

ANUL III. — No. 3

15 MARTIE 1936

Apare la 15 ale fiecărei luni

Bill Yanar

Piatră de hotar

ARHIVĂ ANTIREVIZIONISTĂ
Director ISAIA TOLAN
ARAD, Str. Filipescu No. 30.

Piatră de hotar

12 volume pe an, à 96 pagini

ABONAMENTE :

- Particulari : Pe-un an 160 de lei, pe 6 luni 90 de lei
Instituții, întreprinderi, bănci, etc. 1000 lei
Instituții sătești (casine, etc.) 250 lei

SUMAR :

Pag.

Cătălin Pârnu : Reforme agrare ungurești	1—16
Dr. C. Groșorean : Ineficacitatea planului Tardieu	17—20
Prof. Traian Mager : Cum a fost decapitat de unguri județul Zărandului	21—26
Jiri Palcovic : Vecinii ungarilor și colaborarea lor. Cu prilejul împlinirii a 40 de ani dela congresul dela Budapesta al naționalităților (trad. de dr. Gh. Pop—Cluj)	27—36
Petre Petrinca : Românii din Bulgaria (II)	37—41
Isaia Tolan : Intre unguri și români. — Pe marginea jurnalului de călătorie prin România al lui Németh László	42—69

INSEMNĂRI ȘI SPICUIRI :

Suveranul nostru despre revizionismul unguresc	70—73
Puncte negre : Licitajia de slujbe din Ungaria. Paraziții revizionismului. Fraude și excrocherii	74—75
Visuri legitimize	76—77
Indrăznelile unui ziar budapestan admis în România	77—78
Propaganda iredentei maghiare în străinătate	78—82
Din regiunea secuzată (de Ion Banu)	83—84
Dela sârmanii noștri frați din raiul hortist	84—86
Intercalări : Inscenări iredentiste (pelerinajul la Roma în amin-tirea eliberării Budei), p. 16; Hărțile iredentei maghiare, p. 20; Adevăruri crude, p. 36; Excelența Sa Ungaria, p. 41; In lumina statisticilor, p. 69.	
Cărți, reviste, ziare :	87—94
Pe răbojul vremii (Situația externă)	94—96

Piatră de hotar

ARHIVĂ ANTIREVIZIONISTĂ

Director ISAIA TOLAN

Redacția și administrația ARAD, Strada Filipescu No. 30.

REFORME AGRARE UNGUREȘTI

de CĂTĂLIN PARVU

Imperechierea de cuvinte din titlul acesta e de sigur o glumă. Reforme agrare în unica țară unde mai dăinue feudalismul? Și totuși! Regimul hortist se laudă că a făcut și el dreptate socială, și încă nu o simplă, o singură reformă agrară, ci mai multe la rând. Reforme agrare la plural. Iar dacă, tocmai pentru că sunt la plural, critica din Ungaria le găsește paliative de batjocură, menite să compromită ideea de reformă agrară și să împiedece o împărțire a latifundiilor ciclopice, se știe din cele ce am arătat cu alte prilejuri (între altele din cazul laudelor ce le aducea gazeta arădană „Erdélyi Hirlap“ reformei fidei-comisurilor), că presa ungurească dela noi merge cu nerușinarea pân'acolo încât să prezinte acēste reforme la plural drept adevărată reformă agrară „socială“, în contradicție cu cea de aiurea — în speță dela noi — care a fost „o confiscare antiungurească“, ș. a. m. d.

S'a impus și din motivul acesta, al falsificării la care se dedau gazetele maghiare dela noi, dar și pentru că era necesar să fie cetitorul român foarte bine informat despre tot ce se petrece în țara grofilor revizionști, să ne ocupăm mereu, și 'n „Gazeta Antirevizionistă“ și 'n coloanele acestei reviste, de reformele agrare la plural ale regimului hortist din Ungaria.

Vorbim azi din nou despre ele, pentru că după reforma din zilele trecute a fidei-comisurilor, e acum în discuție în parlamen-

tul unguresc o nouă reformă agrară, proiectul de lege a coloni-zărilor.

Reformele agrare s'au început în Ungaria pe vremea bolșevicilor. Bineînțeles, reforma de atunci a rămas biată literă moartă. A deschis însă apetituri, pe cari contrarevoluția nu le-a putut înăbuși cu-aceeași ușurință cu care a pus capăt mișcării politice de stânga.

A rămas în aier proiecția înăbușitului strigăt după dreptate, și de teamă regimul „alb“ a trebuit să stea la tocmeală. Era plină țara de flămânzi după pământ, de proletari ce năvăleau spre orașe și în special spre capitală. Regimul „alb“ și-a făcut deci socoteala: va încerca o așa-zisă reformă agrară, pentruca s'o lichideze pe a bolșevicilor, să lege pe proletari de glie oprindu-i locului, și să compromită în așa fel ideea de reformă agrară încât să i se facă lehamite de ea oricui a ajuns să guste dintrânsa.

Reforma agrară din anii dintâi ai regimului hortist — care a avut și scopul politic de-a lichida mișcarea țărănistă a lui Nagy-atádi Szabó, cel ajuns apoi în guvernul Bethlen anume pentru desființarea țărănismului — a constat din aceasta: a legat gliei câteva sute de mii de familii proletare, dându-le loc de casă sau câte un pogon de pământ, ca să pună capăt exodului lor primejdios spre orașe. Iar pentruca să-i treacă oricui pofta de-a râvni pe viitor la înproprietărire, locul de casă și eventualul pogon de pământ a costat cât zece din comerțul liber. S'au citat adeseori în „Gazeta Antirevizionistă“, după înseși declarațiile făcute de țărani gazetelor budapestane, cazuri de înproprietăririi cari *au costat peste o sută de mii de lei iugăru!*¹⁾, sau cazuri și mai elocvente în cari din pricina prețului fantastic țăraniii înproprietăriți s'au oferit după 10—12 ani de luptă cu restanțele anuităților, să restituie statului pământul sau locșoarole de casă căpătate prin reforma agrară. Din multele plângeri ce s'au reprodus în „Gazeta Antirevizionistă“, s'a putut vedea că s'au speculat înproprietăriții la sânge. Li s'au dat pământuri la depărtări uriașe, li s'au dat locuri de casă pe sărături unde trebuia să-și aducă pământ cu carul de aiurea ca să-și poată înjgheba o grădiniță, iar pe deasupra, societatea oficială care li-a făcut casele (FAKSz), le-a făcut pe prețuri la fel de pipărate ca al pământului, încât neam de neam n'au să ajungă înproprietăriții să se poată numi stăpâni pe cuibul cu care i-a binecuvântat mări-

¹⁾ „Gaz. Antirev.“, I, no. 13, pag. 7.

nimia statului profesc²⁾. Lucrurile acestea s'au arătat și-acum în parlament, la discuția proiectului de lege al colonizărilor, firește-asa în treacăt, cum e cu puțință într'un parlament de lachei grofești, când arătarea o face un președinte de partid așa-zis țărănesc ca ruda hortistă Eckhardt.

*

Ce strop în apa mării (de amăreala lui să nu mai vorbim) a fost această întâie reformă agrară, din anii dintâi ai regimului „alb” al lui Horthy, se poate ști bine dintr'o carte a lui *Kerek Mihály*: „*Földbirtokpolitika*”, apărută în anul 1934 în colecția „Kincsestár” a editurii „Magyar Szemle” (Budapesta) a fostului prim-ministru Ștefan Bethlen. Să examinăm această carte revelatoare, pentrucă-i și 'n alte privințe interesantă.

Autorul începe (nici că se putea altfel) cu un fals și cu-o ofensă la adresa țărilor succesoare, unde — ci-că — reforma agrară a fost confiscare, spoliere, în folosul majoritarilor și 'n dauna ungurilor. „Ungaria n'a urmat pe aceste popoare pe calea lunecoasă și n'a făcut deosebire între fiii națiunii la aplicarea foarte moderatei și precautei legi de reformă agrară bazată pe principiul proprietății private” (Pag. 8). Sunt în această afirmație două minciuni: întâia că reforma agrară din statele succesoare a fost o confiscare samavolnică în folosul majoritarilor, care nu numai n'a folosit minoritarilor, dar i-a dăunat; a doua, că 'n Ungaria s'au împroprietărit și nemaghiarii, fără nicio deosebire. În ce privește pe ungurii împroprietăriți prin reforma agrară românească, binefacerea ce-a fost pentru ei reforma noastră agrară a fost amănunțit și nedesmințibil arătată în cartea d-lui dr. Aurel Gociman: „România și revizionismul maghiar”. Iar în ce privește împroprietărirea nemaghiarilor din raiul hortist, e de ajuns să cităm statistica dela 1930, cu spăimântătoarele-i procente de unguri ce le descopere în sate unde ungurii erau 'nainte mai mult ca disparenți. De sine înțeles că 'n bună parte statistica aceasta e falsă, ca toate statisticile maghiare. Dar în procentul — bunăoară — de 46 la sută al nemaghiarilor din satul până ieri românesc Chitihaz, erau la 1930 cel puțin jumătate unguri, colonizați acolo prin reforma agrară.

Trecând peste calificativele ce le dă în introducere reformei agrare a statelor succesoare și celei „foarte moderate și precaute” a Ungariei, d. Kerek ne dă cifre prețioase cu privire la

²⁾ „Gaz. Antirev.” II, no. 3.

aceste împroprietări ungurești și totodată la situația proprietății agricole din Ungaria.

La 1930 — după datele oficiale ale oficiului maghiar de statistică, la d. Kerék în pag. 18 — repartitia proprietății agricole era în Ungaria următoarea :

Mărimea moșiilor	N-rul moșiilor	Proporția moșiilor în procente	Suprafața moșiilor	
			în iug. cad	în procente
1 iug. cad.	551.714	34.5	286.575	1.8
1—2 " "	227.391	17.4	427.752	2.7
2—3 " "	148.601	9.3	377.776	2.4
3—5 " "	164.588	10.3	656.728	4.1
5—10 " "	200.341	12.5	1,460.016	9.2
10—20 " "	157.061	9.8	2,240.607	14.—
20—50 " "	68.570	4.3	2,052.078	12.9
50—100 " "	15.130	1.—	1,040.904	6.5
100—200 " "	6.274	0.4	872.144	5.5
200—500 " "	4.361	0.3	1,364.340	8.6
500—1000 " "	1.971	0.1	1,374.932	8.6
dela 1000 în sus	1.644	0.1	3,778.567	23.7
Total :	1,597.646	100.—	15,932.418	100.—

71.5% prin urmare din numărul total al proprietăților (în Panonia 74%, în ținutul deluros din partea de miazănoapte a țării 74.7%, pe Câmpie 67.7%), sunt mai mici de 5 iugăre, în schimb suprafața lor totală ocupă abia 11 la sută din suprafața întregă a țării, în vreme ce numărul total al proprietăților mai mari de 1000 de iugăre reprezintă numai 0.1 la sută din totalul proprietăților, iar suprafața lor ocupă 23.7% din suprafața totală a țării, — arată analizând statistica de mai sus d. Kerék (pagina 18 și 32).

Dintre aceste proprietăți mai mici de 5 iugăre, o însemnată parte sunt nouă, datorite reformei agrare ce s'a hotărât prin art. de lege XXXVI din 1920. S'au dat în baza acestei legi 920.815 iugăre cadastrale, dintre cari 141,918 au fost luate dela oameni cari le aveau dela *izbuonirea războiului încoace*; (se expropriaseră 941.535 de iugăre, dar 20.720 au fost restituite vechilor proprietari, ne mai fiind — se vede — cui dintre cele trei milioane de proletari agricoli să fie date!) Din totalul acesta de 920.815 iugăre, 692.518 au fost date ca pământ arabil la 410.307 inși (în medie cam un iugăr și jumătate unuia), iar 58.598 de iugăre

cadastrale la 259.696 de inși ca locuri de casă. Repartiția celor 410.307 împrăștiari cu pământ arabil e următoarea: 59.421 invalizi sau foști luptători decorați cu medalie de aur sau de argint; 185.838 țărani fără pământ; 114.106 proprietari „pitici”; 3.775 slujbași publici; 40.938 mici industriași sau muncitori industriali; 53 agronomi; 6176 ofițeri în activitate sau oameni cu altfel de profesie.

S'au mai dat apoi, *pentru scopuri publice*: 11.389 iugăre preoților și învățătorilor; 1.750 iugăre notarilor; 3969 jandarmeriei, 2.118 iugăre pe seama școlilor agricole de repetiție; 373 iugăre pentru arene sportive; *Sediului vitejesc, în 921 de cazuri, 36.473 iugăre*; pentru pășuni publice, în 924 cazuri, 87.986 iugăre; unor nenumite proprietăți mijlocii 9.248 iugăre (se cheamă în Ungaria proprietăți mijlocii moșiile dela 100 până la 1000 de iugăre); fermelor și unor proprietăți familiare de peste 15 iugăre, în 250 de cazuri, 14.526 iugăre; bisericilor cu proprietăți „mijlocii” (până la 1000 de iugăre), în 12 cazuri, 5.806 iugăre; pentru alte scopuri 16.776 iugăre. (Cf. pag. 20—21 și 50—52).

Lista, după cum se vede dela prima ochire, e mai mult decât instructivă: 259.696 de inși capătă — dacă se poate acorda această vorbă cu prețurile de zece ori ca pe piață — numai locuri de casă (în suprafață totală de 58.598 iugăre); 410.307 inși „capătă” (cu 100 de mii de lei iugărul) 692,518 iugăre pământ arabil (în medie un iugăr și jumătate); iar Sediului Vitejesc i se dau în 921 cazuri 36.473 de iugăre, unor proprietari cu moși „mijlocii” (dela 100 la 1000 de iugăre), 9248 iugăre, unor amatori de ferme, în 250 de cazuri, 14.526 iugăre, ș. a. m. d. Ca să se 'nțeleagă bine această listă, vom reaminti că împrăștierea „vitejilor” s'a făcut de cele mai multe ori pe tabere ierarhizate militărește (á la Jankapuszta), dându-li-se pe mână moși în devălmășie. Vom reaminti deasemenea „desmînțirea” ce a dat-o printr'un comunicat de-acum 10 ani unui articol al nostru din „Cuvântul” generalul Paul Nagy, comandantul de-atunci al Sediului Vitejesc: că mărimea acestor devălmășii, acestor tabere militare mascate, nu e 'n medie de 700—800 de iugăre cadastrale, ci merge descrescând spre centrul țării până la 300 de iugăre (sic!). Separat de aceste împrăștiări de viteji în comun, s'au făcut firește și multe individuale, dintre cari unele or fi figurând în lotul de 36.473 de iugăre date Sediului Vitejesc în 921 de cazuri, dar multe altele vor fi 'ncadrate 'n celelalte rubrici: ale proprietarilor „mijlocii” cărora li s'a rotunjit moșia,

ale amatorilor de ferme, etc. Tot în aceste rubrici trebuie căutată și explicația creșterii ciudate a unor moșii ca a cetățeanului maghiar expulzat dela Orade Gustav Kövér, al cărui latifundiu a crescut între anii 1925—1933, deci tocmai când îl neglija mai tare de dragul politicii iredentiste care s'ar presupune că a cam trebuit să-l coste în loc să îi aducă ceva, dela 1019 la 3375 de iugăre cadastrale. (V. despre această prosperare a moșiei lui Kövér în „Gazeta Antirevizionistă“ an. I, no. 2, pag. 2, după cartea „Beszélő Számok“ a lui Zentay).

Așa se 'nfățișează deci în amănunte întâia reformă agrară ungurească: o reformă pentru fixarea pe loc a proletarilor cari năvăleau spre capitală, o reformă care să-i facă oricui lehamite de-a mai dori o împrumătură, și o reformă pentru căpătuiți de oameni ai regimului și pentru răsplățiți de trebi iredentiste.

Sub raportul social, efectul unei astfel de „reformă“ a fost egal cu-al stropului de apă în noianul oceanului. S'au născut prin reforma agrară dela 1920 296.188 de proprietăți minuscule noi (Kerék, p. 20), dar ce înseamnă aceasta față de uriașul număr al flămânzilor și față de povara sufocantă a latifundiilor, chiar dacă noile acestea proprietăți pitice n'ar fi grevate cu datorii de felul celor ce le-am arătat, și n'ar fi așa de departe de domiciliul împrumutătorului încât din cauza depărtării — după cum arată Kerék, pag. 22 — „sunt foarte dese arendările ba până și lăsarea pământurilor pârlog“!

Moșiile sub 5 iugăre, precum s'a văzut, fac 71.5% din totalul moșiilor din Ungaria, dar din suprafața întreagă a țării nu ocupă decât 11%.

În schimb:

Moșiile „mijlocii“ (dela 100 la 1000 iugăre) fac 0.8% din numărul total al moșiilor din țară, dar ocupă 22.7% din suprafața totală a țării (Kerék, p. 29).

Moșiile „mari“ (dela 1000 de iugăre 'n sus) fac 0.1% din totalul moșiilor ungurești, dar ocupă 23.7% din suprafața întreagă a țării*). Moșiile de peste 5000 de iugăre ocupă la rândul lor 29% din suprafața totală a țării, având o 'ntindere în medie de 9700 iugăre cadastrale. Suprafața medie a moșiilor ciclopice

*) Kerék, p. 32, observă în paranteze, la capitolul acesta, că nu face numărătoarea moșiilor după proprietari, ci după proprietățile lor din diferite localități. Adecă: un latifundiar cu 10 mii de iugăre, dacă le are în 12 localități, e socotit de Kerék ca de totatăteori proprietar „mijlociu“ (ca dela 100 la 1000 iugăre), în loc să-l considere latifundiar ciclopic.

(de peste 10 mii de iugăre), este de 24.100 iugăre cadastrale. „Aci deja extremele sunt foarte apăsătoare, — spune Kerék, p. 33; 82 de proprietari au moșii de 10 pân' la 50 de mii de iugăre, 12 proprietari au între 50—100 de mii de iugăre, iar unul are o suprafață de 200 mii de iugăre cadastrale (prințul Eszterházy; în realitate are un sfert de milion de iugăre, — n. tr.). Repartiția latifundiilor pe ținuturi e foarte diferită, ceea ce face disproporțiile și mai izbitoare. Sunt reprezentate mai și mai tare în Panonia, unde ocupă 28.3% din suprafața ținutului, în vreme ce pe Câmpie ocupă 19.7%, iar în ținutul deluros din partea nordică a țării 23.9%. Unele județe se disting în chip special prin partea ce-o au de latifundii. In jud. Fejér, după datele dela 1925, proporția latifundiilor este de 48.8, în Somogy de 43, în Komárom și Estergom de 40.2, în Veszprém de 38.2, în Sopron de 30.1 procente, în vreme ce pe Câmpie se distinge jud. Hajdu cu 37.9%, Csongrad cu 33.7%, Bihorul cu 29.9%, Săbolciul și Ungul cu 29%, iar în partea nordică Zemplén cu 35.8%.”

Colosurile acestea — precum se va vedea și mai încolo, la capitolul latifundiilor ce nu se pot înstrăina — sunt în mare măsură arendate la arendași capitaliști, în special la evrei. După datele oficiale dela 1925 — arată la pag. 42—48 d. Kerék — moșiile de peste 100 iugăre date în arendă ocupau 12.7% din suprafața totală a țării. Din teritoriul acestor moșii arendate, 67.2% au fost pământ arabil, egal cu 14.2 din suprafața arabilă a țării întregi. Majoritatea moșiilor „mijlocii” și „mari” (dela 100 și dela 1000 iugăre în sus) cari erau în acel an date în arendă la arendași capitaliști, sunt din Panonia, unde, dupăcum s'a văzut, latifundiile sunt mai mari ca oriunde în Ungaria. Erau arendate din suprafața latifundiilor de acolo 15%, iar din suprafața arabilă a latifundiilor panonice 69.1%. In alte părți au fost arendate: în partea deluroasă dela miazănoapte a țării 10.5% din totalul latifundiilor, iar pe Câmpie 14.3%. Îndeosebi sunt date în arendă moșiile ce nu se pot înstrăina (fidei-comisurile, proprietățile municipale, ale erariului, etc.); „în vreme ce acestea ocupă 23% din suprafața totală a țării, 47% dintre arendări privesc moșiile acestea. E și mai izbitoare deosebirea dacă constatăm că 'n vreme ce suprafața arendată a moșiilor mijlocii și mari cu circulație liberă face 13.7%, totatunci la cele oprite de-a se vinde se ridică la 26.3%.”

Precum am mai spus, arenzile sunt în cea mai mare parte

în mâna capitaliștilor. Sunt date în arendă în total, din moșiile latifundiare, 2.056.024 iugăre, iar din acestea sunt în mâna micilor arendași abia 464.884 iugăre. 1982 de arendași mijlocii (cu 100 până la 1000 de iugăre) aveau în arendă la 1925 630.966 iugăre cadastrale, iar 391 de arendași mari (cu dela 1000 de iugăre în sus) 960,374 iugăre. Aproximativ 50 de mii de iugăre sunt în mâna unor arendași organizați în cooperative. Micii arendași (cu dela 100 de iugăre în jos) pot fi 'ntâlniți aproape numai pe moșiile municipale (adăugăm: foste cândva ale locuitorilor).

Partea ce a mai rămas s'o arătăm din cartea lui Kerék: situația fidei-comisurilor și-a celorlalte moșii oprite prin lege de-a se parcela sau vinde, se referă la moșii cari n'au fost atinse prin legea dela 1920, și ar urma să fie atăcate 'ntrucâtva (unele, fidei-comisurile), prin reforma adusă deunăzi a fidei-comisurilor, și prin legea ce se discută acum, a colonizărilor.

Despre reforma și despre situația moșiilor familiare ce nu se pot vinde: a fidei-comisurilor, a fost vorba pe larg în n-rul întâi al acestei reviste.

Kerék ne dă despre ele și despre celelalte moșii ne'nstrăinabile următoarele informații (p. 34—42):

„Din categoria aceasta fac parte grupuri foarte felurite de moșii, cari nu pot fi judecate în același chip. Numărul moșiilor de peste 50 de iugăre a căror circulație e oprită, a fost la sfârșitul anului 1931 de 5.539, iar suprafața lor a fost de 3.793.104 iugăre cadastrale. Dintre acestea, cele de 50 până la 100 de iugăre (1638 de moșii) au ocupat 117.623 iugăre (3.1%). Suprafața celor 3471 moșii ne'nstrăinabile mijlocii, dela 100 la 1000 iugăre, a fost de 973.865 iugăre, ceea ce înseamnă o proporție de 25.7% față de acest grup; cele 430 moșii ne'nstrăinabile mari (dela 1000 iugăre în sus — n. tr.) au avut o suprafață de 2.701.616 iugăre cadastrale — 71.2% —, ceea ce înseamnă că fac parte din această categorie (adecă că sunt ne'nstrăinabile — n. tr.) mai mult de jumătate (55%) dintre moșiile mari“.

Dintre aceste moșii ne'nstrăinabile, cele mai mult discutate sunt așa-zisele fidei-comisuri: moșiile familiare. „Pe teritoriul Ungariei ciuntite sunt actualmente 60 de fidei-comisuri, cu o suprafață de 821.361 iugăre cadastrale. Suprafața medie a unui fidei-comis e de 13.700 iugăre, adecă mai mult ca de două ori suprafața medie a fidei-comisurilor austriece, și mai mult ca de 7 ori

a fostelor fidei-comisuri prusace. Abia trei fidei-comisuri au o suprafață mai mică de 1000 de iugăre; 15 au o suprafață între 1000 și 5000 de iugăre, 19 între 5—10 mii de iugăre, 18 între 10—50 de mii de iugăre, două peste 50 mii de iugăre, iar unul 205 000 de iugăre“.

Patruzeci la sută din suprafața întregă a acestor moșii, iar din cea arabilă două treimi, sunt în mâna unor mari arendași.

Celelalte moșii ne'nstrăinabile se repartizează astfel:

Bisericile (în 329 de cazuri, după statistica dela 1925) au moșii de peste o sută de iugăre în suprafață totală de 889.867 iugăre. Dintre acestea, 61.500 fac parte din categoria moșiilor „mijlocii“ (până la 1000 de iugăre), și sunt în mâna a 274 de proprietari. Reforma agrară dela 1920 a sporit aceste moșii, în 12 cazuri, cu 5 806 iugăre! Statusul catolic are 55 de moșii de peste 1000 de iugăre, cu suprafață mijlocie de câte 15.000 iugăre; 12 sunt de 5—10 mii iugăre, 20 de 20—50 de mii de iugăre, iar trei de peste 50 de mii de iugăre.

La 1925 24% din totalul acestor moșii bisericesti și 42% din suprafața lor arabilă, erau date pe mâna unor mari arendași.

Fundațiile religioase și de studii, dimpreună cu fundațiile școlare sau de altă natură, au 180.975 de iugăre, din care 48% date la arendași.

Moșiile erariului, după statistica dela 1930, ocupă 238.247 iugăre, din care 30% pământ arabil.

Composesoratele au 767.913 iugăre; sunt cuprinse aci și cele 87.986 iugăre date ca pășune în 924 de cazuri prin reforma agrară. Moșiile acestea sunt în cea mai mare parte pășuni.

Latifundiile municipale (971 la număr) au ocupat în anul 1925 691.640 de iugăre, iar la 1931 713.989. Seghedinul are 69.404 iugăre, Dobrișinul 94.242, Kecskemét 51.353, Nagykörös 11.381.

Societățile pe acțiuni, ale căror moșii nu-s oprite din circulație dar au o circulație restrânsă, au 152.106 iugăre cadastrale*).

*

*) Filtre informaționale despre situația latifundiilor din Ungaria (și-a ce-ler cu circulație liberă și-a celor oprite prin lege de-a se parcela sau a se vinde) în „Gazeta Antirevizionistă“ an. I no. 1 și 2, după cartea „Beszélő Számok“ a lui Zentay; tot acolo lista nominală a celor cu latifundii mai mari de 3000 de iugăre cadastrale. V, și repartitia dela 1930 a proprietăților ungurești, în rev. „Piatră de hotar“ no. 1, art. „Reforma fidei-comisurilor ungurești.“

Adăugăm la cele de până aci următoarele informații nouă, din cartea

Să reamintim înainte de-a măneca mai departe, că Ungaria are azi o populație de 9 milioane fără câteva zeci de mii, și că 'n schimb numărul proprietarilor de pământuri arabile sau ne-arabile (vezi statistica reprodusă mai sus, la pag. 4, a d-lui Kerék) este de 1.597.646, din cari 1.092.294 au proprietăți între 1—5 iugăre, iar alți 357.402 între 5—20 de iugăre. Nu e deci de loc de mirare, că și după ce s'a făcut — așa cum s'a făcut — reforma agrară dela 1920 (executată în decursul anilor până acum vreo 6 ani), au rămas peste 3 milioane de suflete țărănești fără o palmă de pământ. Numărul acestor nefericiți variază după ce-l destăinuie. În parlamen', cu prilejul discuției din iarna aceasta a fidei-comisurilor, s'a vorbit când de un milion și jumătate când de trei milioane. Noi să reținem cifra dată astă primăvară de ministrul Bornemisza: *trei milioane*. În alte 'mprejurări și 'n altă țară, luându-se 'n considerare că totalul populației e de aproape 9 milioane iar al proprietarilor cu pământuri dela 1—20 iugăre un milion și aproape 400 de mii, cifra dată de ministrul Bornemisza ar putea părea exagerată. Să se țină însă seamă că 'n Ungaria e cea mai redusă natalitate, că populația agricolă dă acolo un spor natural mai mic decât al altor straturi sociale, deci că avem de-a face cu familii foarte reduse. Să nu ne în-doim astfel de loc că flămânzii satelor ungurești sunt într'adevăr atâția câți i-a arătat însuși ministrul din guvernul gömböșist Bornemisza.

În asemenea împrejurări, e mai mult decât natural — în-deosebi după ce împrejurările politice s'au încurcat în raiul hor-tist așa de tare încât guvernul Gömbös nu mai poate să țină piept lui Bethlen și legitimiștilor latifundiați, lui Eckhardt și ce-

apărută la sfârșitul anului trecut „Gazdaság politikai feladatok” a lui Carol Kaan (reproduse 'n rezumat în articolul de fond al lui „Uj Magyarország” din 25 Ian crt. și într'o recenzie a lui „Budapesti Hírlap” din 29 Dec. a. tr.):

Ministerul de agricultură are 177.053 de iugăre, din cari o treime pământ arabil; ministerul de culte și instrucție are în proprietatea fundației publice de culte și învățământ 161.165 iugăre, din care două treimi pământ arabil; ministerul de război are 32.360 iugăre, majoritatea pământ arabil; ministerul de justiție are 7738 de iugăre, iar ministerul de interne, de-alungul granițelor (ste 1), 5007 iugăre. În total, deci, cinci ministere e au 394.924 iugăre, din cari 196.530 iugăre pământ de arătură.

Din totalul de 16 milioane și 100 mii de iugăre al pământului țării — spune, reproducând, recensia amintită a lui „Budapesti Hírlap” — trei milioane 800 de mii de iugăre sunt ale unor moși de peste 50 de iugăre cari sunt oprite de-a se parcela sau vinde. Din acestea, un milion și 400 de mii de iugăre sunt în mâna primăriilor, a composesoratorilor și a societăților de pășunat, în vreme ce restul se împarte între moșiile bisericesti și între fidei-comisuri. Societățile comunale, urbariale, composesorale și de pășunat dispun de un pământ de 890.412 iugăre.

Iorlalți așa ziși de stânga, decât șantajând pe legitimiști și supra-licitând pe țărăniștii de paradă — că s'a ajuns acum în urmă la redeschiderea chestiei agrare.

Dupăcum se știe din cele arătate în numărul depe Ianuarie al acestei reviste despre reforma fidei-comisurilor, Liga Națiunilor a impus Ungariei cu ani în urmă să aducă o reformă a latifundiilor familiare neînstrăinabile. Bethlen a făcut atunci, după multă codire, un proiect de reformă a fidei-comisurilor, dar în parlament nu l-a mai prezentat. Prim-ministrul de astăzi, Gömbös, silit de ruptura întâmplată între el și Bethlen, de ascensiunea tot mai mare a legitimiștilor și de paralela ascensiune a țărănismului lui Eckhard și al altora, a scos din sertar proiectul lui Bethlen și l-a trecut prin parlament la repezeală, în iarna aceasta, în ciuda latifundiarilor și a lui Bethlen cari ațișau primejdia apetiturilor revoluționare deschise de noua reformă și 'n ciuda așa-zisei stângi care constata că noua lege, botezată reformă agrară, nu e de fapt decât o regulare a succesiunii fidei-comisoriale, și totodată o pietrificare a situației latifundiare de astăzi pe încă câteva zeci de ani.

Am arătat amănunțit în numărul depe Ianuarie al „Pietrii de hotar“ despre ce reformă e vorba. Vom face aci doar câteva recapitulări sumare :

Legea lui Gömbös fixează un quantum arabil care merge dela 3000 de iugăre la 30 de mii de iugăre ce nu poate fi atăcat. Ce e peste acest maximum, se 'mparte între membrii familiei (cari până aci nu erau proprietari nominali, ci numai părtași la beneficii); pe fiecare membru al familiei — copii, frați, nepoți, veri, etc. — se va putea transcrie o parte de moșie până la maximum arătat mai sus. Și această împărțire nu se face însă până când proprietarul nominal de astăzi e 'n viață, iar apoi, vreme de 12 ani dela transcrierea 'ntâmplată după moartea proprietarului nominal, noii proprietari nu pot face niciun fel de testări sau înstrăinări la oameni cari nu fac parte din familie. Ministerul va putea da însă deslegări în cazuri când o cer motive de politică națională (colonizări, etc.). Toată legea, al cărei caracter de reformă agrară se reduce la dispoziția arătată adineauri, la deslegarea dată de minister ca să se facă vânzări în scop de colonizare, se anulează însă prin îngăduirea dată proprietarilor de fidei-comisuri arabile, ca să și le 'mpădurescă și să le scoată astfel de sub puterea acestei legi.

Aceasta-i noua reformă agrară ungurească, a lui Gömbös. Pentru că în realitate oprește posibilitatea unei reforme agrare pe încă câteva decenii, generalul Gömbös a simțit însuși nevoia de a veni c'un supliment la reforma sa care nici n'a avut când să înceapă să s'aplice, și a prezintat deci parlamentului în luna trecută un proiect nou: al colonizărilor, care — ci-că — va fi partea practică a reformei fidei-comisurilor.

*

Noua reformă a guvernului lui Gömbös, nu prea potrivit numită a colonizărilor, prevede următoarele (v. „Budapesti Hirlap“ din 22 Febr. crt. și „Bud. Hirlap“ din 21 Dec. 1935):

Cap. I: Legea se aduce pentru a ușura înființarea de noi gospodării prin parcelări, prin arendări statornice, prin înființări de cooperative de arendași, și numai unde e indispensabil prin colonizări.

Cap. II: Se iau în considerare în scopul acesta:

a) În primul rând pământurile ce revin statului pentru reștanțe de impozite, pentru taxe succesoriale, sau cele ce-i revin prin preemțiune, prin schimb de moși sau prin bună învoială.

b) Pământuri particulare sau societare cedate la poruncă.

Se obligă a se ceda total: moșiile arabile ale societăților culturale naționale, și cele cumpărate la licitație până la votarea acestei legi ale societăților de credit.

Se obligă a se ceda parțial: 1. Din moșiile de peste 1000 de iugăre, cu venit cadastral de peste 7000 coroane aur, apărute prin legea conversiunii, partea ce se va vinde pentru aranjări de datorii; 2. moșiile, fie că-i vorba de una singură sau de mai multe ale aceluiași proprietar, cari ocupă în hotarul unei comune sau în continuare în mai multe hotare peste 3000 de iugăre, și au un venit cadastral de peste 30.000 cor.; 3. moșiile câștigate după declararea războiului mondial, dacă-s într'un hotar sau în continuare în mai multe, și au o întindere de peste 1000 iugăre sau un venit cadastral de peste 10.000 cor.; 4. imobilele ce se scutesc prin legea fidei-comisurilor de opreliștea de a se vinde sau parcela.

Măsura în care se vor obliga cei de mai sus să-și cedeze o parte a moșiei, e dela un sfert până la două cincimi a venitului cadastral curat, potrivit mărimii moșiei.

Se asigură favoruri speciale celor ce fac cedări de bunăvoie, celor cu 3 copii, fundațiilor culturale și școlare, moșiilor biseri-

cești filantropice și moșiilor particulare cu angajați numeroși.

Obligarea la cedare e îngăduită o singură dată. Moșiile cărorora le vine rândul abia mai târziu ca să fie obligate la cedare, capătă hârtie de scutință pe timp de 6 ani.

Se va recurge la obligarea la cedare numai în cele mai rari cazuri, și se stipulează în genere cedarea de bunăvoie, sau arendarea pe vreme mai îndelungată la particulari sau la cooperative.

Cap. III: La cedare (parțială) în arendă se pot obliga numai moșiile arabile de peste 3000 de iugăre sau cu venit de peste 30.000 de cor., și părțile ce se eliberează prin legea fidei-comisurilor.

Prețul se fixează de acord cu proprietarul. Dacă nu se poate ajunge la înțelegere, îl fixează ministerul, cu drept de apelare la Curtea de Apel.

Cap. IV: În caz de cedare a titlului de proprietate, trebuie plătite imediat în bani două treimi din preț*), iar o treime o plătește statul în 25 de ani, cu camătă de 3^{1/2}% pe an. În caz că o arendă se transformă în cumpărare, prețul se fixează la data cumpărării.

Cap. V. se referă la ipotecă.

Cap. VI. Se poate primi pământ pentru restanțe de impozite, sau se poate obliga cedarea pământului, până la concurența de 15 milioane pengö a datoriei către stat. Nu se pot obliga la astfel de cedări decât proprietarii unor imobile al căror venit curat e de peste 5000 de pengö. Dările multiple se pot plăti cu pământ o singură dată, și anume cele anterioare datei de 1 Ian. 1936. Dările successorale se pot plăti și pe viitor cu cedări de imobile până la suma de 15 milioane. Prețul pământului se fixează de acord cu proprietarul.

Cap. VII: Se dau imobile cu precădere (în arendă sau în stăpânire definitivă) „vitejilor“, absolvenților de școli agricole, foștilor combatanți, invalizilor de război și familiilor cu mai mult de trei copii.

Nu se poate da imobil (cf. „Bud. Hirl.“ 21. XII. 1935): celor ce nu-s cetățeni maghiari; celor cari au beneficiat odată de această lege, cu excepția cazului că au primit numai o proprietate pitică sau un loc de casă, și schimbarea sau întregirea aceluia nu întâmpină vre-o piedecă; celor cari nu pot satisface personal

*) S'a admis amendamentul că vitejilor, invalizilor de război și familiilor cu peste 3 copii li se va preda titlul de proprietate și dacă nu dau la început decât 25 la sută din preț.

condițiile; celor sub 24 de ani și celor sub tutorat (fac excepție orfanii de război iar dintre tutelații sub 20 de ani cei cari capătă 'nvoire dela autoritatea tutelară); celor cu mintea slabă; celor suspendați dela exercitarea drepturilor politice sau dela exercitarea unei slujbe; celor cari au dat faliment; condamnaților la recluziune sau osândiților pentru vr'o crimă 'n contra statului; celor cari stau sub judecată pentru astfel de crime; timp de 5 ani celor cărora li s'a luat 'napoi imobilul dat prin legea aceasta.

Nu se poate da imobil în baza acestei legi decât la oameni sănătoși, și anume: în arendă, dacă au pus în depozit arenda pe un an, iar în stăpânire definitivă dacă plătesc imediat cel puțin 30 la sută din preț; li se cere să facă dovada că au mijloacele necesare la înzestrarea moșiei și la susținerea pe timp de-un an a animalelor de lucru.

Cap. VIII: Cei deveniți proprietari prin legea de față, trebuie să-și achite obligațiile în cel mult 25 de ani. În schimb cei ce s'au mutat în alt hotar, capătă în primul an ușurări. Intabularea se poate cere numai după ce s'a plătit 50 la sută din preț, iar dacă-i vorba de o arendă transformată 'n cumpărare, dacă arendașul a împlinit timp de 10 ani condițiile. Noua proprietate stă până la plata totală, în orice caz cel puțin 32 de ani, sub opreliște, neputându-se înstrăina, ipoteca sau parcela. Se pot lua însă împrumuturi agricole cu învoirea ministerului de agricultură.

Cap. IX: Se poate lua 'napoi imobilul oricând, dacă arendașul sau noul proprietar n'a împlinit condițiile. Statul are drept de preemțiune, dacă în timp de 32 de ani dela intabulare noul proprietar moare iar urmașii nu se pot înțelege ca să păstreze moșia neîmpărțită. După ce a luat 'napoi moșia, statul o va da celui mai vrednic din familie, făcând o parte și celorlalți sau desplătându-i cu bani. În caz de evacuare se restituie cheltuelile avute cu construcțiile.

Cap. X: Se prevede că se vor da celor cari se colonizează în hotare străine împrumuturi, dacă nu-și pot face singuri casă și acareturi.

Cap. XI: Finanțarea se face dintr'un fond al colonizărilor, înființat prin legea de față. Fondul se compune: din 15 milioane de pengö, luați din împrumutul de 100 de milioane dela Banca Națională; din prevederi bugetare de câte 2 milioane pe an în primii zece ani, și de cel puțin 2 mil. și jumătate în restul anilor; din adaosuri dela fondul venitului pământurilor trecute la

stat pentru restanțe de impozite; din fondul (de câteva zeci de mii de pengő) folosit până acum la preemțiuni.

Cap. XII: *Se extinde dreptul de preemțiune al statului asupra caselor din comunele mici și mari, deasemenea asupra pădurilor; din motive demografice, unele regiuni vor putea li puse sub un regim de preemțiune special.*

Cap. XIII: Cei colonizați din alte părți sunt scutiți pe trei ani de impozitul agricol; deasemenea transcrierile de proprietate făcute pe baza acestei legi sunt scutite de taxe.

Se pun sub control, din punctul de vedere al politicii de proprietate, unele moșii județene și comunale (adecă se va extinde puterea acestei legi și asupra unor latifundii municipale și județene).

Dupăcum se vede, noua „reformă agrară” a guvernului lui Gömbös e la fel de șantajistă ca și reforma fidei-comisurilor. Alături de prevederea dela capitolul 12: că se extinde dreptul de preemțiune al statului asupra caselor din sate și că 'n unele ținuturi (**cu populație nemaghiară!**) se va putea institui „din motive demografice” un regim de preemțiune special, aceasta-i principala caracteristică și principala parte efectivă a reformei zise a colonizărilor. Se pun latifundiarii în dependență de guvern, putând să fie oricând șantajați prin încadrarea într'un articol sau altul, iar în caz că se poartă bine putând fi favorizați după bunul plac al guvernului. Deasemenea, la fel ca legea fidei-comisurilor, întrarea cu adevărat în vigoare a legii e prevăzută pentru timpuri foarte îndepărtate, din care pricină ruda hortistă Eckhardt i-a și băgat de vină lui Gömbös în parlament (în ședința dela 25 Febr., cf. „Pesti Hirlap” din 26. II) că i-a dat un cadru „trianonic”. Să mai reținem ceea ce a subliniat același Eckhardt: Legea lui Gömbös nu promite nimic celor ce n'au nimic, ci numai celor cari au deja o proprietate. Ori, de aceștia, de flămânzii fără un petec de pământ, trebuia să se 'ngrijească întâi, „și mai cu seamă pe Câmpie, unde fomirea a luat de ani de zile proporții de neînchipuit”. Acelaș președinte de partid Eckhardt a arătat în altă parte, la o adunare politică dela Mișcolț (la 1. III, cf. „Pesti Hirlap” din 3. III. crt.), că 'n vreme ce promite să coloneze 'n 25 de ani 35 de mii de familii, guvernul lui Gömbös a luat pământul în Ianuarie crt., numai în județul Bichis, dela

22 de mii de fărani, pentru că nu și-au putut plăti anuitățile sau impozitele!

De încheiere:

Noua „reformă agrară“ va fi, întocmai ca și cea dintâi, prilej de căpătui și de afaceri în stil uriaș. Aproape fiecare capitol are 'n scopul acesta serii întregi de porțițe.

Cătălin Pârviu

Inscenări iredentiste

La toamnă, precum am arătat în numărul nostru trecut, va fi la Budapesta o nouă mascaradă, destinată după însăși mărturisirea gazetei budapestane „Magyarság“ să fie folosită ca demonstrație revizionistă: Se împlinesc 250 ani de când puterile creștine au eliberat pe seama ungarilor Buda dela turci, deci marți izbăvitori maghiari dintr'o mie de ani ai lumii creștine și-ai culturii apusene se pregătesc de comemorare. Și se pregătesc în felul lor de totdeauna: mistificând. Biruința creștinătății e prezentată ca biruință ungurească, la care alte popoare creștine doar că și-au dat contribuția. Pentru că o cere interesul iredentist și decorul, vor fi invitate la praznic și aceste popoare. Ba încă și turcii! Iar o invitație specială se va face Vaticanului, pentru că ungurii au eliberat Buda la mandatul și în parte cu banii papii Inocențiu al XI-lea, în amintirea căruia se va ridica la Budapesta o statuie și se va da jubileului un caracter catolic. Catolic cu iz revizionist — vorba lui „Magyarság“.

Pregătirile acestei puneri a catolicismului în slujba revizionismului sunt în curs. Vom avea până la toamnă multe prilejuri să vorbim despre ele. Pentru astăzi să înregistrăm aceasta una: „Budapesti Hirlap“ din 1 Martie destăinuie că așa-zisa Actio Catholica de sub președenția faimosului cardinal și mitropolit primat unguresc Serédi pregătește cu prilejul sfertului de mileniu dela eliberarea Budei un pelerinaj național la Roma, pentru începutul lui Mai.

Ineficacitatea planului Tardieu

de Dr. C. GROFȘOREAN

Nici un proiect n'a stârnit atâta vâlvă în Europa centrală, ca planul d-lui Tardieu, care preconizase o confederație economică a statelor riverane din bazinul Dunării: adică a Cehoslovaciei, Austriei, Ungariei, Iugoslaviei și României.

Firește, planul a fost mult discutat și în cercurile competente din Apus, îndeosebi în Franța, unde se încadra perfect în tendința pacifistă a lui Briand. A avut răsunet mare și în Germania și Italia, cari nu priveau cu simpatie această inițiativă; natural din motive osebite. Dar nici statele direct vizate nu se prea entuziasmau pentru deslegarea problemei în felul propus de Tardieu, deoarece prevalau motivele politice, cari împiedecau o apropiere sinceră pe teren economic.

Acum în urmă s'a revenit din nou asupra acestui plan, discutându-se atât la Paris — în cursul lunii Ianuarie — cât și de prezent la Praga, Viena, Budapesta și Belgrad, posibilitatea unei redresări economice, tot în funcție de planul Tardieu. Îndeosebi militează fervent pentru acest aranjament Cehoslovacia, fiind obsedată de teama Anschlussului, care în adevăr i-ar periclita existența, amenințată de mișcarea celor 3¹/₂ milioane germani așternuți ca un păienjeniș dealungul frontierei germane, și de neîndestulirea unora din Slovacia, cari păstrează o atitudine ostilă apropierii cehoslovace de soviete, manifestându-și pe de altă parte simpatia neprecupețită pentru Polonia, față de care cehii duc o politică destul de dușmănoasă, datorită adversității cehoslovaco-germane și prieteniei cehoslovaco-sovietice. Cum politica externă a Poloniei e direct îndreptată împotriva Sovietelor, este evident că atât Germania cât și Polonia privește cu neîncredere pactul militar al Cehoslovaciei cu sovietele, care deschide larg porțile Europei centrale în fața penetrației rusești, asigurând sovietelor un teren de operație sub poalele Vienei, Varșoviei și Berlinului, având posibilitatea să domine și părțile nordice ale Italiei prin aviația ei militară,

înfipă în teritoriul Cehoslovaciei, unde se construiesc enorme aerodromuri pe seama rușilor.

Cehoslovacii privesc cu încredere această cooperare militară cu Sovietele, crezându-se astfel mai asigurați față de tendințele expansioniste ale Germaniei. Și de altcun cehii păstrau — și în trecut — deosebite simpatii pentru ruși, militând încă în cadrele monarhiei austro-ungare pentru *dominația panslavă*. Chiar din acest motiv, încă în timp de pace exista o continuă tensiune între cehi și poloni, cari aveau posibilitatea de a se convinge pe pielea lor proprie — în cadrele Rusiei — de felul tratamentului frățesc (!) ce-l întâmpinau din partea oficialității țariste. Astfel inițiativa d-lor Hodza și Beneș este rezonabilă, când pentru asigurarea securității lor proprii depun cele mai călduroase stăruințe la Belgrad și la București.

Pe noi planul Tardieu nu ne prea încântă, de când cunoaștem sursa acestei cugetări. Anume, anul trecut a apărut pe piață o lucrare a economistului *Elemér Hantos*, un agreat al cercurilor geneveze (sub titlul în sine edificator: „*Integritatea economică a Ungariei. Drumul renașterii naționale*“), în care autorul destăinuiește — fără reticențe — că *planul așa zis al lui Tardieu, este opera sa*, fiind însărcinat de acesta ca să elaboreze un plan economic pentru cele cinci state dunărene.

Di Hantos în adevăr a și elaborat un proiect foarte documentat, demonstrând — cu date statistice — avantajele cari decurg din această colaborare și conchizând la rezultatul foarte ciudat, iar pentru noi, românii, semnificativ, că: *integritatea economică a Europei-centrale este numai un aspect al Ungariei-mari. Urmând, zice autorul, ca mai târziu să se clarifice și aspectul politic al conducerii centrale, concertată la Budapesta, ca punct firesc de atracție economică în această constelație. (Sic)*

În consecință planul Tardieu emană din o țintă deghizat-politică, concepută de un economist maghiar, cu tendința vădită de a reface — măcar pe cale economică — integritatea Ungariei, în speranța că, din această colaborare, în care Ungaria ar avea rolul conducător, datorită și sprijinului neprecupețit al capitalului evreiesc, s'ar cimentă — cu timpul — și integritatea politică.

Iată, deci, aspectul politic al acțiunii mai recente, care nu ne suride. Dar nici concluziile economice nu ne prea încântă, deși dl Hantos și-a dat toată truda ca să demonstreze eficacitatea economică și financiară a planului. Fără a ne avânta la vreo critică detaliată, ținem să subliniem o singură obiecțiune. Anume, în constelația veche a monarhiei austro-ungare echilibrul între industria austriacă și cehă pe de o parte și între agricultura Ungariei pe de altă parte era asigurat, având Ungaria de bușeu permanent în regiunile industrializate, iar industria austro-cehă dispunând de piața Ungariei. (Echilibru, care în timpul din urmă a fost mereu periclitat încă în cadrele monarhiei, prin industrializarea Ungariei. Fapt trecut cu vederea de dl Hantos). În noua constelație a Europei-centrale, însă, agriculturii maghiare i se mai adaugă și agricultura României și a Iugoslaviei, pecând regiunile industriale rămân permanent aceleași, adică: Austria ciuntită și Boemia mărită. Se adaugă la aceasta faptul incontestabil, că între timp și Cehoslovacia și-a intensificat producția agrară. În consecință situația s'ar prezenta astfel că industria austriacă și cea cehă și-ar avea de bușeu asigurat, în vreme ce agricultura română, iugoslavă și maghiară ar fi nevoită să-și caute alte pieși. Cum, însă, în situația actuală a Europei autarhizate nimenea nu mai cumpără nimica fără compensații, statele agrare ar rămânea fără de bușeuri sigure și permanente.

Dar și din alt punct de vedere nu ne prea suride planul d-lui Hantos (dece să-l mai ascundem la spatele d-lui Tardieu!) — având în vedere că o asemenea federație economică ar sfîngheri enorm industria noastră, împiedicând — pe decenii — industrializarea țării. Ori, această redresare a României se impune ca un imperativ categoric. Nu numai pentru că bogățiile enorme în materiale brute ale țării ne indică un rol precumpănitor industrial, dar și pentru că situația noastră geo-politică determină intensificarea producției industriale. Plasată la poalele triumphiului carpațin, România domină bazinul Dunării de jos, Delta, litoralul Mării Negre și Strâmtoarele dela Istambul. Datorită acestei situațiuni excelente, țara românească este predestinată să domine și economicște Balcanul întreg, având posibilități de penetrație lentă atât în Siria, Persia, Turcia, cât și în Palestina și Egipt.

În consecință foarte atenția economiștilor noștri ar trebui să se îndrepte înspre Orient, adică înspre Arhipelagul elin și Asia-minoră, abandonând discuțiile sterile — cari durează de un deceniu — polarizate artificial într'un plan propriu zis politic, care nu urmărește țeluri pur economice, ci încearcă să combine teama franceză de Anschluss cu megalomania eghemoniei maghiare, fără ca prin această combinație să se asigure României prosperitatea economică.

Ori, România este desfinată, datorită situației sale geopolitice, datorită bogățiilor sale, populației crescânde, compoziției fizice și psihice, să devină o sentinelă sinceră a civilizației europene aci în Sud-estul continentului. Prin urmare nu se poate inhăma la o combinație artificială, în care ar juca un rol secundar. „Mai bine să fii primul în Spania, decât al doilea la Roma“, — ziceau romanii. Și atâta ambiție trebuie să avem și noi, descendenții târzii ai Romei eterne.

Dr. C. Groșorean

Hărțile iredentei maghiare

Mironosițele dela Budapesta au făcut mare tâmbălău luna trecută, în presă și în parlament, pe chestia unei hărți dintr'o vitrină dela Belgrad care ar înfățișa o nouă îmbucătățire a Ungariei. Trecând peste faptul că-i vorba poate de o hartă inexistentă, s'au găsit să sbiere tocmai mielușei iredentiști dela Pesta, vestiți în lumea 'ntreagă pentru felul cu care împânzesc străinătatea cu hărți iredentiste. Dupăce nici două săptămâni nu trecuseră dela scandalizarea din cauza hărții dela Belgrad, iată că iese la iveală o nouă hartă de-a acestei iredente, răspândită de astă dată în limba polonă. Ni-o arată gazeta iredentistă „Uj Magyarság“, în n-rul dela 21 Februarie, spunând c'o reproduce după „Slovensky Denik“ dela 20 Febr., care a arătat că s'a împânzit cu ea Slovacia, Rutenia, Polonia, Germania. Noua hartă iredentistă înfățișează Ungaria în granițele-i de dinainte de 1918 (fără Austria), cu singura deosebire că o parte dela nord e cedată polonezilor, iar Croația și Slavonia-s lăsate sârbilor. Cehoslovacia e împărțită total între Ungaria, între Polonia (întinsă până la apus de Tatra) și între Germania.

Și mai au uneltitorii aceștia nas să se scandalizeze!

Vest: Munten
Halmagiu laud. 111
109. 64-21

Cum a fost decapitat de unguri județul Zărandului

*Fragment din cadrul istoric al Mono-
grafiei sub tipar a finutului Hălmagiului*

de prof. TRAIAN MAGER

Zărandul a fost un vechiu și mare comitat românesc, numit și comitatul (varmeghia) Crișului¹⁾, aparținând când Ungariei, când Ardealului.

La 1561 se pomenește că și cetatea Giula (comitatul Bichiș de mai târziu) împreună cu satele sale aparținea Zărandului²⁾.

Comitatul Zărandului a fost mereu depozat de teritoriile dela Vest indeosebi în favorul comitatului Arad.

Din recensământul întreprins la 1715 și repetat la 1720³⁾, vedem că Zărandul este recensat cu Ungaria și că se întindea până la Șiria, având următoarele patru plăși (districte): Zărand, Ineu, Hălmagiu și Brad⁴⁾.

La 1746 i s'au luat și s'au atribuit comitatului Arad cele mai mari districte de șes: Sărandul și Ineu.⁵⁾ Dela această dată comitatul Zărand se reduce la districtele muntoase: Hălmagiu și Brad, cu 98 sate, care pela 1846⁶⁾ se împart în patru plăși: Hălmagiu, Baia de Criș, Ribița și Brad, aparținând Ardealului.

La 1861 Zărandul a fost încorporat din nou Ungariei.

Situația Zărandului în ultimul recensământ, la 1870⁷⁾, adevărat șase ani înainte de desființare, era următoarea:

¹⁾ Silvestru Moldovan, Zarandai și Munții Apuseni ai Ardealului, Sibla 1898. p. 40.

²⁾ In „Anni 1561. Registrum secundi Subsidii Sacrae Caesar. Ræque Mattie, etc.”, publicat în monografia lui Kozma, Zaránd vm. leírása, p. 12—33, găsim în Zărand următoarele cetăți cu apartinențele (satele) lor: Giula, Ineu, Șiria, Dezna.

³⁾ Magyar Statisztikai Közlemények. Magyarország népesége a Pragmatikai Sanctio korában. Budapest, 1896.

⁴⁾ Kozma, o. c. p. 6.

⁵⁾ Kozma, o. c. p. 9—10.

⁶⁾ Kozma, Monografia lui este tipărită la 1848, însă datele statistice mai recente sunt dela 1846. Probabil, lucrarea fusese terminată la 1846.

⁷⁾ Magyar Korona országainak, az 1870 év elején végrehajtott népszámlálás. Pest 1871. Fiindcă rezultatele sunt publicate nu pe comune, ci pe plăși, cari erau altele la acea dată, eu am făcut reconstituirea după statisticile următoare, cari dau pe comune și datele dela 1870.

Plasa Hălmagiu, 34 comune cu 17,393 suflete.

„ Baia de Criș, 35 comune cu 19,920 suflete.

„ Brad, 29 comune, cu 26,069 locuitori.

În ultima fază Zărandul avea deci 98 comune cu 63,382 locuitori.

Din motive politice acest județ a fost desființat prin art. de lege ungar XXXIII din 1876. Iată cum !

Ajunși din nou la hegemonie prin nefasta formulă a dualismului dela 1867, Ungurii își reiau opera de maghiarizare întreruptă vreo două decenii prin evenimentele revoluției eșuate și sub durata absolutismului ce-i urmă, procedând acum mai precaut, printr'o serie de legiuri mereu înăsprite. Fermentul de disoluție etnică se aplică acum în hauri metodic dozate.

O piedecă serioasă în calea procesului de maghiarizare îl formau congregațiile comitatelor nemaghiare, în care dâșii nu-și puteau impune o majoritate.

Se dădu atunci lozinca desființării acestora sub pretextul unei noi arondări administrative a țării. Terenul fu pregătit din vreme prin presă, care înainte de a se depune un proiect de lege în acest sens, striga în gura mare că guvernul este dator să spargă cuibarele de viespi ce turbură ordinea publică în patria care numai maghiară poate fi.

Mai pornită era așa-zisa opinie publică împotriva județelor românești și în prima linie împotriva Zărandului, căruia nu i se putea uita festa jucată în revoluția dela 1784, în cea dela 1848, cât și intransigența luptătorilor de acum, dr. Iosif Hodoș, Sigismund Borlea, pe cari îi compara cu Crișan, cu Giurgiu (Cloșca), matorii dela 1784 în această regiune.

Însinuările răutăcioase porneau și dela Ungurii din județ. Astfel la 1872 corespondentul din Brad al ziarului arădan „Alföld“, sub titlul „Reprezentăție culturală în Brad“⁹⁾, scria între altele: „La 8 Sept. s'a ținut o reprezentație culturală în limba maghiară la școala reformată din Brad, ceea ce în țara lui Crișan, Giurgiu și Borlea (deputatul de Hălmagiu), e într'adevăr corb alb, acolo unde cu câțiva ani înainte omul grăia cu sfială cuvânt unguresc în anumite locuri, de teamă să nu i se întâmple vreo neplăcere, etc.“

Înmormântarea lui Avram Iancu încă prilejui caz de acuzare

⁹⁾ Alföld. Nr. 212 din 17 Sept. 1872.

și instigare. Același ziar, în articolul „Din jud. Zărand”⁹⁾, trage la răspundere pe prefectul Alexandru Haller că de ce nu cercetează cazul Iancu și nu pedepsește pe vinovații funcționari cari au folosit autoritatea comitatului pentru regizarea înmormântării lui Iancu, afirmând că autoritățile au invitat lumea să participe la înmormântare.

Correspondentul se plânge apoi că aici puterea e în mâinile lui Borlea, protonotar și vicecomite.

Și încheie: „Nu admitem ca coroana să aibă un loc unde e neputincioasă și ca regele maghiar să aibă astfel de funcționari cari exercită autoritatea deținută în numele regelui maghiar în folosul dușmanilor integrității patriei, contrar jurământului depus regelui maghiar.

Intr-o atmosferă supraincercată de șovinism, fu depus deci la 30 Maiu 1876 în parlamentul ungar proiectul de lege pentru arondarea comitatelor.

În apărarea județului Zărand s’au rostit mai multe discursuri¹⁰⁾. Deputatul Constantin Gurbanu, protopop în Buteni, (mai târziu ales odată și la Hălmagiu), constată că între multele legi votate în cei nouă ani de când țara a reintrat în „constituționalitate”, nu există nici una care să nu cuprindă săgeți îndreptate împotriva popoarelor nemaghiare. Susține că și această lege este izvorită din substratul de ură față de Români. Condamnă apoi campania dusă de presa maghiară, atât de cea din provincie cât și de cea din capitală, care a forțat prezentarea acestei legi, citând din organul oficial al guvernului, ziarul „Ellenör”, care nu se sfiește să spună pe față că această lege va face ca „...maghiarimea din Treiscaunele Ardealului să fie o fortăreață puternică de apărare în contra invaziunii dușmănoase din Valahia; va face, ca Făgărașul să nu se mai poată opune ordinațiunilor ministeriale; va face, ca Zărandul, cuiubul lui Hodoșiu și Borlea să fie șters de pe fața pământului și națiunii maghiare i se va da plăcuta ocazie de a contopi în sine celelalte naționalități”.

Oratorul întreba: oare Hodoș și Borlea, au ei păcate atât de grele, încât nu și le pot ispăși singuri, ci trebuie pentru ei să fie înmormântat un comitat întreg, împreună cu numele istoric ce-l are?

⁹⁾ Alföld, Nr. 221 din 4 Oct. 1872.

¹⁰⁾ Discursul lui Gurbanu este publicat la: V. Păcășanu, Cartea de Aur, vol. VI. p. 569—574.

De ce atâta ură? Căci din ură s'a născut și acest proiect de lege, care sub masca regulării sau rotunjirii teritoriilor unor comitate, intenționează strângerea la perete a populațiunii de naționalitate nemaghiară, în special a Românilor. Dar ceace se doarește nu se va realiza, căci „...nu se va putea ajunge niciodată aceea, ca inima originală să fie scoasă din sânul omului, și în locul ei să fie pusă alta“.

Politica de ură a dat un singur rezultat, acela că „...un anumit procent, al renegaților, de care are fiecare națiune, a fost scos din matriculele naționaliste, și noi pentru aceasta numai recunoscători putem să fim. Nu deplângem pe cei ieșiți din sânul neamului nostru și tare am dori, ca ei, după o vreme oarecare, să nu fie avizați la rudeniile părăsite cu necredință“.

Gurbanu își încheie vorbirea spunând: „Eu nu-mi tem naționalitatea nici în prezent și nici în viitor. Dar direcția pe care o urmează guvernul față de naționalități, trebuie să o condamnm, și vă rog să decretați direcția aceasta de greșită, iar proiectul acesta de lege, de aceeași direcție, de neoportun“.

După Gurbanu vorbește în aceeași ședință Sigismund Borlea, deputatul de Hălmațiu, arătând că proiectul acesta de lege vatămă interesele vitale ale popoarelor nemaghiare și în special ale Românilor. Nu-l votează pentrucă cuprinde în mod deghizat maghiarizarea forțată a popoarelor nemaghiare.

În ședința dela 7 Iunie 1876, continuându-se discuția, la punctul 10 din paragraful I, prin care se cerea desființarea Zărandului invocându-se greutățile de administrație din pricina lipsei căilor de comunicație, ia din nou cuvântul Sigismund Borlea, dovedind că tocmai din acest motiv comitatul trebuie menținut. Este adevărat că e mai ușor să călătorești din centru, dela Budapesta, la Deva și la Arad, unde aveau să fie îndrumate regiunile Zărandului, decât la Baia de Criș, lipsită de căi de comunicație, dar trebuie să se țină seamă și de cei administrați, de populația care va trebui să facă de aci înainte drumuri întreit și împătrit de lungi până la noile capitale de comitate, — argumenta Borlea.

Și, fiindcă proiectul de lege vorbea de regulări și rotunjiri, Borlea nu numai că se opune desființării Zărandului, dar cere augumentarea lui printr'o rotunjire, făcând în scris următoarea propunere-amendament:

„Comitatul Zărand se compune : a) din teritoriul actual al comitatului Zărand, b) din comunele comitatului

Hunedoara, începând dela Șoimuș cari se află pe malul stâng al Murășului, în vecinătatea jud. Zărand, și c) din ținutul Câmpenilor, din comitatul Alba de Jos, care se află între râurile Criș și Arieș. Centrul comitatului să fie Baia de Criș¹¹⁾.

Amendamentul lui Borlea a fost respins și proiectul devenit articolul de lege ungară XXXIII din 1876 desființează odată cu Zărandul: Chioarul (Cetatea de Peatră), Crasna și Solnocul de mijloc, toate comitate românești¹²⁾.

Art. XXXIII din 1876, prin care numitele comitate erau executate în principiu, este întregit prin art. I. din 1877, care aducea precizări definitive. În sensul acestor articole Zărandul este împărțit între jud. Arad și Hunedoara.

Județul Arad primește plasa Hălmagiului cu următoarele 34 comune: Aciuța, Aciua, Bănești, Bodești, Brusturi, Budești, Ciuciu, Țarmure, Țohești, Dumbrava, Groși, Guravăii, Hălماغel, Hălماغiu, Ionești, Cristești, Lazuri, Leasa, Leștioara, Luncșoara, Măgulea, Mermești, Ociu, Ocșor, Pleșcuța, Poiana, Poienariu, Răstoci, Sârbi, Tălagiu, Târnăvița, Tisa, Vidra și Vâjdogi.

Județul Hunedoara a primit două plăși, Baia de Criș și Brad cu 65 comune¹³⁾.

Cu-desființarea județului, cuibul românesc din Baia de Criș fu într'adevăr spart din temelii, în aplauzele frenetice și 'n chiotele răgușite ale gloatelor turanice îmbătate de satisfacția ce li-o da fiorul răzbunării implinite.

Anul 1876, dată fatală în istoria Zărandului, nouă ne amintește idealuri sfărâmate, căminuri răvășite, existențe distruse și plecări în pribegie prin „vama cucului“ spre România visurilor frumoase a fiecărui intelectual ardelean.

¹¹⁾ Reprodus după V. Păcăștanu, o. c. vol. VI. p. 585—586.

¹²⁾ Dinire comitatele propuse spre desființare a scăpat numai Făgărașul; căci n'au voit să-l primească nici Sibiu și nici Brașovul, opunându-se Sașii. Năsăudul a fost unit în întregime cu Bistrița sub numirea de Bistrița-Năsăud; Solnocul intern cu Dobâca, (Solnoc-Dobâca). — acestea păstrându-și măcar numele

¹³⁾ În ordinea cum sunt trecute în lege: Baldovini, Birtin, Brotuna, Bulezești, Țebea, Dobroț, Grohot, Căraciu, Cărăstău, Cazanești, Baia de Criș, Leauș, Lunca, Mesteacă. Obârșia, Prihodiște, Ribița, Ribicioara, Râșca, Râșculița, Șteia, Tătărești, Târnava, Tomești, Tomnatec, Tiulești, Uibărești, Vața de Jos, Vața de Sus, Vaca, Valea Mare, Jancu, Blăjeni, Băița, Brad, Buceș, București, Țărășel, Dupăpiatra, Hărșăgani, Calanel, Calamanești, Crăciunești, Criștor, Curechiu, Luncoiul de Jos, Luncoiul de Sus, Mihăleni, Orminda, Peșterea, Podele, Potingani, Rovine, Rada, Șesuri, Săliște, Scroafa, Stânja, Trestia, Valea Bradului, Zdrapți, Ciungani, Prăvăleni, Basarabasa și Strâmba.

În 1876, funcționarii români ai Zărandului fură deportați în interiorul Ungariei, ca să nu mai poată avea contact direct cu conaționalii lor.

Unii, cei cu licență în drept, renunțară la slujbe și deschizându-și birouri advocațiale, se împrăștiară și dâșii care încotro, căutându-și existența pe alte meleaguri.

Alții, mai ales tinerii, se refugiară în România.

Au fost și de aceia, cari s'au mulțumit cu slujbe inferioare-alegându-se notari comunali, numai ca să poată rămânea în regiune.

Să amintim câteva cazuri mai cunoscute, dela Baia de Criș.

Dupăce comitele suprem, Ioan Pipoș, fusese pus în disponibilitate imediat după inaugurarea dualismului la 1867, acum, cu desființarea județului, la 1876, fură împrăștiați funcționarii români, nu numai cei din centru, adecă din Baia de Criș, ci și cei dela preturi.

Vice-comitele dr. Iosif Hodoșiu nu acceptă transferarea și se mută la Sibiiu, ocupând dela 1876 postul de referent școlar al consistoriului arhidiecezan.

Celălalt vice-comite, Amos Frâncu, a fost transferat la Mișcolț, în calitate de jude regesc.

Sigismund Borlea, protonotarul, deputatul de Hălmagiu, ales ultima oară la 1876, își mai ține mandatul până la expirarea ciclului parlamentar în 1878, apoi rămâne în Baia de Criș, conducându-și biroul advocațial.

George Secula, notar comitatens, se mută la Deva, unde își deschide un birou advocațial.

Tinerii din familiile Pipoș, Frâncu, Hodoș, trec în România, unde își fac nume frumoase în istoria noastră culturală. Tot atunci trecu în România și Brutus Moga, fiul protopopului unit din Hălmagiu.

Asemenea schimbări se fac și pela preturi. Amintim câteva cazuri din plasa Hălmagiului.

Alexandru Șterca Sulușiu, șeful judecătoriei de ocol din Hălmagiu, este transferat ca judecător la Bichiș.

Dănilă Papp, subpretor în Acuia Hălmagiului (azi Avram-lancu), mai apoi subjude în Baia de Criș, a fost mutat pe rând la Kecskemét, Nagykorös și Igal (jud. Somogy),

Grațian Pop, dela pretura Hălmagiu, nevoind să se înde-părteze din regiune, s'a ales notar comunal.

Unul, Puticiu, s'a mulțumit cu modestul post de drumar(picher).

Pretorul cercului Hălmagiu, Talăș (Tălășescu), împreună cu familia, trece în România.

Prol. Traian Mager

Vecinii ungurilor și colaborarea lor

Cu prilejul împlinirii a 40 de ani dela congresul dela Budapesta al naționalităților

de JIRI PALCOVIC

În trecutul îndepărtat bazinul carpatin nu prezenta acea unitate, pe care ungurii, începând cu-a doua jumătate a secolului al 18-lea și 'n special cu ultimele decenii dinainte de războiul mondial, ar fi vrut să i-o imprime. Este adevărat că Ungaria istorică a fost o țară carpatină, dar n'a fost așa ceva dela începutul ființării sa'e. În primele veacuri ale existenței ei, Ungaria nu era decât o țară dunăreană, așa cum este și astăzi, în baza tratatului dela Trianon, când are o întindere de 93.000 km. pătrați, spre deosebire de Ungaria istorică, cu o suprafață de 325.000 km. pătrați. Descrierea maghiară a ocupării țării este plină de misticism și fantasmagorie, în care bogata fantezie a istoricilor maghiari și cumani din secolul al 13-lea se împletește cu influențe biblice, căutând astfel să imite legendele asemănătoare ale popoarelor din apus. Marea discuție a vecinilor Ungariei cu istoricii poporului maghiar asupra problemei: care parte a bazinului carpatin poate fi privită ca pământ unguresc și care nu, este pe deplin clarificată de plasticele descrieri ale profesorului dr. Franz Eckhart dela Universitatea din Budapesta: „Noi nu trebuie să credem că ocupanții maghiari ar fi populat întreaga Ungarie. Pentru așaceva, datorită înfrângerilor suferite, numărul lor era prea mic. Teritoriul ocupat de maghiari acum o mie de ani corespunde în general cu ceea ce s'a stabilit prin pacea dela Trianon.“ Eckhart exceptează doar partea de sud a Ungariei (după Trianon) și spune că aci între singuraticile triburi maghiare au putut să rămână unele regiuni neocupate.

Am ajuns astfel la originea conflictului dintre unguri și vecinii lor, conflict pe care ungurii l-au avut încă în ultimii cincizeci de ani ai secolului trecut cu națiunile nemaghiare ale Ungarei istorice. Sâmburele conflictului, ca și însuși conflictul de după războiul mondial, îi formează problema: dacă marginile bazinului

carpatin privitye din punctul de vedere economic și administrativ ca unități, trebuie să aparțină văii Dunării, sau acestea pot să se desvolte și în afara statului național maghiar, adică în sânul statelor naționale vecine. La rezolvirea acestui conflict ce dăinue de secole, se pune întrebarea, dacă egocentrismul locuitorilor șesului carpatin (centrismul maghiar) își are oare o bază temeinică? După înseși mărturisirile maghiare (Krisztics, Jászi, Moravek) dela sfârșitul secolului al 18-lea și până la războiul mondial, ungurii au câștigat prin asimilarea vecinilor 3.700.000 de suflete și au proclamat supremația maghiară peste bazinul carpatin fără a ține seamă de drepturile umane ale vecinilor, și după concepția europeană nici chiar de drepturile naționale. Această enormă asimilație de cetățeni aparținând altor națiuni a însemnat o nivelare socială și culturală pentru cei asimilați și detașarea lor dintr-o comunitate culturală și de limbă mult mai mare decât li-o oferea mediul maghiar. O reconstituire a Ungariei istorice cu supremație maghiară, ar egala cu o continuare a procesului și cu bastardizarea ungarilor și a națiunilor conlocuitoare.

În Ungaria s'a putut ajunge tocmai la contrarul profetiț de unii maghiari, începând încă din secolul al 17-lea, și a cece spusesse și Herder la 1791: că ungurii dau față de germani, de slavi și de români procentul cel mai mic al populației iar după câteva secole aproape nici nu se va mai putea găsi vre-o urmă a limbii maghiare, (Ideen z. Philosophie d. Gesch. d. Menschheit, 4. T, XVI B. II.)

Aceleași păreri au fost exprimate sub formă de optimism sau amenințare și de vecinii națiunii maghiare. În acest timp ungurii, — începând cu ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, sub influența unei maghiarizări și-a unei ascensiuni economice a elementelor maghiare și maghiarizate, — își făuriseră un plan imperialist despre un stat național maghiar cu 30.000.000 de locuitori, menit să cuprindă nu numai Ungaria istorică, ci și unele teritorii vecine sârbe, bulgare, polone, inclusiv Croația, Bosnia și Dalmația. (Moderni stat, 1934, Nr. 5, A. Gratz: A dualizmus kora. I. Capitól 20.)

Deci nu este adevărat că problema maghiară s'ar datora tratatului de pace dela Trianon și că soluția dată la Trianon este mai mult o intervenție mecanică în problema bazinului carpatin, care în cazul unei desvoltări organice de durată lungă n'ar fi putut surveni. Cu aceeași manieră hotărîită și arogantă ca a revi-

zionismului cu care tind după război să schimbe starea actuală, ungerii au căutat totdeauna să schimbe raporturile teritoriale în favorul lor (I. Kunz, Revizuirea tratatelor de pace, pag. 53). Problema populației bazinului carpatin și a bazinului dunărean formează deci factorul cel mai important în raportul dintre unguri și vecini. În această privință s'au produs mari schimbări și se vor mai petrece unele încă. Ungurii n'au putut niciodată să facă dovada afirmației lor, că în secolul al XV-lea în Ungaria ei constituiau 80—85% din numărul total al populației. Profesorii universitari Eugen Horváth, Iuliu Szekfű, Dékány, Malyusz și alții au dovedit, că până acum nici chiar bazele problemei națiunilor din bazinul carpatin n'au fost bine stabilite. După Alexandru Takács la fel stau lucrurile și în privința ocupației turcești. Ungurii au atăcat problema națiunilor încă cu 150 de ani înainte de război, însă numai pe cale publicistică și nici decum pe calea științifică. Este deci de neînțeles, cum știința, presa și politica maghiară pot să opereze în acest domeniu cu afirmații apodictice, atunci când, cu siguranță, problema desvoltării națiunilor în Ungaria trebuie cercetată din nou, prin ceea ce se va dovedi că nu se poate pune niciun temei pe statisticile naționale maghiare de dinainte de război. Cifrele date de maghiari cu aproximație referitor la imigrarea națiunilor nemaghiare, cifre exprimate și în procente, sunt lipsite de ori-ce bază obiectivă. Așa bună oară publicistul Andrei Moravek arată că în Ungaria trăiau înainte de război 8.277.000 cetățeni aparținând națiunilor nemaghiare. Dintre aceștia cam 4.412.000, ceea ce ar face 53 3%, — ar fi existat încă înainte de secolul al 18-lea, iar restul de 3.865 000 sau 45.7% ar fi imigrat după această dată. („Ungaria în relațiunile sale internaționale“ 1935, pag. 18.) Astfel de relații, pe cari așea se poate pune un temei, servesc mai mult spre falsificarea realității, cum falsă este bunăoară și afirmația, că în secolul al 15-lea ar fi trăit în Ungaria 85% unguri pur sânge. Este indiscutabil, că la sfârșitul secolului al 18-lea o treime din populație aparținea maghiarilor și două treimi nemaghiarilor. De obicei se afirmă că în 1787 din populația totală al Ungariei 39 la sută erau unguri și restul de 61 la sută nemaghiari. Admițând acest lucru, să facem o paralelă a acestor date cu starea de dinainte de război. Martin Schwartner arată că în 1787 locuitorii Ungariei erau în număr de 7.008.574, iar numărul comunelor era de 11.402. Dintre acestea după Schwartner

3.668 comune erau maghiare, 5.789 slave, 1024 române, și 921 germane. (Statistica regatului ungar, 1809, I. 122.) Raportul naționalităților de 3 la 1 în favorul nemaghiarilor este dar adevărat. Statisticianul austriac Springer dă cu privire la națiunile Ungariei, pentru anul 1840, următoarele cifre: slavi 5.560 000 locuitori, unguri 5.200.000 locuitori. Deci chiar fără români și germani, slavii erau în majoritate. (Statistica statelor cezare, I. 133.) Agentul englez I. A. Blackwell, pentru anul 1846, dă următoarele cifre cu privire la diversele națiuni din Ungaria: slavi 5.000.000; români 2.100.000; germani 1.300.000; italieni 20.000; națiuni diverse 280.000 și unguri 4 800 000. În total 13.500.000. Nu cu mult înaintea acestuia statisticianul Fényes arată pentru Ungaria o populație de 12.000.000 de locuitori și anume 7.438.000 nemaghiari, 4.812.000 maghiari. Recensământul populației făcut de austrieci, în 1850, stabilește pentru Ungaria numărul locuitorilor la 11 mil, 554.000. Dintre aceștia nemaghiarii se permită cu 6.742.000, ceea ce face 58.4 la sută, iar maghiarii 4.812.000 sau 41.6 la sută. Cum a fost deci posibil ca o astfel de Ungarie să figureze până la războiul mondial drept un stat cu un singur popor politic, maghiar? O statistică oficială, pe care nu se putea pune multă bază, stabilește în Ungaria fără Croația următorul raport dintre națiuni, și anume: în anii 1880 nemaghiarii erau 7.325.000, adică 53.4 la sută, iar maghiarii 6 404.000 adică 46.6 la sută. În 1910 numărul nemaghiarilor este de 8.225.000 adică 45.5 la sută și al maghiarilor de 9.869.000, adică 54.5 la sută.

Creșterea aceasta disproporționată a sedus pe maghiari, făcându-i să nutrească iluzia că în anul 1950 ei vor fi prim al națiune a imperiului austriac și vor putea astfel păstra pentru totdeauna în bazinul carpatin statul național maghiar. Presumpția a fost falsă, iar trezirea după război din această iluzie a fost cu atât mai dureroasă. Azi apoi maghiarii cad într'o altă extremă. Se știe că populația Uniunii sovietice crește în 10 ani cu 25 de milioane și că populația statelor Micii Antante a crescut între anii 1920—1930 cu mai mult de cinci milioane, în vreme ce populația Ungariei arată în același timp o creștere de 700.000. În statele Micii Antante numărul celor ce aparțin națiunii maghiare este de 2.350.000 și nici decum 3.500.000, cum afirmă ungurii. Faptele acestea îi fac pe unguri pesimiști. Statisticianul dr. Desideriu Elekes calculează numărul populației diferitelor state pentru anu 2030 și ținând seamă de creșterile anuale respective dă urmă-

toarele cifre: Iugoslavia 68.073.000, România 53.895.000, Cehoslovacia 33.985.000, Ungaria 20.841.000. După cum astăzi Ungaria, cu o populație de 9.000.000 se găsește față în față cu cele 50.000.000 ale Micii Antante, tot așa se va găsi o Ungarie de 20.000.000, față în față cu 156.000.000 ale Micii Înțelegeri. Noi nu credem în aceste cifre așa de optimiste pentru vecinii Ungariei. Un lucru este sigur însă, că raportul de azi sau de mâine va avea urmări cu efect îndepărtat și că la stabilirea legăturilor dintre Ungaria și vecinii ei, în afară de chestiunile economice, trebuie să servească de bază și acest raport. În Ungaria populația stagnează sau chiar scade în trei sute de comune, până când la vecini și în special la cei dela miazăzi-răsărit natalitatea este în creștere. În consecință actuala stare teritorială și noua ordine internațională din bazinul dunărean nu este rezultatul unei intervenții mecanice, ci al unei dezvoltări organice normale.

În sufletul complex al romanticului abate complotist Ignatie Martinovich, încă din 1793—94 se conturase împărțirea Ungariei pe unități regionale, asemănătoare celor de astăzi. În timpul absolutismului aproape că se uitase, însă în anii 30 și 40 ai secolului trecut, în timpul celui mai puternic sistem de maghiarizare, iarăși s'a reluat ideea de deslipire a națiunilor din corpul Ungariei istorice. Ceeace este mai important din punctul nostru de vedere este faptul, că problema națională, începând din acele vremuri și până la războiul mondial, prezenta pentru unguri cel mai mare pericol și oferea o bază de colaborare națiunilor conlocuitoare contra ungarilor. În rândurile de față aș dori să arăt în linii generale această colaborare și în special să trec în revistă congresul națiunilor nemaghiare din Ungaria, ținut la sfârșitul secolului trecut și să prezint totodată și acțiunea comună a acestor națiuni în parlamentul budapestan la începutul secolului de față.

În timpurile când în Ungaria guvernau 800.000 de nobili peste cele 9.000.000 de țărani și când cam 200.000 alegători nobili hotărau asupra regimului politic, baronul Nicolae Wesselényi, la 1844, vorbind despre dușmanii maghiarizării și-a exprimat cu următoarele cuvinte teama de o pieire a Ungariei poliglote: „În timp ce ei (adică dușmanii Ungariei) vor să facă din Croația și Slavonia niște provincii slovace ale unui stat slav în formație, vor să ne reducă pe noi ungurii la porțiunea din mijlocul țării noastre locuită numai de noi și să trăim într'o mică provincie, ceeace ar egala cu pieirea noastră. Pe lângă pretenții slavoni

vor acum și valahii (românii) să ne răpească în baza dreptului de moștenire Ardealul și regiunile ungare locuite de români". (Proclamație privind națiunea slavă și maghiară, din 1844, pe ungu-rește Szózat etc.) Spațiul acestei reviste nu-mi permite să arăt discuțiile dintre maghiari și națiunile nemaghiare din timpul revoluției (koșutiste). În aceste discuții apare mereu ideea Cehoslovaciei, a României-Mari și a unei Sârbii unite, ba în mod sporadic chiar și ideea unei confederațiuni dunărene, precum și colaborarea între ei a vecinilor Ungariei, la care în anii 1848—49 s'a și ajuns. Se vorbește și despre o participare a Polonilor la revoluția maghiară, însă nu se amintește de cătră unguri că ajutorul polonez privea numai o colaborare slavo-ungară propriu zisă și nici decum n'ar fi constituit un ajutor la înfăptuirea planului naționalist maghiar contra națiunilor nemaghiare ale Ungariei. Pretențiunile națiunilor nemaghiare discutate în congresul național din 1848 erau aceleași, și națiunile nemaghiare se angajau la sprijin reciproc de colaborare. Tinerimea slovacă, cehă și jugoslavă cunoștea această colaborare încă depe băncile universității din Viena și Bratislava. La fel procedau croații și sârbii cu slovacii. În 1849 conducătorii români și slovaci au hotărât o colaborare și-au conceput și-un memorandum, după ce în prealabil acești conducători s'au adresat și celorlalte națiuni.

Încet, încet începe și Apusul să privească într'un mod mai amplu chestiunea națională din Ungaria. Germanii, francezii, englezii și italienii recunosc importanța mișcării popoarelor nemaghiare din Ungaria, ceea ce a avut o influență asupra Vienei și asupra lui Kossuth și în special asupra diplomației koșutiene. Guvernul vienez, în 1848, a numit o comisiune pentru prelucrarea unui proiect de reorganizare a Ungariei și pentru aceasta unii dintre oamenii de seamă ai ungarilor au preconizat chiar împărțirea Ungariei pe națiuni (contele Ioan Majláth, contele George Andrassy și alții). Aceasta s'a întâmplat după ce Francisc Deak și contele Ștefan Szecheny au profetizat în scrierile lor, că din Ungaria istorică nu va mai rămânea decât partea cea de mijloc și că toți vecinii Ungariei se vor alia în contra acesteia. Cât timp Kossuth era la putere, n'a cedat și nici n'a dat ascultare sfaturilor reprezentantului Ungariei la Paris, contele Ladislau Teleki, de a se înțelege cu națiunile nemaghiare din Ungaria în interesul unei libertăți comune și al colaborării cu popoarele din Europa centrală. Teleki, care în cercul principelui Czartoryski luase con-

tact cu reprezentanții românilor și slavilor, a recunoscut necesitatea unui astfel de pas și în conferința ținută la Paris în luna Mai 1849, aprobând ca cehul F. L. Rieger să reprezinte slovacii. Kossuth însă a stricat totul și abia în Iulie 1849, de altfel destul de târziu, a aprobat ca parlamentul revoluționar din Seghedin să aducă o lege a națiunilor, lege ce a rămas numai pe hârtie și care a devenit astfel tristul precursor al legii maghiare de mai târziu referitoare la națiunile conlocuitoare. Nu se poate afirma că numai o colaborare a națiunilor nemaghiare ale Ungariei ar fi fost suficientă. Este însă cu atât mai demn de remarcat, că trimișii națiunilor nemaghiare au pășit față de asupritorul comun în Occident și mai ales la Paris în mod unitar și plin de curaj (înțelegeți fiind și cu ceilalți reprezentanți ai națiunilor nemaghiare). Problema națiunilor din Ungaria încetase deja de a mai fi o problemă de politică internă, devenind internațională europeană, după cum o dovedesc înseși unele scrieri maghiare (Memorandumul Szemeres, 1853, scrierea Boldenyi). La o colaborare între ei a vecinilor poporului maghiar a contribuit și congresul slavilor ținut la Praga. Istoria modernă a Europei centrale găsește în cercetările ei, privitoare la mișcarea națională, destule momente cari trădează o colaborare a popoarelor ce se învecinesc cu Ungaria de azi. De o parte o colaborare contra oprimatorilor maghiari, de altă parte tendința de unire a forțelor tuturor popoarelor dunărene vecine cu Ungaria. Foarte interesantă este în această privință discuția dusă de emigranții maghiari (vezi articolul lui Jaszi apărut în presa americană Foreign Affairs 1933).

Dintre națiunile nemaghiare ale Ungariei, sârbii au pretins încă din secolul al 18-lea teritorii. La aceasta se mai adăugară și pretențiile slovacilor și românilor din 1848, și în fine, către sfârșitul secolului trecut, pretenții similare din partea altor națiuni. Împărțirea Ungariei, fie impusă de principiile administrative, fie impusă din afară în interesul unirii vecinilor Ungariei istorice cu conaționalii lor, apare începând dela jumătatea secolului trecut, ca o dâră roșie dealungul istoriei maghiare. Năzuința de înființare a unei Cehoslovacii reiesc din propunerile slovacilor sau din partea elementelor maghiare conservative sau vieneze, cari încă din 1849 tindeau la înființarea unui regat slovac independent. Atunci slovacii s'ar fi mulțumit cu o unire a Slovaciei cu Moravia, având drept capitală Brno. Sârbii în 1849 au putut înființa o vodină sârbească, care s'a putut păstra până prin 1865, iar românii

au fost oarecum împăcați că nu s'a făcut o unire mai intimă a Ardealului cu Ungaria, după cum era concepută de câțiva nobili maghiari, știind că elementul român, care forma majoritatea populației din Ardeal și sașii, n'au fost întrebați. Pentru vecinii ungarilor este important faptul, că în revoluția din 1848—49 ungarul deși au putut stârni admirația unor cercuri mai puțin informate, n'au primit nici un ajutor eficace din partea străinătății, informată suficient, care știa că maghiarii nu vor să recunoască nici un drept național nemaghiar, Problema națională maghiară din acele timpuri și legăturile maghiarilor cu străinătatea dovedesc îndeajuns că Europa a înțeles intenția micii nobilimi maghiare, care ar fi dorit distrugerea națională a celor șase națiuni din Ungaria. Se poate afirma pe drept, că începând cu jumătatea a doua a secolului trecut colaborarea între ei a vecinilor poporului maghiar apărea în fața forurilor europene bine informate ca ceva natural, nu numai pentru a se opune feudalismului maghiar, ci și fiindcă reprezentanții vecinilor teritoriului maghiar ofereau o bază mai largă de colaborare decât ungarul. În revoluție ungarul n'au pus preț pe o colaborare, în această privință se cunosc doar câteva nesincere încercări ale lui Kossuth cu românii și sârbii din interiorul și în afara Ungariei. Planurile lui Kossuth din timpul emigrației și repetatele formulări ale confederațiunii dunărene n'au fost decât niște speculațiuni nebuloase, fără nicio bază solidă. Totuși trebuie să se știe, că după anii 1867 și în special după nereușita tratatelor ceho-germane din 1870 din Austria, Kossuth a prevăzut viitoarea dezvoltare și unirea vecinilor ungarilor, cu toate piedicile artificiale ce s'au pus din partea Ungariei istorice. Iată ce găsim în scrierile lui Kossuth: „În ce mă privește pe mine, sunt ferm convins, că printr'o autonomie pripită a provinciilor boeme nu se ajută de cătră ministrul maghiar numai mișcarea pan-slavă, dar se concentrează ura slavilor contra Ungariei, mărindu-se prin aceasta greutatea de înțelegere și amânându-se la infinit rezolvirea problemei naționale din Ungaria. Dacă problema va ajunge la un punct critic, și aceasta desigur se va produce, va izbucni un război, care va avea să hoțărască dacă în istorie mai este loc pentru imperiul austro-ungar, acest stat petecit și putred. În lupta decisivă atacul din afară își va găsi sprijinul material și moral în interior și se va complica pîntr'o descompunere intestinală; dinastia, imperiul și Ungaria, care desigur ar fi meritat o altă soartă, vor trebui să mulțumească această

pacoste în mare parte faptului că în această privință a hotărît un ministru maghiar, fără să fi întrebat și poporul său“.

Astfel a privit Kossuth lucrurile, asupra cărora se va reveni încă. Pentru înțelegerea colaborării națiunilor nemaghiare din Ungaria — la sfârșitul secolului trecut, înainte și după război, — e bine să aruncăm o privire chiar fugitivă asupra anilor 1849—67, în care timp națiunile nemaghiare din Ungaria, cu excepția câtorva conducători și-a câtorva singuratici, au luptat pentru drepturile lor deoparte în sânul Ungariei, de altă parte în monarhia habsburgică. Nici nu trebuie să accentuăm, că lupta aceasta dusă în baza multor consfătuiri comune era caracterizată prin multe trăsături identice. În prima jumătate a anului 1861 popoarele nemaghiare ale Ungariei s'au declarat în congresele lor naționale că vor să trăiască și pe mai departe în sânul Ungariei, dacă li se acordă o autonomie teritorială. În acele timpuri Ungaria era împărțită în cinci districte (provincii), cu capitalele Bratislava, Kosice, Ödenburg, Pesta și Oradea Mare. Croația și Transilvania aveau o administrație proprie, la fel și voivodina sârbească și Banatul. Este demn de relevat, că s'a propus chiar din partea unui maghiar — în privința viitoarei rezolviri a problemei naționale, — păstrarea acestor districte administrative și constituirea lor în provincii autonome cu parlament propriu. Ministrul de justiție al guvernului vienez, contele Ioan Nadasy, a fost acela, care a făcut în 1860 această propunere, ceea ce ar fi însemnat practic, că maghiarii să se restrângă pe un teritoriu mult mai mic decât li-a rămas în baza păcii dela Trianon, iar în jurul lor, ca unități administrative și geografice la periferia bazinului carpatin, ar fi guvernat popoarele vecine nemaghiare. Lupta de independență față de maghiari a început sub influența principiilor marelui revoluții franceze, motivată fiind de drepturile naturale ale națiunilor nemaghiare. La aceasta s'au mai adăugat și motive de natură juridico-istorică, probabil sub influența planurilor conservativilor maghiari, cari au încercat să țină seamă cel puțin de aceste argumente referitoare la reglementarea generală a politicii interne maghiare.

În același timp popoarele nemaghiare s'au adresat și Vienei și au încercat și pe această cale să-și câștige independența față de maghiari. În Februarie 1861 Hurban pretindea printr'un memorandum înaintat la Viena, înființarea unui regat slovac, fără nici o legătură cu maghiarii. Când ungurii n'au vrut să satisfacă do-

leanțele congresului națiunilor nemaghiare, acestea s'au adresat deasemenea Vienei. Așa au făcut bunăoară și slovaci, cerând printr'un memorandum (înregistrat la cancelaria cabinetului sub nr. 4013/1861) drept frontieră sudică pentru Slovacia Dunărea, și pretinzând spre est, anume la sud de Kosice, o graniță mult mai la sud decât cea actuală, stabilită prin pacea dela Trianon. Chiar și sârbii au avut o voivodină sârbească și în Bănat frontiere mult mai favorabile decât cele de după război.

(Sfârșitul în n-rul viitor)

Trad. de dr. **Gheorghe Pop**—Cluj.

Adevăruri crude

„Monarhia*) trebuia să dispară: prelindea pleirea acestui istoric monstru toată dreptatea omenească, toată igiena popoarelor, și toate condițiile unui viitor mai cinstit și mai sănătos al omenirii. Și poate că aceasta ni-i în tragedia de astăzi și 'n cazna miilor noastre necazuri singura ușurare, nădejdea cea mai mare de viitor: că coșul acesta de călău în care se adunau capete de popoare, banca aceasta de zilnic supliciu a ungurimii, a dispărut fără onoare și pe veci depe fața Europei...

Monarhia n'a fost voința popoarelor sale, n'a fost un interes vital al popoarelor sale și popoarele acestea nu mai doresc monarhia. Acei pe cari îi duc pe căile greșite ale credinței acesteia (e vorba aci de credința legitimiștilor că s'ar putea reintregi Ungaria prin restaurarea habsburgică — n. tr.) frecăturile ce se ivesc între înruditele straturi populare vechi și alipite din Cehoslovacia, din Iugoslavia, din România, unii ca aceia să-și lege scutecele, să-și isprăvească funcțiunile de ploduri, și să nu-și bage nasul în soartea țării. Căci de unde purcede povestea aceasta grotesc de absurdă? În fiecare dintre statele succesoare ale Monarhiei stau la pândă foști ofițeri fără rost ai armatei kesăro-crăiești, aristocrați vādani fără curfe, diplomați pleșuviți de propriile lor intrigi, aventurieri cari adulmecă a pradă, cu un cuvânt: mîncării dela oala habsburgică și exrocii plecați pe urmele unor mirosuri nouă. Aceștia-s cei ce vreau să amăgească din nou pe fraierii unguri cu cântecul băsmuțului acestuia idiot, căutând să-i facă panduri ai dinastiei. Dar aceștia nu-s expresia voinței singuraticelor popoare. Ci dimpotrivă: focmai dușmanii lor, trădători ai voinței de-a trăi a națiunilor, și nu urmăresc decât numai dorurile propriei lor hămeseli.“

„Din studiul „Spre o nouă cucerire de țară“, capitolul „Locul Ungariei în Europa“, al lui Szabó Dezső, apărut în n-rul din Mai 1935 al publicației budapestane „Szabó Dezső füzetek“.)

*) Monarhia austro-ungară.

Românii din Bulgaria

Românii Dunăreni (*Grupul de Nord*)

II.

de PETRE PETRINCA

Sub această denumire se înțeleg Românii din Valea Timocului și cei stabiliți în regiunile dealungul Dunării, începând dela Vidin și până la Șiștov.

Așezămintele străvechi ale acestor frați se pierd în amintirea multor veacuri în urmă. Tot acest timp însă, Românii dunăreni au avut legături strânse cu frații lor de peste Dunăre, din Oltenia și Muntenia și chiar și cu cei din Banat și Transilvania.

În Sud, legăturile lor se întretaieau strâns cu Aromânii dela Vrața, dela Giurmaia, Peștera, Petrici și cu cei din Macedonia, formând o punte spre leagănul principal al românismului dela Nordul Dunării.

Cel mai dens ținut cu populație românească din dreapta Dunării, în Bulgaria, este acela cuprins între Vidin și valea râului Timoc.

„Ținutul pe care îl locuiesc Românii dintre Vidin și Timoc, are înfățișarea unui mare triunghi, cu vârful la Coșava, sat chiar în indoitura cea mare a Dunării, de deasupra Calafatului și de sub Cetate. Dela acest vârf până la baza așezată pe râul de graniță de către Sârbia, sunt în linie dreaptă de-alungul fluviului, cam 35 km. Până la celalalt unghi sudic, laturea poate să aibă însă pe puțin aproape de două ori atât. Pământul e încins de două părți de Dunăre și de alta de Timoc. Laturea de sud dela Vidin înainte, prin Molălia, Calinic, Fundeni, Rabrova, Perilovăț, Boroivăț până la Halova, trece peste văi, dealuri, păduri. Apele cele mari rămân pe aici românești. Deoparte și de alta a lor răsună aceeași limbă (românească). Oamenii sunt chiar prin aceasta apărați, cuprinși cum se găsesc și simțindu-se în strânsoarea caldă a aceluiași braț etnic”. (Cf. Bucuța, op. c. p. 6).

Savanții și călătorii străini, cari acum un veac au străbătut ținuturile dela Sudul Dunării, dau de Români pretutindenea, lăsându-ne prețioase însemnări despre ei.

Învățatul austriac Kanitz, în cartea sa „Donau-Bulgarien und Balkan” (vol. I. p. 276), scrie despre acești Români că „în Ti-

moc satele valahe sunt în majoritate covârșitoare“. În studiul și harta profesorului Bradaska („Intinderea Slavilor în Turcia și în ținuturile învecinate“), elementul bulgar apare în acest ținut (regiunea Timocului și-a Vidinului) drept cel mai puternic. Dar acest lucru e cu desăvârșire neexact.

Scriitorul amintit spune, că preponderența elementului românesc în acest ținut se datorește deselor emigrațiuni de Români din Nordul Dunării, cari s'au refugiat din cauza stăpânirii prea aspre a boierilor munteni.

G. Sejan, amintește și el despre „refugiés échappés à l'affreux régime féodal qui pesait avant 1848 sur les principautés roumaines“, sau: „en Bulgarie beaucoup des paysans valaques se sont établis dans les environs de Vratcha pour échapper au quasi-servage établi par le règlement organique“.

Dar acest scriitor mai completează afirmațiunile sale prin cuvintele, că această emigrare își are începuturile ei „anterieure à ce siècle“ (V. „L'ethnographie de la Turquie d'Europe“, 1861. Ed. Iulius Perthes).

Călătorul Boscovici, la 1762, povestește cum a rămas peste noapte găzduit în ținutul amintit — „di una famiglia valaca venuta là un anno“ (V. Bucuța, op. c. p. 31).

Kanitz ne mai descrie și frumoasa biserică a satului românesc Bregova, clădită la anul 1857. Iar în casa unui învățător chemat din Serbia, am găsit copiii satului cetind și cântând foarte frumos cântece bisericesti (în limba română).

O altă biserică românească — descrisă de Kanitz — este cea din Vidin: „o biserică catolică provizorie (clădită) prin silințele unui misionar trimis de episcopul valah unit dela Oradea Mare“ (E vorba de episcopul unit român Pop Silaghi).

Preotul misionar despre care ne vorbește Kanitz era „popa Draxin din Transilvania“ (Banat), care a voit să convertească la catolicism pe Românii de peste Dunăre.

(Samuil Draxin s'a născut la 1722 în Banat, la Petrovesela. La 1863, s'a stabilit în Bulgaria, după ce cu sprijinul episcopiiilor noastre unite de Oradea și Blaj, voia să convertească la Unirea cu Roma pe frații noștri de peste Dunăre. A fost popă la Stanotârni și la Cumbair. A convertit la Unire cu Roma peste 15.000 de Români Dunăreni. O corespondență asupra activității sale se află în arhivele episcopiiilor dela Blaj și Oradea. Dintr'un memoriu al Românilor Dunăreni (înțocmit de Draxin), trimis episco-

piei Blajului, ni s'a păstrat o listă a satelor românești din dreapta Dunării.)

Kamitz, la 1870—74, când a vizitat teritoriul locuit de Români din Bulgaria, a întocmit o hartă a comunelor românești.

Mai importante, însă, sunt datele și însemnările savantului Weigand („Die rumänischen Dialekte der Kleinen Walachei, Serbiens und Bulgariens, 1899). Acesta a înșirat aproape toate satele Românilor Dunăreni, însă, după nomenclatura bulgărească. Acestea ar fi: 1. Iasenovaș-ul (Mare); 2. Mahala (Isanovășul Mic); 3. Sipicova (Șipicova); 4. Borilovac (Boroivăș); 5. Perilovac (Perilovăș); 6. Rabovo (Rabrova); 7. Funden (Fundeni); 8. Cernomasnica (Țarlomașnița); 9. Zloka (Zlocutea); 10. Kojplova (Coilova); 11. Kosovo (Coșava); 12. Delena (Delenia); 13. Kalenik (Calinic); 14. Prekudere (Plăcudere); 15. Tejanova (Trianut); 16. Rakitnica (Răchinița); 17. Bregovo (Bregova); 18. Balevo (Balei); 19. Rakovica (Racovița); 20. Virf (Vârf); 21. Novoselo (Novosel); 22. Ginzovo (Gânzova); 23. Cungurus (Ciungurus); 24. Alvadzi (Halvagii); 25. Florentin (Florentin); 26. Jasen (Iasen); 27. Gomotar (Gumățari); 28. Kosava (Coșava); 29. Stanotarn (Stanotârni); 30. Kutovo (Cutova); 31. Negovanica (Negovanit); 32. Kapitanovici (Căpitănuț); 33. Kerumbek (Kirimbeg).

Din lista lui Weigand lipsesc satele românești: Brăteușul, Grascovil, Halova, Boșneacul Mare, Boșneacul Mic, Molălia, Ciocălina, Dincovița, Gârții, Seul și Cumbairul.

Din 44 de sate românești, 9, adică: Halova, Grascovil, Isanovășul Mare și Mic, Brachevășul, Țarlomașnița, Zlocutea și Coilova, au fost anexate Jugoslaviei.

— In ținutul dintre valea Timocului și Vidin, în cotitura depe malul drept al Dunării, se mai află și astăzi un număr de 35 sate românești, rămase în Bulgaria.

După corespondența popii Samuil Draxin, se înșiră 52 de comune românești în ținutul din dreapta Dunării, cari pela 1868 ar fi avut o populațiune de peste 40.000 suflete. (Vezi Bucuța, op. c. pag. 50).

Weigand scria, că Românii din ținutul Vidinului trăiesc în 30 de sate (deși în altă parte a lucrării sale citează 33 de sate românești!), iar cifra lor se ridică neapărat la 50.000 suflete.

În zilele noastre, frații din dreapta Dunării bulgărești sunt răspândiți în aproape 80 de comune; 40 comune numai în ținu-

tul Vidinului, începând dela râul Timoc, într'o fâșie lungă până la Șiștov, cuprinzând și regiunea Lom-ului și-a orașului Vidin.

Regiunea descrisă mai sus are un caracter eminentemente românesc.

Astfel mai recent doctorul Bonceff a declarat, că d-sa fiind obligat în calitate de medic să aibă contact cu populațiunea dela sate, „este îngrozit de caracterul românesc pe care-l au acestea“.

Afară de plasa Vidin (din județul cu acelaș nume) în care și astăzi sunt 20 de comune cu populație curat românească, mai trăiesc Români în plasa Cula (7 sate curat românești) și în plasa Lom (trei comune curat românești).

În județul Vraja, în plasa Rahova, trăiesc Români în comunele: Beslii, Voivodo, Gostilia, Gozdului, Crușovenii, Mălorad, Ostrov și Fureni.

În județul Plevna, în plasa Nicopole, Românii sunt răspândiți în comunele: Găureni, Mahala-Glitcheni, Giulianți, Debovo, Coilovăți, Copriva, Siacovo, Măgura, Cernovița, Somovit, Cercelan și Samlieva. Majoritatea acestor comune sunt încă curat românești.

În acest județ, în plasa Plevna, mai locuiesc Români în satul Mărfița.

În județul Târnova, în plasa Șiștovului, sunt două comune mari românești: Vărzulița și Gorna Studena.

Numărul Românilor Dunăreni din Bulgaria nu se poate stabili cu precizie, pentrucă statisticile bulgărești întotdeauna ni i-au prezentat mult reduși față de adevăratul lor număr.

„Manualele școlare, apărute până la războiul balcanic, fi socoteau la 80 000 suflete; astăzi, datele oficiale bulgărești nu vorbesc decât de 57.000 suflete, din cari 28.128 bărbaji și 29.184 femei“.

Cifrele de mai sus au fost citate de delegatul bulgar ca răspuns la petițiunea adresată Societății Națiunilor, în anul 1927, de un grup de Români Dunăreni. În răspunsul său, delegatul bulgar a ținut să afirme: că „populația aceasta de origine românească, s'a amestecat într'un mod inextricabil cu populațiunea bulgară“.

Afirmațiunea aceasta, însă, constituie cea mai grosolană falsificare a adevărului, pentrucă și astăzi Românii din ținutul Vidinului și-al Timocului formează o masă compactă.

Într'un studiu bulgăresc asupra Românilor din dreapta Du-

nării, publicat în revista „Otez Paisie“ din 1929, d. Misef, membru al Academiei bulgare, spunea: „Numai 32 de sate sunt curat românești, iar celelalte sunt bulgaro-românești“.

Dar nici această afirmațiune nu cuprinde întregul adevăr asupra numărului satelor curat românești din dreapta Dunării bulgărești.

În cât privește numărul acestor frați, cu cea mai cumpănită apreciere putem să-i fixăm la peste 100.000 suflete.

(Va urma)

Petre Petrinca

Excelența Sa Ungaria...

În oficiosul Ligii Revizioniste „Pesti Hirlap“ s'a publicat la 6 Martie c.r., sub un titlu ce s'ar traduce cam așa cum l-am redat în capul acestor rânduri („A méltóságos Magyarorszag“), un articol nostim de tot: E vorba că 'n loc să fi pierit sau să se fi împușinat în urma catastrofei dela 1918, titlurile de „nagyşagoși“ de „meloşagoși“ (Măria Sa, Excelența Sa), s'au sporit în Ungaria post-belică în disproporție geometrică față de micșorarea țării, deși regalitatea care conferea titlurile de consillieri aulici (Excelențe) nu mai e în funcție.

Ungaria veche, cu 325.411 km² și cu 20.886.000 de locuitori, avea câte o excelență tot la 1126 km² și la 75.520 de locuitori. În schimb cea de azi, cu 93.000 km² și cu 8.454.000 locuitori, are câte o excelență tot la 66 km² și la 5995 de locuitori. La excelențele acestea se adaugă cei intitulati excelență pe baza funcției (miniștri, generali, etc., etc.), „așa că — spune oficiosul revizionist — putem spune cu inima liniștită că în Ungaria tot al 2500-lea om e excelență. Așa dară Ungaria merge năvalnic într'acolo ca să devină excelență, ca titlul acesta să devină general“.

Vorba ceea: Felicitările noastre!

Intre unguri și români

*Pe marginea jurnalului de călătorie prin
România al lui Németh László*

de ISAIA TOLAN

De-o vreme, cam de-un an încoace (deci ca o cumițire prilejuită de urmările asasinatului dela Marsilia și ca o consecință a 'nțelegerii italo-franceze), se deslușește tot mai tare 'n publicistica din Ungaria un curent ce-ar vrea să impună politicii maghiare externe s'o rupă cu Germania și să-și caute tovarăși în bazinul Dunării. Nu ne referim la politica externă a legitimiștilor, râvnitori să 'nvie Ungaria-Mare printr'un nou dualism cu Austria și deci potrivnici Germaniei și din cauza aceasta a chestiei austriece precum și pentru socoteala ce și-o fac că ar putea eventual să găsească sprijin la italieni și la francezi. Ci e vorba de cealaltă politică externă neoficială din presa din Ungaria, de cea *personală*, a unor economiști de nuanță liberală, nișel cam de stânga, cam semiți, și prin urmare fără prea mare greutate la ei acasă, cari propun la foarte dese intervale în locul politicii utopiste a revanșei o politică de înțelegere economică cu statele succesoare, și mai cu seamă-i vorba — fiindcă-i ungurească și pornită din considerații, să le zicem, mai înalte — de politica externă personală a unor publiciști cu trecere, cari își dau seama că alianța cu Germania va aduce cu toată bunăseama o 'nghișire a Ungariei de către nemți, mai 'nainte încă de a-i fi Germania de vr'un folos în contra primejdiei dela miazăzi și miazănoapte a lumii slave.

Se pot constata mai multe aspecte ale acestui curent de înțelegere, după oameni, după ideologii, după metode, după mijloacele (la unii literare) prin cari ar voi-o înfăptuită apropierea. Fondul, însă, adeseori în așa de mare măsură nebăgat la noi în seamă încât și-i dat să vezi adevărate căderi în capcană ca aceea a făuritorilor de apropiere prin literatură dela Orade, rămâne la toți același: ideea că s'ar putea reedita sub firmă ungurească pățania romanilor învingători cu Grecia învinsă care i-a învins (s'au făcut în această direcție încercări oficiale mărturisite, pe vremea ministrului de culte și instrucție Klebelsberg), ideea că s'ar putea reedita sub firmă ungurească cucerirea lumii de către

evreii din diasporă (va fi despre aceasta vorba mai la vale, în analiza cărții ce ni-a prilejuit aceste rânduri, a lui Németh Laszlo), ideea, în sfârșit, cuibărită în capul lui Kossuth abia după căderea revoluției maghiare dela 1848—49 (vedeți analogia: înfrângere ungurească atunci, înfrângere acum), că ceea ce nu s'a putut în cadrele mai mici ale Ungariei istorice: o dominație maghiară atotputernică 'n Europa centrală, se va putea pe-o scară mult mai mare printr'o confederație sau indiferent ce fel de aducere a statelor succesoare în dependență de Ungaria. În corul acesta de propunători ai înțelegerii „reciproce“, abia două glasuri au adus o notă mai adevărată: astă primăvară uriașul scriitor din mamă româncă Szabó Dezső, astă toamnă marele publicist Németh László. Va fi vorba despre ei mai la vale. Incolo, toți fără excepție, dela autorul baron evreu Hatvany, pe atunci (în deceniul trecut) în tabăra antihortistă, al cărții faimoase „Das verwundete Land“, până la economistul Hantos (autor, precum arată d. dr. C. Groșorean în numărul nostru de față, al planului de confederație dunăreană al lui Tardieu), sunt obsedați de-aceeași ipertrofie descinsă direct din pan-maghiaria lui Horváth István: că buricul Europei centrale e la Budapesta, că nația maghiară e sortită de Dumnezeu (maghiar și El) să stăpânească pământul cel puțin cât jidovii lui Iéhova. Deosebire între acești propunători ai înțelegerii „reciproce“ și între ministrul de culte și instrucție de astăzi Homan, care nu mai departe decât în luna trecută a vrăjit maghiarilor la adunarea anuală a asociației „Corvin“ o Ungarie viitoare dela Adriatică la Baltică și până cel puțin în Moldova, nu e decât în mijloace. Vorba scriitorului Zilahy Lajos, organizatorul din Ungaria al apropierii prin literatură a Ungariei și-a României, spusă președintelui Ligii Revizioniste care îl muștra pentru această „apropiere“: Mergem spre aceeași țintă, d-ta cu mijloacele d-tale, eu cu ale mele scriitoricești.

*

Punctele de mănecare ale diferiților publiciști sau oameni politici maghiari ce-și spun cuvântul despre politica externă a Ungariei, sunt — ni se pare — patru.

Cel oficial e: Ungarie independentă (de Austria), întinsă până unde numai s'ar putea. (Gömbös face politică italo-filă și vorbește numai de revizuire, dar presa sa și oamenii săi destăinuiesc mereu că n'au renunțat la Fiume, iar ministrul său de culte Homan

trădează visurile intime ale Ungariei în felul ce s'a văzut adineauri: o Ungarie independentă imperialistă, întinsă cel puțin cât a lui Ludovic cel Mare sau a lui Matei Corvinul.)

Al doilea-i cel legitimist: restaurare pe toată linia, cu Austria.

Al treilea, cel evreiesc: o Ungarie după cum s'o întâmpla, cu legături economice cu statele vecine, cu buricul Europei centrale în Lipótvároșul din Budapesta.

Al patrulea: tovărășie sau confederație cu vecinii, bazată pe ideia că s'ar putea o dominație ungurească prin ungurii din diasporă, asemănătoare dominației universale a evreilor.

Această a patra idee s'a născut în capul unui scriitor săcui (Tamási Aron), și-a unora din noua generație a publiciștilor din Ungaria. Pe hârtie a pus-o astă toamnă Németh László.

O a cincea părere, cu totul izolată până astăzi, a formulat-o astă primăvară scriitorul din mamă româncă Szabó Dezső, — cel care era să se românezeze mai anii trecuți și să s'așeze 'n România —, în n-rul din Mai al „Caietelor“ sale („Szabó Dezső fűzetek“). Szabó vede lucrurile așa cum sunt: o restaurare habsburgică ar fi din însuși punctul de vedere al intereselor ungurești „adevărată tâmpenie“, o restaurare a granițelor prin restaurarea habsburgică e o absurditate pentru că i se opun toate popoarele eliberate, iar Ungaria de azi e primejduită vital de expansiunea germană, încât nimic alta nu-i rămâne de ales decât să se întovărășească sincer cu vecinii, deoarece are aceleași interese, aceeași structură: popoarele Europei centrale — cu ungurii delaolaltă — sunt una prin faptul că n'au o aristocrație de baștină și n'au decât de foarte scurtă vreme o vieată orășenească burgheză, și fiindcă au fost popoare agricole și militare, n'au știut când și-au creat o vieată comercială și industrială să și-o naționalizeze, așa că 'n vreme ce orașele Apusului sunt naționalizate, aici, în Europa centrală, au încăput pe mâna unora ce n'au nimic comun cu țara; Ungaria cată deci să între într'o tovărășie *fărănistă* a Europei centrale, care să fie fondată pe strânse legături culturale, economice și militare. În această tovărășie (a cărei filiație din ideea spiritualizării hotarelor lansată de d. Titulescu nu e greu de descifrat) „încetul cu încetul hotarele vor avea o altă semnificație. Semnificația lor politică și economică de astăzi, ducătoare așa de mult astăzi la împotriviri, va înceta treptat, și se va înobila până la o diferențiere pe unități istorice cu psihic comun.“

Rămas, precum am spus, o manifestare cu totul izolată, studiul lui Szabó Dezső a avut totuși un efect. Ni se pare că cealaltă manifestare curajoasă care ni-a prilejuit aceste rânduri, cartea lui Németh László, e purceasă și dintr'un îndemn luat din curajul lui Szabó. Studiul acestuia apăruse 'n Mai; astă vară apoi Németh László și cu alți câțiva publiciști ungari din tânăra generație a venit în România, ca să afle *de visu* ce e adevăr și ce nu e din ceea ce se spune despre noi, ce nădejde se poate și ce nu se poate trage dintr'o întovărășire cu românii. Observațiile lui Németh au apărut astă toamnă, spre sfârșitul anului, în n-rul dublu, 3—4, al revistei sale „Tanu“ dela Kecskemét, ocupând întreg numărul dublu al revistei. Se știe din ceea ce am arătat în n-rul întâi și-al doilea al revistei noastre, că studiul lui Németh („Magyarok Romániában“: „Unguri în România“ sau „Ungurii în România“ — fiindcă titlul e imprecis), a stârnit o vâlvă de care n'a mai avut parte carte ungurească. În aceeași vreme cu studiul lui Németh, apăruse în revista budapestană „Napkelet“ un articol fulminant al unuia Boldizsár Ivan, — după cât se pare tovarăș al lui Németh în călătoria prin România —, împotriva partidului maghiar dela noi. Boldizsár a fost și el atăcat în presa ungurească, totuși atacurile sunt concentrate în contra lui Németh, deși criticile aduse partidului maghiar în studiul lui sunt aproape disparente, intercalate abia pe ici-colo. E de înțeles deci că supărarea în contra lui Németh, dusă pân'acolo încât partidul maghiar a cerut public Budapestei să nu mai admită publiciștilor ei ce vin pe aici să scrie rău despre partidul maghiar, a purces numai în subsidiar din atacurile lui Németh în contra partidului grofilor. Studiul lui Németh a trebuit pus pe index în rândul dintâi pentru altceva: pentrucă în vreme ce pe unguri îi găsește condamnați să nu poată 'mplini o mistune așa cum și-o doresc, pe noi ne găsește o nație de viitor. E prin urmare foarte necesar să fie cunoscută și la noi mai deaproape această carte, fiindcă pân'acuma era amintită numai ca una care condamnă partidul maghiar.

*

Németh László ducea de multă vreme în Ungaria postbelică o luptă publicistică 'ndârjită, ale cărei țeluri (dupăcât a reieșit din articolele cam puține ce i le cunoaștem) erau: Ungarie independentă de Austria, confederată cu vecinii sub egida mesianismului unguresc, țărănizată, mesianică, tinerească, despăduchiată de neme-

șagul subjugător și străin, de soldatesca și de celelalte feluri de zbiri ai acestuia.

Drumul său prin România era să fie în lupta aceasta punctul cel mai culminant, unde se trece dela teorie la faptă.

În lungi discuții cu prietenul său săcui Tamási Aron, cunosător de-aproape al românilor pentru că stă mai mult între noi și-și are familia aici, Németh ajunsese la concluzia: *că o asemenea Ungarie e cu puțință numai cu ajutorul românilor și cu al ungarilor din România*. Poporul unguresc din Ungaria, destul de plin de viață în ochii lui Németh ca să poată împlini după despăduchiere un rol mesianic în Europa centrală, e condamnat azi din pricina păduchilor medievali ce-l sug. Cu propriile sale puteri despăduchiera nu o poate face. Are nevoie de concurs din afară: din partea unui popor străin, care să-i facă școala democrației (firește nu a celei parlamentare), și din partea unei minorități maghiare, care să-i reclame democratizarea sub amenințarea desfacerii din sfera aspirațiilor ungurești și-a încadrării într'o sferă străină mai democrată (iarăși nu în sensul democrației politice de azi). Că a ajuns la convingerea că-s indicați să deie ungarilor din Ungaria acest ajutor românii și cu maghiarii din România, nu-i numai o întâmplare, prilejuită de prietenia lui Németh cu Tamási Aron. Németh are destui prieteni și printre scriitorii maghiari din Cehoslovacia și Iugoslavia, și spune că urmărește și viața minoritarilor maghiari din cele două țări cu multă luare aminte. Se vede însă c'a ajuns la constatarea că se poate învăța și aștepta mai mult dela poporul român. De altă parte, Slovacia, Rusinsko, Voivodina iugoslavă, nu-s pentru Ungaria ceea ce e Ardealul. O reclamare ungurească din Ardeal a democratizării Ungariei, o primejdie ca ungarilor din Ardeal să se înstrăineze de Ungaria din pricina iobăgiei ce e în raiul hortist, e altceva decât o astfel de reclamare sau primejdie venită din celelalte ținuturi pierdute.

La premisele acestea, spuse în jurnalul de călătorie al lui Németh cu foarte groasă perdea dar lesne de descifrat de oricine, se adaugă următoarele, rostite pe șleau:

Ungurii sunt națiune, iar vecinii lor, și mai mult ca alții românii, sunt numai popor; de altă parte ungarilor sunt răsfirați azi ca jidovii, iar în România sunt mai mulți și-s răsfirați pe-o mai întinsă suprafață (până la Marea-Neagră și 'n Basarabia: visul Deltei Dunării!) decât în celelalte state vecine.

Misiunea ungurească poate fi 'mplinită deci mai mult decât

cu alții cu noi. Despre misiunea aceasta Németh și cu tovarășii săi au stat de vorbă pe bordul corăbiei ce i-a adus până la Giurgiu în România. Unul, venit dela Berlin, a destăinuit că în Germania e socotită „imperialism deghizat“ (p. 115). („Tocmai pentru asta, i-a răspuns Németh, trebuie să privim socialismul în chip serios. Misiunea ungurească este: să realizăm socialismul central-european. Ne sortește la aceasta istoria noastră și răsfirarea noastră: noi suntem aici poporul cu cea mai europeană istorie, și noi suntem noii jidovi, prezenți pretutindeni“ (p. 115—116).

Cu asemenea gânduri a venit în România Németh. Incepuse încă mai demult să 'nvețe românește, așa cum se poate în Ungaria (P. 116: „N'am început acum pentru întâia oară a 'nvăța românește și cred că nici nu pentru ultima dată“). De altfel poate să aibă și legături familiare mai vechi cu limba românească: tată-său a fost profesor la liceul (etnicește aproape românesc) din Baia-Mare (p. 171). Cu ideea preconcepută cu care a luat întâi în mână gramatica românească: că ungurii sunt națiune iar românii popor, l-a obsadat mereu, și înainte și pe tot lungul drumului prin România, explicația lui *ă* și *â* și a marelui frecvențe a acestor sunete în limba românească: originea lor autohtonă, milenar-pre-romană. Aceasta — cu interesantele verificări dela fața locului ce ile vom vedea mai la vale — i-a dovedit că avem legături mai vechi cu pământul acesta decât ni le admite istoriografia maghiară, că nu se poate trece peste noi, și că un primitivism sănătos care stăruie atâta în formele sale străvechi, e vrednic de luat în seamă și de aplicat la silogismul politic al socializării țărăniste (nu al țărănizării, ca la Szabó Dezső, tocmai pentru că e vorba de unguri națiune și de vecini cari nu-s decât popoare, de primat unguresc prin urmăre) al Europei centrale printr'un mesianism unguresc. Clădind pe asemenea baze răstrăvechi (la pag. 145 e vorba de cultura de cinci-șase ori milenară a Ardealului), Németh a fost cinstit și a căutat sinonime politice tot în istorie: la pag. 126 amintește, însușindu-și-o, concepția carpato-dunăreană a lui Pârvan: ideea culturii locale care trăiește dincolo de popoarele ce se perindă, iar la pag. 145 despre ideea dunăreană getică: „Bucata aceea de pământ, pe care ar vrea să o unească ideea dunăreană a noastră, dela Praga la Lemberg și pân'la Marea-Neagră, a unit-o întâi un domnitor transilvănean, getul Boirebista“.

Picat cu astfel de gânduri de acasă 'n iarmarocul dela Giurgiu, Németh a rămas trăznit și obsadat apoi pe tot drumul de

impresia aceasta a întâiei verificări: întreg iarmarocul nu era „decât o unică vegetație unită”: bărbați și femei, om și animal, om și natură, toți erau una, simpli, firești, ca în niciun alt oraș pe unde a trecut, iar peste hărmălaia târgului se ridicau predominante **ă** și **â**, „glasul aceluia popor străbun care și-a pierdut limba” (p. 119), al „părții materne” a arborelui nostru genealogic (p. 117).

„Limba românească — observă 'n legătură cu aceasta Németh — în afară de aceea că-i latină, e și limbă relatinizată...

„Adevărata, ațâțătoarea problemă românească nu e însă tatăl ci mama... Lingvistica istorică și 'n general istoria face o operă splendidă în domeniul identificării taților, constată originea popoarelor *cari dau numele*, arborele genealogic și schimbările fonetice din generație în generație ale limbilor *rămase în viață*, și nu uită decât de popoarele ce se dau și se asimilează, de limbile 'nghițite *cari viează în vr'un fel mai departe în regulile fonetice ale limbii dominante: totașa cum genealogia de după tați își uită de culoarea și de sângele ce se strecoară depe partea mamei. Ce desăvârșită icoană a câștigat despre „formația ungurimii cuceritoare de față” curiozitatea științifică a ultimilor 50 de ani, și ce puțin ne-a interesat chestia maternă: care a fost oare geniul preistoric de dinainte de maghiari al pământului acestuia, în care s'a putut plămădi statul maghiar. Deși nemurirea mamelor, chiar dacă-i mai palidă, e poate mai indestructibilă decât a taților*).*

Italia de dinaintea Romei străluce prin Roma, și celții morți au parte din evul mediu francez. Limba românească vorbește latinește, dar în străfundul acestei latinități se ascunde ceva mai străbun, ceva prea ne-latin: mama.

„Una e limba și alta e felul vorbirii. Limba e cultură, e putere de expansiune, e drept obișnuelnic, e snobism; felul gurii e rasă, se străduesc în el să-și rămână credincioase puteri biologice... În adâncul limbii românești eu simt încăpăținatul fel de a vorbi al unui neam vechi, dispărut” (P. 117—18).

E vorba îndată după aceasta de **ă** și **â**. Dar stăruirea fonetică a moștenirii noastre despre partea mamei „anteromane și prea ne-latine”, nu o vede numai în aceste două sunete, ci 'n general în vorbirea noastră din fundul gâtului, în zbieratul vânzătorilor de gazețe, în cântatul cântecelor noastre. Și face Németh o remarcă (pag. 120), într'adevăr surprinzătoare: bucinatul tulnicului româ-

*) Sublinierea noastră. E întâia oară când vedem pusă de un ungar chestiunea aceasta a moștenirii ce o au maghiarii dela autohtonii peste cari au venit.

nesc nu e decât tot un *ă* și *ă*, „glasul aceluia popor străbun care și-a pierdut limba“. „Aceasta, da, aceasta e impresia ce mi-a făcut-o (acest bucinat — n. tr.). Parcă tulnicul muntenesc căutător de oameni, strigător 'n liniștea munților solitari, și acea limbă străveche moartă 'n limba românească, ce-o amintesc ciudatele vocale și păsările țipătoare, aceste două vorbiri păstorești ar fi avut cândva aceeași soartă și s'ar fi 'nvățat una pe alta. E obicei a se vorbi despre o atmosferă a orașelor, a țărilor, — dar atmosfera e aier și aierul poate fi miros, temperatură, lumină, culoare, formă. Atmosfera românească a fost pentru mine în primul rând sunet. Vuietul târgului dela Giurgiu a umplut întreg regatul, a pălit încet pe măsură ce am înaintat spre miazănoapte prin Ardeal, și ale-acestui vuiet ultime bucăți de zbierătură le-am adus în urechi, când mă gândeam în noapte pe culoarul acceleratului între Cluj și Orade la patria mea“ (p. 120).

De-acu 'nainte, fiindcă nu mai e nevoie după cele de mai sus de explicații, să urmărim observațiile lui Németh după firul din carte.

A venit în România pe Dunăre, pela Giurgiu, a trecut apoi la București și la Constanța și numai pe urmă în Ardeal, ca să nu se pară că i-a fost călătoria de studii numai pretext de cercetări în regiunile cu minoritari (p. 130).

Bucureștii, altminteri oraș „atât de unic“ încât nu-l poate asemăna cu niciun altul din lume (p. 120), i-a găsit într'o mare și dureroasă prefacere. N'a mai simțit atâta var și praf de cărămidă 'n aier decât acum cinci ani la Milano. Febra aceasta „fascistă“ a construcțiilor nu-l încântă însă de loc. A găsit unele dintre noile case foarte cu gust, „doar că aci sunt străine și de neînțeles“ (p. 121). După cele ce-a spus despre naturaleta noastră și despre viile noastre legături cu trecutul, după ce-a cunoscut arhitectonica băștinașă și a avut prilej să facă comparație între crâșmile și grădinile de vară trăit-românești ce le-a găsit prin multe părți ale Bucureștilor vechi, și între ungurismul de comandă arătat străinilor la Budapesta, nu-i decât firesc că distrugerea aceasta a vechilor București îl scandalizează în toată puterea cuvântului. Il miră că nu putem învăța din pățania Budapestei. „Da, da, Bucureștii se edifică năvalnic, nu e altă capitală care să se 'nalțe așa, România e o țară ce se ridică, dar... Ehe, să 'nvețe din cazul Budapestei“ (p. 122). Capitala ungurească

tot așa s'a înnoit în jumătatea a doua a veacului trecut și 'n epoca așa-zisului Mileniu: fără nicio noimă, într'un stil bombastic de invenție, fără niciun respect de trecut (p. 122).

Ca să cunoască Bucureștii ceialalți, cari se duc, s'a înfundat prin cârciumile și grădinile de vară din mahalale. A găsit acolo o trăire românească. „Cârciuma aceasta nu se aseamnă cu „făgădaiele ungurești“, unde s'au aninat pe pereți oale și ploști înflore, s'au zidit în colț cuptoare burduhănoase și-ți aduc berea Dreher fete ungurești cu așa-zisa „parta**). Cârciumă care să fie așa de ungurească pe cât e românească aceasta, la Budapesta nici că se poate inclipui. Aici pereții, taraba, mesele, personalul nu-s românești la comandă. Aici românitătea nu trebuie altoită, cârciuma aceasta e a înseși vieții românești“ (p. 123).

După localuri, pe cari le-a cercetat cu dinadins pentru că acolo omul își cam iese din pielea convențională și s'arată așa cum e**), a inspectat cu mare luare aminte muzeele și-apoi colecțiile echipelor regale. L-a interesat îndeosebi etnografia, tocmai pentru că văzut că suntem în toiul unor prefaceri din cari vom ieși fără ea. Notațiile sale în privința aceasta sunt vrednice de toată luarea aminte :

„În stingerea unei culturi populare, dacă odată s'a 'nceput, nu mai este oprire; modalitate de a o conserva nu-i decât una: dacă spiritul ei (și nu prosopul și lingura de lemn) se absoarbe, ca la noi prin Ady, Bartok sau Móricz, în cultura cultilor. La niște popoare ca românii, slovacii, maghiarii, unde e primejduită 'n amintirile vieții țărănești partea cea mai mare a capitalului național, etnografia salvatoare e mai mult decât o știință, atunci când s'a ajuns la o epocă în care se schimbă o cultură populară. Va fi în primul rând datoria etnografiei românești să redea maselor — transformată — prin pătura conducătoare îmbibată de etnografie, acea putere creatoare care a străbătut poporul românesc în epoca sa de cuceriri. Istoricul Iorga, întâiul dascăl și creator de mituri al României, a recunoscut demult această însemnătate a etnografiei, și cartea sa despre arta populară românească e unul dintre cele mai importante documente ale multilateralității sale de educador de națiune. Dar și dincolo de misiunea sa românească, etnografia românească mai poate aduce și Europei un mare învăț;

*) Podoabă de cap specific ungurească.

**) Németh notează aci că n'a găsit în aceste localuri „nimic din sexualitatea ce catadicește să scoabă trepți sociale a tânărului gentri unguresc“ („a magyar urigyerek leereszkedő sexualitásából“).

lucrurile după care Frobenius a trebuit să se ducă până 'n Africa, aici sunt încă vii; într'un chip ce-și este și șieși pe jumătate de neînțeles, spiritul culturii populare nu s'a încuiat încă atât de adânc în convențiile sale ca mai spre apus. Amintirile lui, în ciuda războiului jefuitor și a mizeriei ce prăpădește totul pe nimic, sunt foarte bogate. Marilor savanți le trebuie pășune mare, și etnografia românească ar mai putea astăzi să țină câțiva savanți de talia lui Bartok, cari nu numai ar aduna și clasa, dar ar putea în timpul retrăirii și orânduirii artei populare românești să spună un cuvânt hotărâtor în chestiile radicale ale etnografiei sud-est-europene" (p. 125).

Descrierile ce le dă despre arta aceasta poporală ce se ducă sunt tot pe-atât de interesante, chiar dacă nu toate sunt acceptabile.

Despre portul bărbătesc își dă cu părerea — intercalând aci concepția „carpato-dunăreană" a lui Pârvan, pomenită mai sus: dăinuirea culturii locale dincolo de popoarele ce se perindă — că tocmai pe această bază, a concepției lui Pârvan, asemănarea lui cu portul Dacilor din basoreliefurile columnei lui Traian s'ar putea explica și în alt chip decât prin înrudire de sânge: „în loc de înrudire de sânge prin înrudire pământeană, care leagă între ele popoarele depe un teritoriu de cultură comun" (p. 126).

Despre stilul artei noastre populare notează:

„Virtutea dela baza artei populare românești e gustul. Elementele-i de bază sunt liniile geometrice unghiulare simple, florile-s rare, și chiar dacă le pune, le rupe după puțință unghiular, — combină forme geometrice simple, în ornamentații curgătoare, ușoare și încurcate; colorile le așează una lângă alta cu curaj și toțuși reținut. Ornamentația românească e lirica geometriei. Pulsează în liniile țepene acel sânge nobil care în timpul greului lucru îmbujorează atâtea mâni și picioare mici, atâtea domnești fețe de Madonă ce sunt în țărâtimea românească. E o artă întrucâtva nesigură, îngăduitoare, curgătoare, dar e în ea acea „svelteță" pe care călăuza noastră ni-a relevat-o când ni-a pus în față un vas (romănesc) și niște ibrice săsești".

„Strălucit executata carte englezească care face pe străini, prin texte înțelepte și printr'un material intuitiv bogat, să guste arta poporală românească, poate să aibă dreptate: chiar dacă vr'unul dintre popoarele vecine ar întrece pe români în orice gen de artă, niciunul dintre ele nu i atât de multilateral bogat, —

vieța poporală și arta poporală nu-s la niciunul așa de mult una. Alte popoare, astfel și unгурii, n'au putut în vecinătatea micilor lor stăpâni nemeși să se adâncească așa de cu totul în cultura lor poporală, au stat în mijlocul drumului Apusului, unde și poporul a făcut parte din națiune și unde cultura poporală comunică cu a națiunii prin milioane de vine. Poporul român a rămas în instinctele sale culturale mărginit la sine. Bizanțul opritor al vremii n'a făcut cu popii săi și bisericile sale decât să-i apere izolarea din timpul istoriei, autonomia însă nu i-a deslegat-o. Astfel a ajuns arta românească să aibă o sferă mai largă ca a altor popoare, dar nu numai să aibă sfera mai largă, ci să fie și mai adâncă, mai disolvată, mai africană.

„Arta noastră încă, parcă n'ar fi opusul celei românești, numai ca spirit, ci ar reprezenta și-o mai târzie treaptă artistică mai osificată. La obiectele de artă industrială lucrul acesta nu-i atât de izbitor ca 'n cântecul poporal“ (P. 127—28).

Ne spune apoi, că plăcile de balade populare ce le-a auzit la Asociația autorilor muzicali, i-au făcut net impresia că au legături cu Africa. „Cânta aci, pe-alături de urechile mele, o cultură preistorică adevărată, pe jumătate vie încă, — în cântece în cari extazul dramelor rituale n'a murit încă de tot“ (p. 128).

Urmează comparații între balada românească și cea săcuiască; balada românească e mult mai dizolvată decât a săcuilor; în vreme ce baladele săcuilor sunt drame, ale noastre-s în mare parte poveste 'ntreșută cu simboluri. Apoi o comparație între bocetele românești și între cele unğurești. Intr'ale noastre plânge ceva străvechi, sunt vii ca un plâns viu, sunt plâns ritual (p. 129).

„Cu toți popii și cu toată religiozitatea lui, poporului român nu i s'a născut încă într'atâta Cristos ca să-și uite păgânismul. Ce fel de păgânism e acesta? Așa cred, nu e un anumit păgânism moștenit, ci e *acel* anumit păgânism, ce iese abundent din sufletele primitive și pe care culturile înalte îl educă în câte-o direcție“ (p. 129).

Dela arta poporală, autorul ajunge la tineretul român. L-a găsit plin de vieță, înzestrat, cultivat și totuși plin de naturaleță, conștient de datoria de a umple cadrele mărite ale țării cu conținut românesc, și refractar sugestiilor de a umbla după sprijin sau colaborare la vecini. „Tineretul maghiar se raportă la tineretul român întocmai ca un onanist de talent la un amant deștept“ (pag. 136)!

„Interesările tineretului român sunt sociologice și politice. În sociologie măiestrul i-i profesorul Gusti, în politică simpatizează cu fascismul gărzii de fier. Socot că cel mai mare noroc al călătoriei mele prin România a fost c'am cunoscut pe Gusti și echipele sale, dar și mai mare noroc că garda de fier, care a fost dizolvată la Carmen Sylva tocma 'n ziua când noi ne scăldam în-armați cu scrisori de recomandaje dela prietenii noștri în vecinătatea ei, nu am vizitat-o. Activitatea sociologică a profesorului Gusti, așa mi se pare, e cea mai mare sforțare a României tinere. El a fost cel dintâi care a unit la cercetări demologice pe cultivatorii celor mai deosebite specialități: folcloriști, medici, arhitecți, filologi, agronomi, muzicieni, etc. Grupele sale demografice (de câte 20—30 de inși) au pus stăpânire pe câte-un sat; în decurs de-o lună fiecare specialist și-a isprăvit lucrul său; au cercetat felul de-a zidi, de-a se 'mbrăca, de a gospodări, pronunțarea, tezaurul de povești și cântece populare, formele de vieață populară, credințele, iar rezultatele parțiale le-au cuprins într'un studiu de ansamblu. Scopul întâielor escapade a fost numai cel teoretic; au voit să cunoască satul românesc și să potrivească sistemul de cercetare a satului după sat. Mai târziu, alături de cetele de cercetători științifici, au pus stăpânire pe câte-un sat și echipe practice, oameni specialiști și studenți, cari în afară de aceea că cercetau condițiile satului și se deprindeau în cercetarea demologică, educău totodată satul; vindecau, făceau canaluri, regulau drumuri, învățau pe oameni agricultură și horticultură și le 'nființau mici căminuri culturale. Azi descind în fiecare vară peste 20 de echipe de acestea în diferite părți ale României, și an de an gustă din acțiunea educatoare de sate 200—300 de studenți. Raportată la rămânerea în urmă și la sărăcia poporului român, mișcarea (aceasta) e deocamdată ne'ndestulătoare; totuși, ca străduință pornită dela un singur om și 'nțeleasă și îmbrățișată de tot mai mulți și mai mulți, e un fenomen însemnat. Fundațiile Regale, la a cărei reședință am fost primiți de Gusti, sprijinește aceste descinderi la sate cu un milion de lei din casa personală a domnitorului“ (p. 137—38). Mai la vale arată că Suveranul cere 'n fiecare săptămână rapoarte amănunțite despre lucrările echipelor.

Mișcarea aceasta l-a interesat pe Németh foarte deaproape, tocmai pentru că în Ungaria ea nu reușește. S'a dus deci și 'n satele echipelor, la Șanțu, la Leșu, în părțile Rodnei, și a rămas uimit: de naturaleța cu care tratează echipierii lumea încât se con-

fundă cu sătenii ca preste tot românul cu natura, de sistemul cu care lucrează, încât „parcă numai se joacă de-a sociografia“ (p. 164), de sinceritatea și încrederea cu care se apropie de ei sătenii, de năvala dela șezători, și de multe altele. A mai văzut acolo ceva, — ceva unguresc, care a pus cruce nădejților cu cari își adusese 'n România silogismul politic al socializării țărăniste a Europei centrale sub egida mesianismului unguresc. Dar despre asta la locul său.

Crucea aceasta i s'a ivit dela întâiul contact cu ungurii din România. Dela București.

Németh și tovarășii săi au fost găzduți la internatul unui liceu de stat, al cărui personal servitoresc e-aproape 'n întregime unguresc. A stat de vorbă cu-acești unguri (poate săcui) din Ardeal, și toți i s'au mândrit cu un lucru: că ungurii sunt slugi mai prețuite decât slugile din regat, și că știu românește.

„La început — notează Németh, p. 140 — era cam nu știu cum să auzi despre aceste speciale virtuți de slugi ale poporului nostru „mândru-domnesc“, și să le auzi limba servitorească în care minunatul accent din Ardeal se amesteca cu cuvinte oficiale luate din românește...“ Németh își dă seama și nu se scandalizează: Are drept sluga maghiară să se mândrească că știe românește, fiindcă a costat-o trudă învățarea acestei limbi, fiindcă prin ea ajunge mai apropiată sufletește de stăpânii săi, și fiindcă „limba românească a fost limba domnilor, ungureasca a slugilor; asta așa a fost, și ea (sluga maghiară — n. tr.) a luat-o la cunoștință totașa ca pe biserica sau dealul din satul său natal“. De altă parte, poporul unguresc e un popor de slugi: *într'o mie de ani domnii unguri n'au făcut alta decât să-l învețe să slujească, să fie cu respect de stăpâni!* „Tipul acesta de slugi cumiști, decari de altfel sunt pline și romanele noastre, l-a perfecționat istoria maghiară domnească... Când marea parte a gentrilor din Ardeal a dat la 1919 năvală spre țara mutilată, abia dac'au lăsat goalelor lor slugi altceva decât această virtute servitorească“ (p. 140—141).

Constatările acestea, oricât de pline de amărăciune, nu i-au stricat lui Németh numai decât socotelile de-acasă. Verificase că oriunde se învârte, ungurii sunt și la București și 'n celelalte orașe dinspre Mare câtă frunză și iarbă. Unul dintre ei îi spunea că fac parale, că se gospodăresc pe-acolo. „In vreme ce vorbesc cu el (e unul dintre primii cu cari am vorbit) simt că nici nu-ș

rău că-i așa, ungerii se așează*) pe nordurile de legătură, și iaca, acești ungeri orășeni sunt un canal gata pentru ideea noastră dunăreană" (p. 142)!

Dela București și dela Constanța a pornit deci spre Ardeal cu credința, depe partea ungerilor, că socoteala de acasă poate fi valabilă, iar depe partea românilor cu verificări că suntem un popor robust și natural, așa cum ne-a descris până aci, și că tineretul român e greu de câștigat pentru mesianismul maghiar.

Întâlnirea cu Ardealul e, explicabil, dramatică. Ni-l descrie (precum am arătat) cu o cultură de cinci-șase ori milenară, realizator încă depe vremea lui Boirevista al unei puteri dunărene de întinderea pe care ar fi vrut s'o deie confederației sale Németh László. Însă: „Oricum o fi chestia originii românilor, chiar dacă poporul acesta e n'tr'adevăr urmașul vechilor țărani daci romanizați, din a căror limbă eu am crezut că pot să mai aud ceva în tânguirea tulnicului, pământul acesta cultural se ridică totuși din năvala popoarelor ce a urmat evacuării Daciei ca fortăreață maghiară, și ca atare se recunoaște pe sine din nou. Granițele Ungariei Mari sunt așa de clare, așa de sine făcute, încât chiar și un copil se miră: s'ar fi putut oare face aici altfel de țară? *In realitate această formă de țară nu-i de loc așa de naturală, și e dovada specialei forțe politice și omenești a evului mediu maghiar că a putut organiza într'un stat trei teritorii așa de deosebite cum e Panonia, care cade 'n raza Apusului, cum e in-ula maghiară a câmpiei sarmate, și cum e Ardealul*".

„E 'ngrozitor a te gândi că ungerimea a pierdut pământul acesta. In vreme ce umblam prin Ardeal, m'am dumirit din ce în ce mai tare că Ardealul pierdut nu-i numai teritoriu. Ardealul a fost un examen, iar că nu l-am putut păstra, a fost o *cădere la examen*. Căci Ardealul n'a fost luat dela noi așa că n'am fi sfârșit cucerirea lui și am fi lăsat din mână ceva dintrânsul ce cucerisem. Să ieie cineva dela Franța provincia Bretagne; chiar dacă o glumă samavolnică ar putea-o face, membrul desfăcut s'ar reuni dela sine. Ardealul s'a pierdut din momentul în care ungerimea lui a devenit problematică. Memoriile lui Nicolaie Bethlen, la sfârșitul secolului al 16-lea, ne arată încă o lume maghiară deasă, iar peste o sută de ani e cu puțință răscoala lui Horea și Cloșca. Rapida ardere istorică a principatului ardelean independent a epui-

*, „Rátelepszenek”.

zat această ungurime, tot așa dupăcum un organ condamnat își arde, își începe a se ofili, incredințând complectarea lipsei unor țesături de legătură mai mișele. Câte celule uscate, câte sate predate. Și ceea ce e și mai rău, odată cu satele s'a stins spiritul. Ungurii nu mai știu cum s'o scoată*) cu Ardealul, frigurile lui îl sorb pe om, și renașterea lui însăși e mai degrabă retragere de aici. Intre uriașii veacului trecut e un singur ardelean, mai fără patrie în renaștere decât oricine: Kemény. Iar ceea ce s'a întâmplat după dualism**), a fost adevărată evacuare pe seama românilor. La începutul veacului Ardealul n'a mai avut ce ne trimite decât pe câțiva mari cari să agonizeze la noi: în primul rând pe Ady, iar grădinei zânelor ce dispărea îi mai dădeau târcoale doar cuminții căutători ai culturii noastre, în muzică ai lui Bartok, în roman Moricz.

„Dar Ardealul nu-l dăm, așa se roagă copiii de școală la Pesta în fiecare dimineață și la amiază, după Credeul maghiar. În realitate nici că am făcut altceva față de Ardeal de-un veac încoace, decât l-am dat și iarăși l-am dat, iar astăzi îl dăm mai mult ca oricând. Căci o parte de țară n'o ține juruința, arma și posedarea, ci acea mai tainică cucerire care supune pământul așa cum supune bărbatul femeea. Ardealul a fost cea mai deosebită femeie cu care s'a 'ntâmpat***) să aibă ungerii de-a face aici în Europa, iar călătoru 'ntârziat, care a umblat săptămâni în șir pe dinaintea serioșilor ei ochi verzi, a putut să simtă tristețea bărbatului ce și-a pierdut nemeritata, cea mai deosebită pereche: după această femeie nu mai e d'acum decât mergere 'n jos****) (p. 145—47).

Descins la Brașov cu această tristețe, Németh nu poate uita, văzând ce trufaș domină și azi Brașovul industria săsească, că sașii s'au lăpădat de Ungaria cum ai clipi din ochi. Și reflectază cu Móricz Zsigmond, re'nvietorul într'un roman la modă astăzi în Ungaria al Ardealului lui Gavrilă Báthory: „ungurimea dacă a voit să-și păstreze Ardealul, ar fi trebuit să cucerească aceste case de melci (e vorba de orașele săsești — n. tr.), așa cum i-a reușit s'o facă cu Clujul“ (p. 148)!

Greșeala ungerilor o repetă România.

*) „Mit kezdeni“.

**) După 1867.

***) „Dolga akadt“.

****) „Erdély a legkülömb nő volt, akitel a magyarságnak itt Európában dolga akadt s a kései utazó, aki komoly zóld szemei előt járt hefeken át, a méltatlan, legkülömb párfát veszteft him szomorúságát érezhette: Ezután a nő után már csak lefelé mehettek“.

„Mi se spune c'a fost vorba într'o vreme să se facă din Braşov capitala României. Din punct de vedere românesc e o excepţională greşeală că n'au făcut-o. Soartea României e Ardealul. Nu din pricina acelei juruinţi maşinale ce-o bolborosesc la şcoală la sfârşit de rugăciune copiii maghiari. Juruinţa aceea e de-ocamdată cea mai mică grijă a românilor... Ci e soartea României Ardealul pentru acelaşi motiv pentru care a fost a tuturor statelor depe teritoriul pe care se 'ntinde azi România. Ardealul e citadela firească şi educatorul firesc al teritoriului acestuia. Românii, dacă vor să-şi păstreze statul de astăzi, trebuie să meargă la şcoala Ardealului” (p. 148—49).

Şi-acum urmează o parte dintre constatările pentru cari îl înjură pe Németh de patru luni de zile presa ungurească dela noi şi din Ungaria (în realitate, după cum am mai spus, îl înjură pentru toate câte a spus bune despre români):

Încă dela întrarea în Ardeal, la Braşov, profesorul de igienă Németh*) a pus unguirilor dela noi diagnosticul: sufăr de *morbus minoritatis*. Nervoza asta are trei categorii:

„Cea mai nenorocită e a înăcritului. De sub fruntea-i supusă şi cam lovită îi umblă uitătura de ici-colo, asemenea unei guri de albină, cu care culege amărăciunea. Orice doleanţă o ţine 'n evidenţă: ştie unde şi câte şcoli au fost închise, care sat curat unguresc a fost pus să-şi facă biserică ortodoxă, cum se face din Szücs Suciul prin analizarea numelui, de ce au fost trimişi acasă neinstruiţi recruţii maghiari. El e observatorul cel mai zelos al epopeii smăcinării; mai-mai să zici că-i o plăcere în modul cum ţipă în urma câte unei noi lovituri de dallă; îi pare-aproape bine de cazurile excepţional de curate ale nedreptăţii, totaşa cum şi omului-supărăcios îi place mai bine lovitura brutală, de tot arzătoare, decât atingerile călduţii rele voinţe. Se bizue poate că doleanţa ajunsă la un grad peste măsură, neplăcut zeilor, se va 'ndrepta în contra ofensătorului, şi că cu lista sa de pierderi crescândă află o justiţie supremă tăgăduită şi zgâlţâită tocmai prin tăgăduire: tu, infamo, inexistento, stai odată alături de mine. El e observatorul cel mai implacabil al greşeliilor celor de sus: ia uită-te, ce feţe urite, — şopteşte el, în vreme ce stă umilit în gloata lor, şi îşi păstrează şi-şi şlefueşte ca pe-un talisman fraza franţuzească dispreţuitoare, cu care li-a dat gata pe scurt franţuzismul. Din fire e un pasiv, chiar şi atunci când face pe revoltatul furios şi

*) La pag. 168 ni se recomandă așa.

mormăie amenințări. În realitate e mândros pe neputința sa, și mărește doleanțele și necazurile numai ca să nu vadă posibilități pentru un lucru pentru care n'are putere" (p. 150).

Al doilea tip e-al loialului, pe care mobilitatea îl îndeamnă 'n orice loc la înțelegere; față de cuceritori nu e unghur ci transilvanist, știe românește minunat, „e deștept, studios și vrednic, dar are 'n sine instinctul validității la fel ca câinele de vânătoare mirosul, și unde nu-i validitate, face mișcări reflexe de prisos: se gudură, se străduiește, se zbate, iar între timp aruncă coada ochiului spre Pesta, unde și există cale ca să i se valideze instinctul, numai de l-ar lua în seamă" (p. 150-51).

Al treilea tip e-al idealistului, care retras într'o mică lume a sa, lucrează — „însă numai pentru că știe că altfel ar înnebuni“, — „își face din cuburi de sare cetății de zâne împrejmuite cu șanțuri de lapte, și le tapițează pereții cu lucruri de mână săcuiesti făcute pe seama vizitatorilor. E nebun de bună seamă și el, dar numai pentru că nu-s o mie ca dânsul. Și de ce nu-s? Pentru că nu se poate. Idealismului îi trebuie totuși teren, ca și cartofilor. Unu-doi, pot să fie idealști împotriva spiritului public, acesta-i idealismul fals al Don-Chișoșilor, idealismul adevărat este sănătatea pe care înseși stările publice și-o manifestă prin toți bărbații publici mai de seamă. Despre așa ceva în Ardeal nu poate fi vorbă tot pe atât de puțin, după cum nu poate fi nicăieri pe teritoriul unghuresc. Când mi-am rotit ca critic tânăr ochii peste scriitorii maghiari de după război, speranța mea cea mai mare a fost Ardealul. Ungurimea din Ardeal a ajuns la apă, i-adevărat, dar la fel ca depe-o oaie scăldată cel puțin vor fugi depe el păduchii. Nu va mai fi o afacere a fi maghiar, și după ce odată se vor fi cărbănit maghiarii pentru cari a fi maghiar este afacere, poporul lăsat de capul său se va regăsi. Se va ridica acolo, între cele două laturi ale noastre dușmane națiunii, a treia.

„Ce greșală! Ca și cum ar exista cumva în lume popor așa de părăsit, care atâta timp cât trăiește, să nu poată ținea și paraziții! Iar dacă nu mai poți governa poporul, îl poți furniza. Cea de-a „treia latură“, care ar fi fost să fie reprezentanța așa de naturală unică a unghurimii, încât uneori mai să cred că-i de ajuns să zâmbească odată ca celelalte două laturi să se topească 'n jurul ei, e tot așa de fără putere la unghurimea din Ardeal ca aici la noi. Este de-o parte poporul și interesul său de-a trăi, și sunt de altă parte două puteri prăvălite peste el din afară, cari se 'mpart pe el.

Una e o putere care în înfăptosul cel mai strict al cuvântului e finută 'n capul lui din afară*): gentrii, iar cealaltă sunt jidovii. Una a fugit depe el în ceasurile critice, cealaltă, fără să socotim pe unii asimilanți bătrâni, s'a nstrăinat de el. De masele maghiar: are însă fiecare nevoie; vechea nobilime funcționarească monopolizează pentru buzunarul său partidul maghiar **și influența care se revarsă spre acela din Ungaria****); jidovimea la rândul ei abate de la conducătorii lor firești pe muncitorii unguri. O mare gazetă din Ardeal îmi ceruse un interview: cerusem prin el o unire cu forțele românești (dacă se poate cu partidul național-țărănist) împotriva naționalismului fascist, extremist și ucigător de minorități. Am auzit cu surprindere, că în baza declarațiilor ziaristii evrei ai gazetei m'au proclamat fascist. Un mare scriitor ardelean, despre care nici că s'ar putea închipui să fie altceva decât socialist, mi-a zâmbit cu amărăciune: Te mai miri? La noi e socialist cineva pe care îl agită chestia socială și soarta evreilor din Germania; cine-și bate capul și cu ungurii, e fascist" (p. 152).

La Brașov, la Târgu-Mureșului, la Odorhei, i-a fost dat lui Németh să cunoască din „boala aceasta ardeleană“ câte-o parte; la Cluj a găsit-o ngrămădită toată (p. 176).

Până acolo notațiile sale nu mai sunt multe.

A colindat Săcuimea și s'a oprit în satul prietenului său romancier Tamási Aron, unde anume nefăcându-se politică, a cunoscut vieța săcuiască așa cum e, cu idilicul ei, cu tristețile ei. Fiindcă peste noapte a fost la Tamási adunătură mare de rudenii de peste sate întregi în cinstea oaspei din Ungaria, dimineața i-au vizitat doi jandarmi să le cerceteze hărțile de drum. Németh n'are amintindu-și de acest epizod accentele altor drumeți din Ungaria, cari fac dintr'o urbană formalitate polițienească subiect pe luni de zile pe seama oficinelor de propagandă iredentistă. El are altfel de accentuări însă: „Sunt doi oameni precauți, reprezentanți ai legii și temători în neiscușința lor de legea ce trage la răspundere; i-au pus aci să domnească peste atâția poeți înțelepți, plini de umor mortal. Am așteptat în liniște până au notat tot și i-am salutat prietenește. Marea lor strădanie și frică jan-

*) Az egyik a szó szoros értelmében kivülről rajta tartott hatalom: a dzsentri, a másik a zsidóság.

**) „A magyar tömegekre azonban mindenkinek szüksége van; a régi hitvatalnok nemesség a maga úri zsebe számára monopolizálja a Magyar Pártot a Csönkaországából odaáramló befolyást...“ (p. 153.)

darmerească a fost aproape totaşa de impresionantă şi de tristă, ca acel sat părăsit, în care azi se mai rătăceşte câte-un ungar abia ca pe vremuri prin ţinutul din poveşti al ciangăilor“ (p. 163). Ceea ce a spus aci, a mai presărat-o Németh şi în alte pagini ale jurnalului său de călătorie: el aşa ştie adevărat, că România Mare ni-a căzut mură 'n gură. „Norocul i-a ferit pe români de acea mare faptuire istorică, pe care un popor n'o poate săvârşi decât adunându-şi moralul; au devenit stăpâni peste una dintre cele mai bogate ţări ale Europei, fiindcă mamele lor au născut şi fiindcă stăpânii lor stricaţi, turcii, ungurii, au căzut în luptă *cu alţii*“ (p. 134). „Libertatea li-au adus-o de fapt prin luptă alţii, unirea nu li-a dat-o un război victorios (care, oricum, e o punere la probă a moralului), ci asocierea norocoasă. S'au înstăpânit peste-o împărăţie de aproape 20 de milioane, li s'a distribuit în cel mai delicat punct al Europei rolul de „mare naţiune“, fără ca poporul şi conducătorii săi să fi dat cu-adevărat examenul de capacitate. Rolul există însă, şi trebuie să-i corăspundă“ (p. 136).

Să trecem însă cu autorul mai departe, la Târgu-Murăş, pe care l-a găsit asemănător cu Dobriţinul. „Peste oraş tronează fi-reşte şi aici românii, dar aici vieţa locală însăşi îi mai poartă încă fără să cadă în brânci; nu m'aş mira dacă pe unul-altul chiar i-ar asimila“ (p. 156). Deci: „Dacă mi-ar fi cumva cu putinţă să-mi petrec vieţa ce-o mai am în Ardeal, (opunându-mă curen-tului ce îaşneşte de-acolo de unde ar trebui să se 'mpartă, să se promoveze soartea strămtoraţilor), mi-aş alege ca reşedinţă Târgu-Murăşului“ (p. 157).

Urmează vizita la echipele regale din ţinutul Rodnei. De reţinut aci:

Populaţia e 'n proporţie de 40 la sută bolnavă de sfreanţă, depe urma războiului.

Aci a cunoscut marea deosebire dintre arta populară românească şi cea săcuiască şi ungurescă. „Privindu-le dinspre Europa apuseană, vezi la popoarele Europei răsăritene multe de toate identice, dar dacă omul se apleacă mai bine spre ele, acest „identice“ e aproape curat contrast. Săcuiul, i-adevărat, locuieşte şi el în case de lemn la fel ca românul, dar cele două case sunt două suflete ce se contrazic. Casa săcuiască e şi pe dinlăuntru casă, mobilele ei sunt clădite cu tot atâta sărăcie din poveşti ca şi

* Sublinierea lui Németh.

edificiul însuși; casa românească e pe din afară o alcătuire serioasă, iar pe dinlăuntru un cuib blănit în chip oriental. Camera noastră de dormit a fost frumoasă și totuși sufocant de străină. Niciodată n'am simțit mai limpede ce îngrădiri îngrădesc pe om decât când ne-am întins pe cearșafurile curate ale „babilor drage**” (p. 166).

Totacolo a mai experimentat ceva — de astă dată un lucru ungueresc — care i-a făcut o impresie ce nu l-a mai părăsit: Era acolo o tabără de cercetași dela Cluj, „cu o mulțime de nume maghiare”, dintre cari i-au rămas în minte Kozma (!) și Csányi. „Li-am ascultat rugăciunea de dimineață, și li-am văzut salutul în fața drapelului românesc. Kozma și Csányi steteau acolo totașa ca cercetașii noștri la actele patriotice similare. De geaba, tinerețului îi place să-și lovească călcâiele, să cânte imnuri și să dea onoruri drapelului. Aproape toți știau unguerește (? — n. tr.) și lăudau tabăra. Chiar dacă acasă familia lor e bolnavă de înăcrire**, jocul de-a milităria și joaca îi obișnuiește să s'adune aici în fața steagului străin. Mă gândeam la ei în timp ce carul țărănesc ne ducea nebunește la vale. A fost o cale îngrozitoare. A trebuit să mă mut în partea dinainte, pentru că sociografului i-a venit greață și a amețit. Eu încă mi-am strivit mâna de loitră. Intre timp ne-a mai leorcăit și ploaia, și în grămada de burete ce-mi era pălăria, paltonul, cămașa, s'a văzut din nou că tot pielea e vesmântul cel mai sigur și impermeabil. A fost o adevărată fugă biblică. Valea cu pășune de catifea s'a pierdut în spatele noastre în pulhoii ploii, cu familiile cu 7 copii ale vieții românești, cu sociografii bohemi ai acesteia, cu femeile ei, cu muzicanții-i cântători din frunză, mi-a rămas însă 'n călcâi cu sifilisul său, ca un al doilea potop, cu leșurile Kozmilor și ale Csányilor în vârf” (p. 168).

Capitolul ce urmează acestei fugi din Egipt, readuce în discuție silogismul socializării țărăniște a Europei centrale sub steagul mesianismului maghiar.

Unul dintre gândurile cu cari a venit în România Németh, a fost să vadă: dacă poate asocia la această treabă partidul național-țărănesc (p. 169).

„Sondările acestea n'au dat un rezultat clar”. De-o parte, n'a putut stabili dacă eticheta pusă 'n România pe ideea țărănismului, acopere de fapt această idee. De altă parte, își dă seama

*) „Babă dragă”, așa a auzit că-i zic echipierii femeii la care i-au găzduit.

**) Categoriă întâia a bolnavilor de „morbus minoritatis”, — n. tr.

că 'n Ungaria e peste puțință a face un partid țărănesc. La pag. 164 arătase — când a vorbit de sociografia din Ungaria, că acolo o mișcare ca a d-lui prof. Gusti nu-i cu puțință, deoarece n'are un astfel de comandant, sociografii n'au naturaleța, puțința d'a se confunda cu țărani ca echipierii români, iar țărani maghiari nu se apropie de ei, fiindcă fiecare țaran maghiar se arată ca un Deak Ferenc de matur. Aci, la pag 169—170, adaugă: „La noi nici nu există țărani, cel puțin nimeni nu vrea să fie așa ceva, micii proprietari dela țară se întitulează și ei „oameni cetățeni“*). Nagyatádi încercase înainte de război să 'nceapă un fel de mică mișcare țărănistă; în circumscripția noastră, unde 90 la sută dintre alegători sunt țărani, candidatul său obținuse vreo sută de voturi. În sinea sa orice ungur e sau slugă sau baron, iar un adevărat partid țărănesc indignează și pe slugi la fel ca pe baroni. În Ungaria țaranul e solitar nu numai din cauza subjugării, ci și a firii sale; în România însă sunt adevărate mase țărănești“. „Noi încă visăm la un stat țărănesc, țărani la unul făcut prin răsturnarea clasei culte, „snobii“ la unul făcut prin transeducerea țărănimii, dar mase cari să ducă la înfăptuire visurile noastre nu vede niciunul dintre noi, și astfel nici guvernele nu trebuie să ne ia în seamă. Mihalache e mai norocos decât noi, visurile lui despre un stat țărănesc, chiar dacă-s mai imperfecte, sunt cu câteva milioane de gătlejuri mai gălăgioase. Democrație există acolo unde există posibilitate ca poporul să se scoale“ (p. 169—170).

După țărăniști, și-a aruncat deci ochii la românii umanitariști, nădăjduind să-i alieze barem pe-aceia ideii dunărene. „Ura de rasă, eu așa văd, e destul de străină de români. E un popor de bohemi poporul acesta, poți poate să-l înfurii cu nimica toată, dar din fire nu e dușmănos. Hărmălaia noastră iredentistă și presa lor, așa se vede, l-au infuriat în chip disproporționat. Noi, cu larma noastră cu totul inofensivă, cu aceea că nu-i mai slăbim din „valahi“ și oftăm mereu după „Clujul cu comori“, le deranjăm de 15 ani cafeaua turcească de după amiază... Așa ne zic: „voi Gömböșii“, și înțeleg prin asta că-i mare pipa și tutunu-i puțin. În vreme ce detașamentele lor culturale vără icuri în pământul săcuiesc, oamenii lor de cultură se împacă bucuros cu noi, dar cam dela atentatul dela Marsilia încoace nu ne prea prețuiesc mâna dispusă la pace. Ei simt că opinia publică europeană

*) Polgáremberék.

ne-a aruncat în mâinile lor, și dacă noi o să facem figură frumoasă la ceea ce fac cu noi, vor face și ei figură frumoasă la răbdarea noastră: apropierea româno-maghiară e astăzicam asta" (p.171).

Despre această apropiere Németh avea de vorbit și ca unul ce figurează în comitetul faimoasei împrieteniri prin literatură pusă la cale de unii dela Orade. Ne spune c'a aflat și dânsul, dela un gazetar din Ardeal care i-a cerut părerea despre această apropiere, că face parte din zisul comitet. Părerea ce i s'a cerut, nu și-a dat-o. „Pe când am ajuns la Cluj (după raitele arătate mai sus — n. tr.), știam cam ce-mi este părerea: a te apropia e 'ngăduit, dar a trage din ea o nădejde nu. Toată asta nu-i decât un fel de pojghișă culturală, care nu poate demobiliza mișcările de boa-constrictor ale corpului poporului român (sic!). Românii sunt prea tineri și-s mai săraci cu o experiență decât ar trebui: lecția desmeticoare nu i-a învățat încă până unde li se 'ntinde hotarul puterii, și astfel le lipsește și acel sentiment al faptului de a fi avizat, care ar fi să-l ceară căldura staulului dunărean. Dacă chiar se poate 'nchipui o înțelegere 'n cuvinte, în instincte nu se poate imagina.“

„Ceea ce nu înseamnă însă că românimea n'ar putea fi convertită la religia Dunării printr'o pildă mare. La așa ceva însă trebuie o ungurime dătătoare de exemplu, convertitoare.“ Dacă ungerii s'ar pătrunde cu adevărat de idealul acestei religii, românii măcar ar lua seama la postulatul lor. „Din nefericire scântea aceasta abia de-o să mai cadă 'n mijlocul ungerimii, — și dacă ungerii au devenit jidovi prin împrăștiere, e puțină nădejde să poată deveni jidovi în lupta dintre ei pentru idei.

„Îmi aduc aminte de noaptea atentatului deta Marsilia; înțâia exclamație mi-a fost aceasta: numai de n'ar fi 'n el o mână unguerească. Apoi a umplut lumea numele pusteii Janka; au venit tratativele umilitoare dela Geneva, iar după înfierare o pauză de câteva clipe. Nu știu nici astăzi ce am păcătuit și ce nu, dar una am simțit-o: ●ă această liniște care a urmat spaimei brumate, a fost ultimul prilej ca să 'ncepem o vieață nouă“. Németh a spus-o aceasta răspicat și printr'un articol apărut la Crăciunul anului 1934 în „Magyarország“, iar acum, din Ardeal, și-a dat din nou seama că a spus adevărul: „Ceea ce atunci a luat glas din instinctele mele, acum e icoană istorică clară: aceea a fost clipa hotăritoare a istoriei maghiare mai nouă. Lumea și-a luat mâinile depe noi, iar după aceasta stăpânii au putut face cu mino-

ritățile lor maghiare ce li-a plăcut... Nesocotința aceasta n'o puteam repara decât întrun singur chip: dacă în timpul celei mai mari încercări a lor (a minoritarilor maghiari din statele succesoare — n. tr.) se începea aici în sfârșit „reforma“... Câteva săptămâni aveai impresia că totuși să mișcă ceva. De atunci s'a dat articolului „Va fi oare reformă?“ (articolului lui Németh din „Magyarország“ amintit mai sus — n. tr.) un astfel de răspuns definitiv, infam și rușinos, încât *cine mai zice că e ungar trebuie totodată să spună și că-i mârșav*. Primăvara anului 1935*) a măsurat puterile de renaștere ce sunt în poporul unguresc, iar această măsurare a putut fi și mai desiluzionantă decât pentru noi, pentru ungurii cari o observau din afară, cari sunt puși la caznă pentru naționalitatea lor. Dacă se va angaja vreodată un istoric să eternizeze vremile de după Trianon, anul acesta și guvernul acesta va trebui să le omită; guardi e passa, în privința lor asta-i toată critica. Ungurimea nu numai că n'a putut deveni popor piiduitor, ceea ce după trecutul său central-european e pentru ea singurul modus vivendi, ci a căzut mai jos decât oricând în decursul istoriei sale.

„Iar Ardealul? Dacă dela țara mamă nu se poate deocamdată aștepta nimic, oare sub presiunea înaltă nu va putea să devină carbunele diamant, și prigonirea nu va educa oare convertitori pe seama ungarimii, care dacă e de fapt ceea ce e, nu e niciodată *numai* ungarime ci internaționalitate danubiană comună. Rezultatul cel mai dureros al călătoriei mele prin România este că trebuie să răspund și la această întrebare dătătoare de nădejdi cu un *nu*. Nu vreau să acuz pe ungurii din Ardeal; poporul nostru nici nu mai are astăzi un scaun de judecată sănătos în fața căruia să-l pot denunța. Judecătorul e mai păcătos decât acuzatul, atunci când chemăm în judecată pe ardeleni“ (p. 173—172).

„La Brașov — continuă după o intercalare Németh, — la Târgu-Mureș, la Odorhei, am văzut câte o parte din boala ardeleană; la Cluj era la un loc toată boala ungarimii. Insași decăderea proporției (etnice — n. tr.) cât e de înspăimântătoare; dela aproape o sută de procente la 50 sau 45. După ocupație s'au refugiat de aici 12 mii de unguri, fiindcă n'a fost voie să depună jurământul. Dacă funcționarii unguri nu depun jurământul — așa a socotit cumințenia decizătoare de soarte — administrația româ-

*) Data înscăunării totale a lui Gömbös, după izgonirea betleniștilor din partidul guvernamental, — n. n.

nească se va opri în loc, va izbucni revoluția, și cei 12 mii de inși se vor înapoia în fruntea unei oști biruitoare*). Despre unii ca aceștia doctorii de nebuni zic că-s desorientați în spațiu și 'n timp. Iar evacuatorii aceștia voluntari ai Clujului, în chipul acesta diriguesc și de atunci încoace rezistența maghiară. Mi-a bătut încă dela Brașov la ochi felul cum își împart între ei gentrii și evreii influența asupra poporului maghiar, care e străin ca interese și de unii și de alții; aici tabloul mi s'a întregit: chiar și ospitalitatea omenoasă a iscat în jurul nostru o răfuială catolico-protestantă....

„M'am învățit încoace, m'am învățit încolo, și fiecare și-a întins spre mine pliscul din câte-o cutie cunoscută de acasă: ăsta-i din colivia lui Bethlen, ăla-i din cotețul liberal, cel de colo din șnurul reverenții neocatolicismului, ălalt de sub pălăria de fier calvinistă; marxistii apoi boscorodeau în cunoscuta esperanto: constă din 32 de cuvinte și curăță și calcă orice chestii omenești, de rasă, sau sociale. În vârful gazetelor tronează un domn care nu se pricepe la scris, dar știe ce vor cei ce l-au delegat acolo. Și fiecare e în solda câte unui astfel de delegat: poate să scrie, dar rându-l i-i liniat cu grijă. Iar delegații? Ei constituiesc împreună o societate tainică, ce-și ține ședințele în fundul pământului, și căreia i-ai putea da numele acesta: Colegiul Impotenței. Acest Colegiu, deși apasă pe toți grumajii, realizează de fapt ceea ce e 'n fiecă inimă. De n'ar fi așa, n'ar mai putea domni o singură clipă.

„Ungurimea din Ardeal n'are o ordine de bătaie serioasă, în care să fie o probă de bărbăție să te încadrezi. Iar vr'o idee mare n'o poate străbate nici pentru motivul că pe fiecă grupare ce trage în lături zace alt și alt trecut mort, asemeni coperișului criptei pe cosciug. Omul ideilor: scriitorul, e la rândul său aproape dispărut, își cedează locul scribului de partid“ (p. 176—7).

De una dintre divizările amintite mai sus e vorba și în capitoul următor: Dela Cluj s'au dus la „tătarii**“ din ținutul Călățelelor. „Ne-am dus cu două automobile: într'unul catolicii, în celalalt eu cu protestanții. Noroc că se strica ba unu, ba celalalt, și astfel confesiunile au trebuit din timp în timp să fie împreună“.

*) A megszállás után tizenkétezer magyar szökött el innen, mert nem volt szabad az esküt letenni. Ha a magyar hivatalnokok nem teszik le az esküt, a román közigazgatás elakad, így gondolta a sorsintéző okosság, forradalom tör ki s a tizenkétezer győzelmes sereg élén tér vissza“ (p. 176).

**) Ungurii le atribue conașionalilor lor din părțile acelea o origine tătarască. Németh a verificat că fizionomia femeilor e n'r'adevăr tătarască.

Acolo, într'un sat din ținutul „tătăresc” al Călățelelor, a ascultat o slujbă protestantă. Totul era reglementar: preotul a ținut fără 'nsufletește o predică scurtă la care oamenii nu ascultau, credincioșii se ridicau din scaun și se așezau, cântau reglementar, dar toată lumea era absentă. „Ungurime, moarte și protestantism, așa găesc și eu — spune Németh — înseamnă azi aici unul și același lucru”.

S'au dus apoi — ca încheiere a turneului prin România — la o petrecere la Stana; „pentru mine însă — încheie Németh — ziua și călătoria ardeleană s'au sfârșit cu acea liturghie dela Kö-rösfő: Dumnezeu acolo mi-a arătat ce voiește cu poporul meu, și hârtia de lăsare la vatră acolo l-am primit-o definitiv în inima mea” (p. 178—181).

La finalul acesta autorul adaugă un epilog cu concluzii:

„Mi-a fost drag întotdeauna Aias, cel mai impopular dintre eroii lui Sofocle. Athene îl orbește și-l pune să taie vite în loc să-și taie dușmanii, și erou cum e, face în chip rușinos pe măcelarul între oile satului. Răzbunarea zeiței e că Aias trebuie să se deștepte. Dimineața, la 'ntoarcerea din Ardeal, în vreme ce treceam printre conace*), această deșteptare s'a 'nceput pentru mine. Mi-a fost rușine de voinicoșiile mele de până aci, m'a orbit și pe mine Dumnezeu să mă bat în chip nemeritat cu vitele, m'am crezut erou, și n'am fost decât comic. Nu-i oare nebun doctorul care zgâlțâie un cadavru mâncat până la nas de viermi, ca să-i facă respirație artificială? În Cetate am văzut cândva un bătrân cu papagalul, pasărea-i murise, și el o ținea în mână, o 'ncălzea, îi desfăcea pliscul și-i sufla în gâtlej răsufletul său cu înghițituri și lacrimi. Un astfel de neputincios și ridicol om cu papagalul și-am fost și eu ție Ungarie. M'am socotit un vizionar, și singur eu eram orb. Credeam că mai pot să-ți insuflu vieată cu rugămintile mele neputincioase. Unde să m'ascund acum dinaintea înțelepților? Într'o țară, unde toți au fost mai înțelepți decât mine! Ei, chiar dacă jurau pe vieată, pe reforme, trăiau aici în conștiința morții generale, eu în schimb țipam că ai murit, dar îmi condiționasem de vieată ta toată vieată” (p. 181—2).

Redeșteptat ca un Aias, Németh ne spune că luni de zile după 'ntoarcerea din Ardeal n'a mai putut scrie un rând. Apoi și-a luat inima 'n dinți și și-a scris jurnalul. Și i-a pus această încheiere: că nu va mai scrie 'n toată vieată sa nimic despre

*) Pe pusta ungurească.

„chestiuni ale destinului“, căci ce ar mai putea să scrie? „Să scriem memoriile poporului nostru, să observăm asupra noastră ca doctorul ce moare fenomenele, ca învăț pe seama unei mari demopatologii, sau să ne desprindem de corpul nostru și să ne ridicăm la Paznicii de sus ca grecimea pe vremea lui Platon, când hoitul politic putrezise iar filosoful desfăcut din poporul său își făcuse un stat în spirit?“ (p. 182).

Cartea se încheie cu cuvintele acestea, grele ca o bătaie a lui Dumnezeu.

O 'nchidem fără comentariu. Ce-am mai și putea noi adăuga, ca să nu fim nici învinuiți de lipsă de obiectivitate, și nici, fe-rească Dumnezeu, să părem părtinitori fie și pe nevrute ai gro-parilor descriși de Németh ai națiunii maghiare!

*

Jurnalul de călătorie al lui Németh a avut parte 'n presa ungurească de-o bibliografie ne mai pomenită, care nu se poate încă reda deoarece nici astăzi, după patru luni de zile împlinite, atacurile n'au luat încă sfârșit.

Indată după apariția cărții lui Németh și a articolului din „Napkelet“ al lui Boldizsár, organizația din Lugoj a partidului maghiar (recte Elemér Jakabffy) s'a adresat organizației bănățene a partidului (prezidată de același Jakabffy) ca să ceară centrului dela Cluj să intervină la Budapesta ca să nu se mai admită publicațiilor de-acolo ce vin pela noi, să scrie despre lucrurile ungurești de aici decât așa cum îi convine partidului maghiar. S'a spus, precum se știe, prin adresa aceasta, că Németh și cu-ai săi și-au primit informațiile dela ziariști maghiari din Ardeal cari sunt „în slujba dușmanilor“, adică a românilor!

Apelul a avut efect fulgerător.

Președintele Ligii Revizioniste, Herczeg Ferenc, a sărit să ia apărarea partidului maghiar printr'un articol din „Pesti Hirlep“¹⁾, în care arăta că partidul grofilor are o foarte bogată activitate, a înființat grădini de copii²⁾, școli primare și supraprimare, societăți pe bază religioasă și cooperatistă, biblioteci, etc., etc., iar într'o singură circumscripție a desfășurat atâta activitate culturală și socială câtă în Ungaria nu-i cu puțință. (La ceea ce directorii revistei „Napkelet“: Cecilia Tormay și N. Kállay, au răspuns prin

¹⁾ Vezi-i-l în reproducerea lui „Független Ujság“ (Cluj) dela 18 Ian. crt.

²⁾ Să reținem acest amănunt, pentru că e vorba de o eludare a legii 'nvă-țământului particular.

³⁾ V. „Független Ujság“, nr. citat.

revista lor, apărându-l pe Boldizsár Iván³⁾: că președintele Ligii Revizioniste apără partidul maghiar ca funia pe spânzarat, deoarece dacă în Ardeal e mai vie viața culturală maghiară decât e după dânsul „în cele mai multe județe din Ungaria“, nu mai e motiv de ponosuri la Geneva).

Semioficiosul guvernului maghiar, „Budapesti Hirlap“, a sărit și el în apărarea partidului gentrilor, publicând la 1 Febr. un editorial în care atrage atenția lui Németh că partidul maghiar are „nfăptuiri suficiente, „dar nu e totdeauna bine să fie date la iveală“.

La 3 Febr., apoi, oficiosul partidului maghiar, „Keleti Ujság“ dela Cluj, a publicat o uriașă pledoarie pentru partid a evreului Hegedüs Nándor, care și el vorbește de înfăptuirile partidului, și îl face pe Németh calomniator ordinar pentru că ar fi spus ce n'a spus: că „vechiul nemeșag funcționăresc monopolizează pentru buzunarul său partidul maghiar“. Ori, Németh n'a spus așa: ci a spus că nemeșii partidului, ținută **din afară**, în cel mai strict înțeles al cuvântului, pe capul ungarilor din Ardeal, monopolizează pe seama buzunarului lor domnesc partidul maghiar și influența ce se revarsă spre partid din Ungaria. Inseamnă reticența lui Hegedüs că arătarea acestor legături ale partidului cu Budapesta nu e calomnie ordinară? Nu poate fi decât așa, căci altminteri fostul deputat Hegedüs ar fi un falsificator ordinar.

Din restul comentariilor e de-ajuns să indicăm acestea: La 4 Ian. a apărut un atac budapestan în „Független Ujság“, sub titlul: „Drumul apocaliptic al lui Németh Laszlo prin România“, semnat de Dénes Bela. În n-rul din 8 Febr. al aceleiași gazete s'a reproduș după gazeta budapestană „Szabadság“ o pledoarie pentru partidul maghiar, a lui Bajcsy-Zsilinszky, pe tema că nu trebuie criticat atâta vreme cât Ungaria n'a făcut nimic nici pentru ungurii din Ardeal, nici pentru a se salva pe sine de expansiunea nemeșă. În același ziar, la 18 Ian., se reproduc fără indicație, lămuriri și disculpări ale lui Németh și Boldizsár. În n-rul din 26 Febr. al lui „Független Ujság“ se publică o lungă declarație a scriitorului Tamási Aron, cel cu care și-a pus la cale Németh călătoria prin România: Tamási mărturisește că se identifică cu vederile lui Németh, și declară că va căuta pe viitor prilejuri suficiente ca să-și arate părerile despre viața publică maghiară din Ardeal.

Celelalte — o întreagă sumedenie — e de prisos să le-amintim, fiindcă nu spun nimic ci numai injură.

Toate, fără nicio excepție, câte s'au scris și se mai scriu despre jurnalul de călătorie al lui Németh, se referă numai la partidul maghiar. Ca și cum despre altceva n'ar fi o iotă în paginile jurnalului.

De altminteri s'a vădit și 'n acest caz cu toată prisosința necinstea presei maghiare: O singură gazetă n'a socotit de cuviință să arate cât de puțin măcar din ceea ce a scris în cartea sa împincinatul! Și era doar lucru elementar, după ce cartea 'n România n'a intrat, iar în Ungaria a fost scoasă din circulație.

Isaia Tolan

In lumina statisticilor

Sporul natural (ce rămâne după scăderea morșilor din nașteri¹, în anii:

Statul	1861-	1871-	1881-	1891-	1901-	1911-	1921-	1926-
	70	80	90	900	10	20	25	30
	la o mie de locuitori:							
Anglia și Wales	12.7	14.0	13.4	11.7	11.8	7.4	7.7	4.4
Belgia . . .	7.6	9.7	9.7	9.8	9.7	2.4	7.0	4.9
Bulgaria . . .				13.4	18.1	10.8	18.2	15.0
Danemarca . .	10.8	12.0	13.4	12.7	14.5	11.9	11.0	8.3
Franța . . .	2.7	1.7	1.8	0.7	1.2	3.4	2.1	1.5
Germania . .	10.3	11.9	11.7	13.9	14.3	6.2	8.8	6.6
Italia		7.0	10.7	10.7	11.1	6.6	12.4	10.8
România . . .	6.9	3.7	13.9	11.4	14.0	8.7	14.9	14.0
Ungaria . . .			11.5	10.7	11.4	4.9	9.5	9.0
Suedia	11.2	12.2	12.2	10.7	10.9	7.8	7.0	3.8
Japonia . . .			7.3	8.9	11.6	11.4	12.8	13.9

(Din „Népedési politika“, de Laký Dezső“, B-pesta 1933, ed. Magyar Szemle, no. 65 al colecției Kincses-tár, pag. 22.)

INSEMNAȚI ȘI SPICUIRI

Suveranul nostru despre revizionismul unguresc

M. S. Regele Carol al II-lea a acordat lui „Daily Telegraph” la mijlocul lunii trecute, în timpul când se afla la Paris la întoarcerea dela înmormântarea regelui Gheorghe al V-lea, un interview care a deșteptat un mare interes în lumea întreagă.

Dupăce-a mulțumit poporului englez pentru primirea ce l-a făcut-o, și Și-a arătat hotărîrea de-a lucra din toate puterile la menținerea păcii, Suveranul a declarat următoarele :

— „Doresc pacea din fundul sufletului Meu. Totuși, aceasta nu înseamnă cu orice preț și că socotesc că în situația actuală a politicii mondiale trebuie să dezarmăm.

În ultimă analiză, trebuie să fim pregătiți pentru ca la nevoie să putem combate pentru idealul nostru. Aceasta este o impresiune apăsătoare, atunci când idealul nostru este pacea. Dar dacă suntem înțelepți și puternici, trebuie să fim gata a combate.

Atunci când alții stăruie într’o politică de forță pentru întărirea argumentelor lor, trebuie ca și noi să fim tari.

Pentru România, baza politi-

cii sale este să rămână strâns unită cu Franța și Marea Britanie și să-și joace rolul său în sprijinirea Societății Națiunilor. De aceea, securitatea colectivă este și trebuie să rămână politica României.”

La întrebarea corespondentului diplomatic al ziarului englez : dacă este adevărat că România suferă considerabil depe urma sancțiunilor ce a trebuit să aplice împotriva Italiei, — M. S. Regele a declarat următoarele :

— „Desigur. Pentru noi, luarea de sancțiuni împotriva Italiei a fost cu deosebire neplăcută, atât din punct de vedere sentimental, cât și din punctul de vedere al intereselor noastre. Suntem latini și simțim legături de firească simpatie cu italienii. Dar sancțiunile au lovit și în interesele noastre materiale, deoarece au însemnat o pierdere serioasă pentru comerțul nostru și o scădere însemnată în bugetul nostru relativ mic.

Dar principiul care stă la baza sancțiunilor era prea important, ca să fi fost posibilă pentru noi altă hotărîre.

Repet că vom fi întotdeauna

pentru cooperarea internațională cu Franța, cu prietenii noștri din Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică și cu Societatea Națiunilor.

Sunt fericit la gândul că Marea Britanie și țara Mea sunt complet unite în politica externă"

Ziaristul englez a adus în continuare vorba despre securitatea Europei centrale și despre sforțările ce se fac acum pentru a crea un plan, în îndoitul scop de a asigura o cooperare economică mai strânsă și de a asigura independența Austriei, care poate fi amenințată. Întrebat dacă, după părerea Sa, statele Micii Înțelegeri ar fi pregătite să întreprindă singure o garantare a statutului actual al Austriei, M. S. Regele a răspuns că deși aceste state n'ar putea proceda izolat, ele ar fi totuși gata să intervină dacă Franța ar fi dispusă să intervină și ea.

Am rugat pe Suveran — spune apoi ziaristul englez — să-mi spună ceva despre situația actuală a armatei române.

„Situația armatei, mi a răspuns Suveranul, progresează foarte bine. Lucrez foarte mult în legătură cu această problemă. Deșigur că știu dificultățile ce am de întâmpinat, mai ales din punct de vedere al materialului. Încă odată, și aci problema economică este aceea care trebuie să fie examinată cea dintâi.”

Este evident — remarcă ziaristul — că Regele României își consacră cea mai mare parte din activitatea și energia Sa chestiunilor economice.

„Trebuie să vă spun cu sinceritate, — declară Regele — că sunt mai turburat de situația

economică decât de cea politică.

O oarecare formă de cooperare economică între statele din Europa centrală este o necesitate vitală. Trebuie să găsim mijloacele de a micșora hăririile vamale. Sunt oameni care vă vor spune: Îmbunătățiți situația politică și situația economică se va îndrepta prin ea însăși. Nu sunt foarte conșinși că acesta este adevărul.

Necesitatea cea mai urgentă este aceea de a găsi debușeuri pentru mărfurile noastre, de bușeuri unde acestea să poată fi vândute la prețuri care să acopere cheltuielile producătorilor. Astăzi, producătorul vinde în pierdere. Pentru țărani noștri, producători de grâu, este o necesitate de existență, ca prețul de desfacere al produselor să întrecă prețul de cost.”

Dat fiind că planurile pentru Europa centrală trebuie să lase poartă deschisă Ungariei și Bulgariei, am întrebat pe Suveran — spune apoi ziaristul englez — cum crede să poată fi obținută această cooperare. Regele exprimate anterior părerea că unul dintre rezultatele concrete ale convorbirilor dela Paris a fost că s'a rezolvat definitiv chestiunea Habsburgilor, care mult timp era un obstacol în calea unei înțelegeri mai depline între Austria și statele succesoriale: România, Cehoslovacia, Iugoslavia și Polonia.

— „Ungaria, spune Regele, trebuie să recunoască că nu putem admite nicio modificare a tratatelor de pace. Nu poate fi nicio umbră de discuție asupra revizuirii tratatelor.”

Regele a adăugat:

„Asupra acestui punct erez că pot vorbi, nu numai pentru țara Mea, ci și pentru Mica Înțelegere. Nu a fost niciodată posibil să se tragă o linie de frontieră perfectă. Știu că există unguri înlăuntrul frontierelor României, dar mai știu că sunt și români care au rămas înlăuntrul frontierelor Ungariei.

Noi nu facem niciun fel de propagaodă pe această temă.

Recunosc că sunt astăzi Suveranul unei țări, care cu toată majoritatea covârșitoare de români, cuprinde și însemnate minorități de alt neam. Păstrez totdeauna în mintea Mea această situațiune, când cântăresc hotărârile Mele politice.

Nu vreau face niciodată lucruri care ar merge împotriva marelui majorității a românilor. Totuși, aceasta nu înseamnă că nu trebuie să respectăm drepturile minoritarilor.

Țiu să vă spun că ungurii din România nu sunt nemulțumiți, cu excepția, bine înțeles, a celor care nu sunt preocupați decât de situația lor politică.

Bine înțeles că nimeni nu se poate aștepta ca Ungaria să fie pe deplin mulțumită. Poporul ungar este un popor de mari patrioți și îl doare de sigur gândul că teritorii ce-au aparținut cândva Ungariei, a trebuit să le fie luate. *Dar Ungaria trebuie să stărșească prin a recunoaște că această chestiune nu aparține prezentului sau viitorului, ci aparține trecutului.* Dacă s'ar permite să se aducă atingeri unui singur tratat, s'ar prăbuși toate tratatele, și această prăbușire va avea consecințe dezastruoase.

După părerea Mea, numai pe baze economice se va putea ajunge la rezolvarea chestiunii Ungariei.

La întrebarea ultimă a ziaristului englez: Cum ar putea britanicii să ajute la rezolvarea acestei probleme, — Suveranul a răspuns:

— „Lăsând Ungaria să înțeleagă că revizuirea frontierelor nu este posibilă“.

Declarațiile Suveranului au stârnit un interes răsunător în toată presa europeană. Au fost comentate cu elogii călduroase la adresa Domnitorului ce-Și știe reprezenta cu-atâta bărbăție poporul în ceasurile internaționate grele, și ca cele mai bune aprecieri la adresa țării românești, hotărâtă să-și apere cu toată țaria odată cu pacea tuturoră interesele sale naționale.

Singură presa ungresească a înțeles să fie și de astă dată meschină. „Magyarság“ din 18 II. a adaos la rezumatul declarațiilor Suveranului nostru un comentariu în care spune: „E'n primul rând surprinzător că un domnitor pe care la întoarcerea în patria Sa minoritățile naționale s'au grăbit așa de tare să-l primească ca pe un apostol al unei epoci politice noi, știe să-și uite așa de mult de drepturile altora și să pună aceste chestii într'o așa de falsă lumină.“ Despre ce drepturi e vorba? Pentru că de drepturile minoritarilor Regele a spus-o apăsător că nu-și uită o clipă. Sau gazeta iredentistă înțelege că minoritarii au dreptul să facă iredentism, și că Regele României trebuie să li-l admită, și încă recunoscător?

O altă gazetă budapestană ce

se 'ntrece 'n ațătări, „Uj Magyar-ság“, s'a burzului pentrucă Suveranul nostru a vorbit despre românii din Ungaria, atunci când față de „un milion și jumătate“ de unguri din România, sunt numai 2—3 mii. Iși trebuie obraz unguresc ca să spui așa ceva, atunci când singur satul Chitihaz are atăția români.

„Pesti Hirlap“, care a tipărit și-o ediție engleză cu articolul de-o pagină și jumătate prin care a căutat să răspundă Regelui nostru, s'a rușinat singur, oricât de oficios revizionist este, de asemenea reducere dintr'un condei a celor 70—80 de mii de români, dar s'a rușinat și de cifra de 16 mii din recensământul dela 1930 și a vorbit englezilor de 24 de mii de români, la cât i-a redus recensământul dela 1920. Nu i-a fost însă rușine să și împăneze articolul cu indelicatețe dintre cele mai grosolane și cu minciunile cele mai sfruntate. Și-a permis afirmația ieftină că regele României nu știe ce tratament au minoritarii unguri din țara românească pentrucă-L informează fals sfetnicii Săi, — ca și cum adecă ar putea cunoaște mai bine acest tratament domnii dela Budapesta

Despre tratamentul minoritarilor români din Ungaria, „Pesti Hirlap“ a uitat de altă parte să spună englezilor vr'o vorbă. Ca să lase, firește, să se înțeleagă că ar fi tratamentul cel mai ideal cu puțință. A adaos în schimb că Ionel Brătianu a declarat că „peste 10 ani nu vor mai exista minoritari la Cluj sau la Orade“. Când și unde și cui a declarat așa ceva, oficiosul Ligii Revizioniste a uitat ca de obicei s'o spună.

Mărșevia nu s'a săvârșit însă numai la Budapesta. O gazetă ce se tipărește la Brașov ca pentru București, „Bukaresti Lapok“ a iredentistei „Brassói Lapok“, și-a permis blestemăția pentru care a fost sancționată apoi cu suspendarea, să foarfece declarațiile Suveranului, suprimând în așa fel unele părți ca să iasă tocmai pe dos.

Cutezanța aceasta trebuie să impună un alt regim de respect ca până aci față de autoritatea și de țara românească îndrăzneței prese ungurești dela noi, tot așa cum mărșevia presei dela Budapesta trebuie să impună să se aducă în sfârșit și chestia tratamentului românilor din Ungaria în discuția Societății Națiunilor.

„Poporul acesta (e vorba de ungurii din Ungaria — n. tr.) atunci va fi liber, când pământul își va fi schimbat după atăta amar de lupte stăpânii, când nu va mai avea drepturi numai în mormânt ci și în cărțile funduare. Acesta-i oftatul cel de veacuri.“

(Din recensia ce i-o face Tiberiu Csorba, în nr. 7—8 din anul trecut al lui „Magyar Könyvbarátok diariuma“, romanului „Zsellérek“ — Zileri — al lui I. Németh Bárdosi)

● PUNCTE NEGRE ● ● ●

Licitația de slujbe din Ungaria, despre care presa ungară delat noi se încăpăținează să nu ia cunoștință, a devenit așa de generală încât a trebuit adusă zilele trecute în discuția Camerei maghiare a deputaților. Un deputat guvernamental, redactorul dela gazeta „Uj Magyarság” Ioan Makkai, a adresat la 27 Febr. o interpelare în chestia aceasta ministrului de interne, arătând următoarele (cităm după gazeta sa „Uj Magyarság”, nr. din 28. II):

„In vremea din urmă cronicile polițienești și jud. ciare ale ziarelor au dat așa-zicând săptămânal în vileag câte-o chestie de arestare sau condamnare a unora cari au luat dela oameni bani ca să le facă rost de slujbe, să le înlesnească în înreptări la anumite autorități, să le aranjeze chestii de cetățenie sau de altă natură cari sunt greu câte odată de obținut în labirintul biroucrăției. Constată că după aparențe sistemul acesta de intervenții a degenerat total în țară, încât azi poți să citești și în anunțurile ziarelor că se oferă sau se caută slujbe pentru bani. Au fost în Ungaria și 'n cei 15 ani trecuți afaceri scandaloase cari au avut la origine intervențiile. Din cauza decăderii situației economice și sociale, intervenția aceasta e astăzi democratizată, se caută pe bani slujbe dintre cele mai mărunte, respectiv unii se recomandă că pot să facă rost de as. fel de slujbe.

Că se 'ntâmplă aceasta și că mulți iau bani în asemenea chip, se vede de acolo că atunci când acțiunea nu reușește, se condamnă făgăduitorii de slujbe pentru înșelăciune sau delapidare. Cât poate fi de mare numărul aceloră în contra cărora nu s'a făcut denunț și a căror chestie n'a ajuns în publicitate!... După unele știri, s'au înființat în vremea din urmă la Budapesta adevărate tovărășii de intervenții, străduindu-se să câștige slujbe”. Interpelatorul l-a 'ntrebat pe ministrul de interne dacă există vr'un mijloc ca să se stârpească corupția funcționarilor și să se pună capăt societăților de traficanți.

Ministrul de interne Kozma a răspuns că „a constatat încă de acum câteva luni că există anumite centre de intervenții, organizate aproape pe bază societară, a căror funcționare țintește să mijlocească câștigări de slujbe, respectiv să înlesnească îndreptări pentru bani.” A încercat apoi să apere funcționăria, spunând că funcționarii n'au de unde să știe că o intervenție se face sau ba pentru bani. S'a dat apoi la avocați, arătând că 'n toate aceste chestii e amestecat câte un avocat, și ca atare nu există sancțiune. Știe că o femeie a înființat la Budapesta o adevărată societate de trafic de slujbe, dar fiindcă e blindată cu avocați, nu se poate face 'n contra ei nimic. Poliția nu poate descoperi cazu-

rile decât când i se reclamă. Există un singur mijloc de luptă în contra corupției acesteia: să se dea afară din șujbe funcționarii cari au fost numiți în asemenea chip („Uj Magyar-ság”, 28. II).

Precum am arătat în n-rul trecut al revistei noastre, una dintre societățile de traficanti de slujbe și intervenții despre cari vorbește ministrul Kozma, a funcționat sub numele de secție a partidului guvernamental, după ce conducătorii ei abia ieșiseră din pușcărie.

Președintele Ligii Revizioniste, după cum am arătat în pag. a 63-a a n-rului nostru trecut, a socolit necesar să arate la adunarea generală din iarna aceasta a Ligii sale, că mișcarea revizionistă ungurească e plină de „paraziți ai revizuirii, cari născocesc sute de sisteme ca să tragă foloase afaceriste din chestiunea națională, și compromit mișcarea”.

În n-rul dela 1 Martie crt al oficiosului revizionist „Pesti Hir-lap”, același președinte al revizionistilor Herczeg Ferenc a publicat un articol în contra plăgii colectelor patriotice ale societăților „cu scop public”, arătând despre aceste societăți că „sunt adevărați paraziți ai binefacerii și ai patriotismului”. Herczeg face apel la autorități să nu fie atât de largi cu acordările de permisiuni de colecte. Se îndoiește însă că va fi ascultat, deoarece domnia din societățile pe cari le-a numit paraziții patriotismului, „au legături bune cu cei de sus”.

Altele din cele multe: Con-

silierul comunal, fabricant de cărămidă, Francisc Nagy, a fost denunțat poliției că a excrocat primăria Budapestei furând-o la niște furnituri de cărămidă (cf. „Mai Nap”, 25 Febr. crt.).

Curtea de casație a menținut condamnarea la 5 ani și 2 luni de temniță a juriscultului Mattei Stelcer dela prefectura din Győr, acuzat de un fals în acte publice, de 23 de delapidări și de 76 falsificări în acte private (cf. „Pesti Hir-lap”, 26 Febr. crt.).

La Solnoc s'au început mușmalizările. Precum se știe, s'au descoperit la primăria de-acolo o serie groaznică de fraude, din pricina cărora doi consilieri s'au sinucis, iar primarul Toma Toth și cu o seamă de consilieri și funcționari superiori a trebuit pus la răcoare. Acum primarul a fost eliberat sub cuvânt că nu-s temeri să fugă (de altminteri în vremea din urmă era arestat. la domiciliu, cu sergent la poartă), iar șeful serviciului ingineresc, Levai, a fost pus în libertate pe cauziune. (Cf. „Uj Magyar-ság” și celelalte ziare din 7 Martie).

În chestia acestor fraude dela Solnoc ministrul de interne a dat dealfel o declarație („Uj Magyar-ság” 25. II), că ancheta merge greu, deoarece au dispărut catastifele depe câțiva ani ale impunerilor comunale.

În orașul Eger s'a deschis acțiune disciplinară în contra întregii conduceri a serviciului tehnic al primăriei, deoarece s'a stabilit în urma unui denunț făcut la prefectură că s'au comis nereguli în serie în legătură cu lefurile muncitorilor (cf. „Uj Magyar-ság”, 28 Febr. crt.).

VISURI LEGITIMISTE

Gazeta budapestană „Magyarság”, care militează ca organ neoficios al latifundiilor legitimiști pentru restaurarea Habsburgilor și pentru un nou dualism cu Austria, a publicat la 1 Martie crt., sub semnătura unuia Szent-Iványi Farkas, un articol prin care cere opiniilor publice ungurești să se pătrundă de lucrurile următoare și să-și bazeze viitoarea politică externă pe ele:

Ungurii, ca tampon între expansiunea slavă și germană, sunt predestinați să fină în echilibrul Europa, fiind popoarele latine, „inclusiv pe români”, precum și pe englezi și pe celelalte popoare neutre, de o primejdie care li-ar putea fi vitală. „Deoarece, așa mutilați și slabi cum suntem acum, această mare misiune comună europeană nu ni-o putem îndeplini, trebuie să facem pe popoarele europene ce nu sunt slave sau germane (pe francezi, pe italieni, pe englezi, pe spanioli, Belgia, Olanda, Elveția, statele scandinave și baltice), ba până și pe Statele Unite ale Americii și pe Japonia, să înțeleagă că trebuie să ne aducă 'n situația ca să ne îndeplinim misiunea această mare cu sprijinul lor”.

„După umila mea părere — spune apoi fălmaciul acesta al predestinării providențiale a ungarilor — aceasta-i cu putință pe două căi. Una dintre modalități este onorarea totală a străduințelor și dorințelor revizioniste ungurești, și resta-

bilirea integralei Ungarilor-Maria Sfântului Ștefan (ca și cum Ungaria acestuia — vezi constatarea profesorului universitar dela Budapesta Eckhart — n'ar fi fost exact Ungaria trianonică de azi, — n. fr.), cu 22 de milioane de oameni”. Spune apoi că oricât ar voi această întâie modalitate, e imposibilă în împrejurările de azi „pentru foarte multă vreme”, din pricină că dăinue încă fașă de unguri „ura din timpul războiului” la „o mare parte dintre popoarele Europei și ca urmare la Liga Națiunilor și la statele învingătoare”, cari „multă vreme încă nici nu vor vrea s'audă despre o astfel de revizuire în interesul și 'n folosul Ungariei”. „In afară de asta, prin revizuirea ungară n'ar fi soluționată nici soarta Austriei, Croației și Slavoniei, Sloveniei, Dalmației, Bosniei, Ardealului, Slovaciei și Ruteniei, pentru că dușmanii noștri ar putea să aducă 'n contra noastră argumentul că nu pot să dea din nou pe mâna imperiului maghiar pe valahii Ardealului, pe slovacii și rutenii din Slovacia și Rusinsko, pe sârbii dela miazăzi, iar Ungaria integrală cu cele 22 de milioane de oameni ai săi, cu naționalitățile ei ce s'ar ridica la aproape 50 la sută („aproape” — sic! — n. fr.), n'ar da stabilitate și putere de rezistență bazinului Dunării”.

Dacă direct pe mâna imperialismului maghiar nu pot fi date popoarele abia ieșite din

ugul unguresc, autorul găsește că pot fi prea bine înjugate într'un nou jug maghiar cu firmă habsburgică. Atunci Ungaria n'ar reprezenta o putere de 22 de milioane. „aproape“ pe jumătate neungurească, ci ar avea încă odală atâtea milioane de oameni. Deci: „să readucem acasă din exil pe tânărul nostru rege legitim... și să-l încoronăm“.

Simplu ca bună ziua și ca orice predestinare providen-

țială. Numai că regentul Horthy mai are tunuri și 'n contra „legitimului“ Oto, ca odinioară în contra lui Carol al IV-lea, ca să-și apere de nepofliși domnia, iar generalul Gömbös, precum a desăinuit-o în discursul de Anul-Nou ruda horlistă Eckhardt (vezi n-rul 1 al „Pietrii de hotar“), abia așteaptă să închidă Horthy ochii ca să se facă el stăpân suprem al Ungariei.

Indrăznelile unui ziar budapestan admis în România

A făcut acum trei săptămâni ocolu 'ntregii prese din Europa centrală o descoperire senzațională din arhiva dela 1916 a poliției din Brașov: că Ungaria a pus la cale în anul acela, pentru ca să împiedece intrarea României în război în contra puterilor centrale, asasinarea bărbăților de stat români Ion I. C. Brătianu, Nicolae Filipescu și Take Ionescu. Dupăcum se știe din refătărite ziarelor, punerea în aplicare a infernalului plan a fost dată în seama colonelului Hirsch, șeful biroului de informații din statul major al armatei ungurești, care și-a ales ca executor principal pe un român maghiarizat, Iosif Nyisztor, agent secret la poliția din Brașov, și i-a pus la dispoziție 100 de mii de coroane. Nyisztor a trecut munții înbrăcat ciobănește, a stat un timp la Sinaia, apoi s'a dus la București, unde a fost arestat ca suspect la

o cărciumă din apropierea locuinței lui Ionel Brătianu.

Senzaționala descoperire a fost, firește, comentată cu cuvenitele înfierări la adresa Ungariei. Ziarul „Țara Noastră“ a publicat un articol energic, în care arăta că asasinatele sunt o practică obișnuită în relațiile ungurești cu alte popoare, începând din vremile străvechi și terminând cu cel dela Marsilia.

Reproducând aceste comentarii ale „Țării Noastre“, ziarul budapestan „Esti Kurir“, *admis să între 'n România*, a publicat la 23 Febr. următoarele, sub titlul „Atacul fără pereche al unei gazete românești în contra Ungariei“:

„In ziarul lui Oct. Goga s'a publicat în contra Ungariei un atac ne mai pomenit de brutal și de mârșav, din care vom reproduce câteva părți, numai ca să poată vedea și opinia lumii culte

(cetitoare de gazete ungurești! — n. tr.), cu ce mijloace și pe ce ton se duce lupta contra Ungariei.

„Atacul e atât de mârșav și de meschin, încât nici nu merită a-l discuta spre-a apăra cultura ungurească milenară, dar în orice

caz e și 'n particular caracteristic pentru acel domn Octavian Goga, care s'a crescut la fățele culturii maghiare.“

Gazeta care a publicat această impertinență, continuă să fie lăsată să intre 'n România. Și nu e la întâia blestemăție.

Propaganda iredentei maghiare în străinătate

In Franța

Secretarul dela Paris al Ligii Revizioniste maghiare, Francisc Honti, relatează în „Pesti Hirlap“ din 4 Ian. crt. că „distinsul scriitor și critic dramatic“ Lucien Dubech a ținut la „Rive Gauche“ o conferință despre „haosul european“ pricinuit de tratatele de pace. „Pe cetitorii săi — spune Honti — i-o fi surprins poate că scriitorilor lor li se prezintă pe neașteptate ca om de politică externă, dar nu i-a surprins aceasta pe cei ce știu din experiență că pe francezii ce trec prin țara noastră — indiferent care le-ar fi misiunea — îi impresionează mai cu seamă experiențele de politică externă“. D. Dubech acesta a făcut și dânsul anul trecut o vilegiatură în Ungaria, și-a coborât deci și asupra lui — se știe 'n forma căror limbi de foc — duhul politicii externe. A ținut deci să se transforme din critic dramatic în conferențiar revizionist, și să vorbească despre tratamentul ideal al minorităților din Ungaria de azi (dând ca exemplu că a găsit în satele șvăbești și sârbești din preajma Budapestei

oameni cari vorbesc șvăbește și sârbește!), despre granițele arbitrare fixate prin tratatul dela Trianon, etc. Să reținem din cele ce a spus următoarele: A fost în vizită la Liga Revizionistă dela Budapesta, și i s'a arătat acolo că „unii dintre unguri și-au însușit soluția propusă de Rothermere, care ar duce prin reatașarea ținuturilor locuite de unguri la o situație mai dreaptă, dar n'ar însemna și-o vindecare a chestiei săcuiești, rutene și slovace. De aceea majoritatea țării nu socoate suficientă revizuirea granițelor, ci cere și pentru Ardeal, Slovacia și Rutenia măcar asigurarea unei autonomii“. De reținut apoi vorba acestui critic dramatic de stânga, că 'n Ungaria nu e dictatură. „Pesti Hirlap“ uită să adauge, dac'a fost fost scuipat sau ba de cineva în față.

*

Mai sus amintitul secretar dela Paris al Ligii Revizioniste Honti Ferenc a vorbit la 25 Ian. la „Union Chrétienne des Jeunes Gens“ despre „chestia dunăreană“, cerând firește o revizuire pe seama Ungariei și rugând Mica Înțele-

gere să-și deie duhul (cf. „Pesti Hirlap“, 28. I).

*

Din inconștiența ceată de parlamentari francezi a lui Vallat, care a fost astă toamnă în excursie în Ungaria și a făcut la plecare scandaloasele declarații revizioniste ce i le-am reprodus la timpul său în „Gazeta Antirevizionistă“, și-a mai achitat iarăși unul, Philippe Henriot, polița către Ungaria. A ținut, precum arată „Pesti Hirlap“ din 18 Ian., o conferință la Union litteraire, intitulată „Dela Budapesta la Geneva“. Și a spus: Că Franța trebuie să se apropie de Ungaria, fără considerație că Ungaria e aliată cu Hitler, deoarece alianța maghiaro-germană se datorește „numai“ faptului că maghiarii au bătut zadarnic la ușile franceze. (Despre falsificările de franci francezi, firește, nimic!) A vorbit apoi pentru restaurația habsburgică și pentru revizuire, spunând că scopul Ligii Națiunilor ar trebui să fie să realizeze revizuirea.

In Anglia

Nu numai dela votarea de astă toamnă a Ungariei în contra sancțiunilor geneveze ci cu mult înainte încă, efectele propagandei ungurești în Anglia au început să scadă văzând cu ochii. S'a putut vedea îndeosebi acest început de astă primăvară, când s'au organizat la radio englez cursurile de istorie centrală europeană, și au apărut în ziarele engleze cunoscutele articole ale unor profesori universitari englezi în contra agasărilor revizioniste de cari au parte străinii ce trec prin Ungaria. Iredenta ungurească a făcut apoi

astă vară o sfortare supraomenească, și a izbutit să convingă pe cei dela B. B. C. să trimită la Budapesta niște radiofoniști, ca să facă transmisiuni de radio din capitala maghiară, încadrând în ele Crezul iredentist și alte asemenea blestemății. A venit însă apoi votarea în contra sancțiunilor și apoi expirarea mandatului parlamentului englez. La noile alegeri, dela sfârșitul toamnei, o bună parte dintre parlamentarii maghiarofili nu s'au mai putut alege, iar dintre cei aleși abia șapte (iață de 168 în trecut) și-au pus iscălitura pe noua adresă către parlament a grupului filomaghiar, prin care se cerea o punere în discuție a tratatului dela Trianon. Falimentul sfortărilor iredentiste ungurești s'a vădit însă nu numai din scăderea aceasta catastrofală a iscălitorilor adresei, ci și din textul schimbat al adresei acesteia, care în loc să ceară ca și cea din trecut o revizuire, cerea să se discute cari ar fi modalitățile ca Ungaria să adere și ea la sancțiunile geneveze. Aceasta a fost pela Crăciun. După dușul din Camera comunelor, a venit altul negustoresc. Ungaria făcea de Crăciun mare negoț în Anglia cu curci, având întotdeauna de sărbători reducere de vamă pentru marfa aceasta. De data asta, în legătură cu sancțiunile, Anglia a dat reducerea de vamă iugoslavilor iar pe a unguurilor a desființat-o, așa că negoțul acesta unguuresc s'a redus în iarna aceasta aproape la zero (cf. „Uj Magyaraság“, 29. XII). Scăderea importului englezesc din Ungaria a fost dealtfel generală.

În urma acestora, faimosul organizator de petreceri sardanapalice, ministrul unguuresc dela Lon-

dra Széchenyi, a fost înlocuit luna trecută cu Massirevich, fostul ministru dela Praga, iar în locul însărcinatului de afaceri de până aci a fost trimis la Londra Gh. Király Lukács. Schimbările acestea vor aduce de sigur sisteme noi de acaparare, dar succesele, evident, nu depind numai de aceste înnoiri de sisteme.

*

Liga revizionistă s'a folosit de prilejul morții regelui Gheorghe al V-lea, și apoi de prilejul interviului din „Daily Telegraph“ al Suveranului nostru, ca să invadeze Anglia cu ediții speciale englezești ale oficiosului său „Pesti Hirlap“.

*

În „Times“ (nu ni se spune la ce dată) s'a publicat un articol despre descoperirile arheologice ce se fac în Panonia la Estergom, și s'au adus laude ungușilor pentru că s'au pus după venirea în Europa în slujba creștinismului (cf. „Uj Magyarág“, 19. I).

*

„Pesti Hirlap“ din 28. I semnalează într'o telegramă că în revista „Time and Tide“ a apărut o descriere de călătorie prin Ungaria a lui Graham Hutton, cu laude la adresa Budapestei, care e „cel mai frumos oraș al Europei“, și la adresa ungușilor, „cari sunt cel mai draguș și mai de ispravă popor din lume“ (sic!).

*

Un alt englez pe care l-a aiurit primirea ce i s'a făcut la Budapesta, Beverley Nichols, a publicat în Sunday Chronicle „un studiu“, despre impresiile sale din Ungaria, reproducând faimoasa teză a irendentei ungușești: la cât

s'ar reduce azi Anglia, dacă i se aplica ei tratatul dela Trianon (cf. „Magyarág“, 23. I).

*

Sir Robert Gower, capul așa-zisului grup (reduc la șapte) al maghiarofililor englezi, a fost denunțat din nou în vizită la Budapesta. În comparație cu paginile întregi ce se dădeau în trecut în presa ungușească vizitelor sale, de astă dată însuși oficiosul revizionist „Pesti Hirlap“ s'a mărginit la simple mențiuni de câteva rânduri.

*

In America

Cetitorilor noștri le sunt binecunoscute eșcurile întâmpinate de propaganda irendentei ungușești în Statele-Unite. Scandalul mondial pricinuit de filmul „Iza Néni“ al babei Fedák Sári, va rămânea încă multă vreme subiect de discuție în lumea americană. Tot așa, acțiunea pornită de un anume Petheő prin „Szabadság“ din Cleveland, pentru adunarea unui milion de semnături din Statele-Unite pe-un memoriu prin care să se ceară Ligii Națiunilor revizuirea tratatului de pace dela Trianon, e căzută și ea în ridicol. S'a aflat, precum se știe, că Petheő acesta e fugit din Ungaria de frica închisorii, și că înscerează în America acțiuni de-acestea revizioniste numai ca să reîntre în grația zeilor dela Budapesta. De altă parte s'a dovedit că o seamă de semnături ce s'au spus că au fost date de mari personalități americane, au fost pur și simplu falsificate, iar altele au fost revocate pentru că au fost luate prin surprindere. La faptele acestea s'a

adaus răsunătoarea împotrivire la acțiunea revizionistă a lui Petheő a ungarilor înșiși din Statele-Unite. O adunare revizionistă ungurească ce fusese convocată de ziarul „Szabadság“ la Philadelphia, a fost transformată de ungarii veniți la adunare în întrunire anti-hortistă, cerându-se prin moțiunea ce s'a votat o revizuire internă, o democratizare a Ungariei.

Se știe că falimentul acesta a fost arătat și la Budapesta. La 5 Ianuarie, astfel, agenția Radio-Central a transmis dela Budapesta următoarea știre vrednică de toată luarea aminte:

„Contele Paul Teleki, fost prim-ministru al Ungariei, s'a înapoiat din America, unde a participat la serbările institutului Carnegie.

În ziarul „Nemzeti Ujság“ contele Teleki se exprimă în mod cu totul pesimist asupra impresiilor câștigate în această călătorie. El spune că a ajuns la convingerea că ungarii se înșeală când cred că lumea întreagă se ocupă numai de ei.

Contele Teleki recomandă cetățenilor săi să nu mai facă propagandă în străinătate, de oarece rezultatele ei sunt prea mici. Nimeni în străinătate nu înțelege propaganda maghiară, care lucrează după metode ungurești și vorbește de niște lucruri de cari străinii n'au nicio idee.

La întrebarea dacă în Statele Unite se știe ceva despre Ungaria, contele Teleki a răspuns cu un „nu“ categoric, și a adăugat următoarele:

„Noi ungarii credem că toată lumea se 'nvârtește în jurul nostru. Credem că dacă trimitem în străinătate cărți și broșuri de propagandă, toți se vor ocupa nu-

mai cu problemele ungurești. Opinia publică ungară trebuie să ajungă în sfârșit la convingerea că străinătatea se interesează prea puțin de Ungaria. Pe de altă parte, Ungaria se interesează prea puțin de maghiarii din America.

La urmă — spune Radio-Central — contele Teleki a declarat că Ungaria trebuie să renunțe la orice speranță în legătură cu problema revizuirii. Ungaria este numai o părticică din Europa. Numai în cadrul unei revizuii generale europene s'ar putea vorbi despre o revizuire dorită de Ungaria, dar și în această privință, speranțele sunt aproape nule“.

Să adăugăm la acestea ceea ce arată „Magyarság“ din 9 Febr. crt.:

Acțiunea lui „Szabadság“ pentru strângerea milionului de semnături ar fi dat până la Anul-Nou 350 de mii de semnături. La 7 August, când iscăliiturile din Statele-Unite ar fi fost în număr de 174 940, „Szabadság“ și-a extins acțiunea și 'n Brazilia, unde a trimis 100 de mii de formulare cu text spaniol și englezesc, ca să se înceapă festiv semnările la 20 August, de ziua Sfântului Ștefan al ungarilor.

Ce e adevăr și ce e poveste din „succesele“ acestea, o pot ști numai falsificatorii de iscăliături ai iredentei. Dacă dintre semnăturile de până 'n toamnă au fost revocate sau declarate false o sumedenie 'ntreagă, e de sine înțeles că nici cele de-atunci încoace nu-s mai cușere.

*

Un cetitor ne trimite la redacție n-rul din 9 Dec. a. tr. al lui „New-York Times“, în care s'a publicat în pag. a 4-a protestul a trei episcopi americani: Alex.

Mann, episcopul Pittsburghului, John C. Ward, episcopul diecezei Erie și William T. Manning, episcopul New-Yorkului, în contra episcopului din Eau Claire, care l-a proclamat pe ungurul naturalizat dr. Ioan Török episcop sufragan fără eparhie al bisericii protestante din America. Se arată în acest protest că adunarea episcopilor n'a recunoscut consacrarea lui Török, și că episcopul de Eau Claire, care l-a investit mai apoi, fusese de față la acea adunare a corului episcopesc, deci avea cunoștință de acest veto al adunării.

„New York Times” adaugă că sunt de acord cu-acest protest și episcopii Helferstein din Delaware, Johnson din Colorado și Al. Cummins din Ponghkeepsie.

Gazeta din New-York arată că episcopii refuză să-l primească pe Török în mijlocul lor din pricină că a fost întâi ortodox, fiind sfințit preot la 1924 de episcopii Gorazd din Cehoslovacia și Dositei din Sârbia, și e'n contradicție cu legile bisericesti protestante pe chestii conjugale.

Török, adaugă „N. Y. T”, s'a născut la 26 Martie 1890 în Ungaria și s'a crescut acolo.

Despre echilibristica între ortodoxie și protestantism a acestui aventurier unguresc nu se scrie-acum pentru întâia oară.

In Suedia

„Bud. Hirlap” din 4 Februarie anunță din Stockholm că un colonel Petersen a ținut acolo o conferință despre tratamentul minorităților din statele Europei centrale, și c'a lăudat tratamentul minorităților din Ungaria și-a criti-

cat sângeros pe cel din statele succesoare. Noroc că l-a luat pe semioficiosul guvernului maghiar gura pe dinainte: destăinuie adecă că și așa a trecut prin Ungaria.

La 29 Ian. — destăinuie în numărul dela 2 Febr. aceeași gazetă ungurească — s'a ținut la Stockholm adunarea societății maghiaro-suedeze. S'a raportat despre excursiile în Ungaria organizate în anul trecut.

Felurite

Asociația națională a studenților maghiari plănuește s'aducă la vară în Ungaria 300 de studenți francezi și alți 300 englezi, ca să deie — ci-că — prilej studenților maghiari cari din cauza restricțiilor valutare nu se pot duce în străinătate, să învețe limbi străine (cf. „Uj Magyaraság” 27. II).

Motivarea e cusută cu ață albă. Se urmărește prin aceste invitări același lucru ce s'a urmărit și prin aducerile de parlamentari sau ziaristi străini la Budapesta.

Zilele trecute s'a organizat la Budapesta o expoziție colectivă de pictură italiană modernă, care a dat prilej de mari demonstrații italofile.

Publicistul german Rudolf Schricker, care a publicat deunăzi 'n Germania sub titlul „Volk in Ketten” o carte de propagandă revizionistă în folosul Ungariei, a fost deunăzi la Budapesta ca să țină o conferință, adecă, mai corect, ca să-și culeagă roadele osteneților revizioniste. A dat cu acest prilej ziarelor maghiare interviewuri pline de ură la adresa Cehoslovaciei.

Din regiunea secuizată

Diferitele realizări, în toate domeniile de activitate românească, din ultimii ani, ce împănază regiunea în care procesul de de-naționalizare al românilor a fost mai accentuat, sunt fapte ce conving și pe cele mai sceptice spirite, că pe meleagurile secuizate a început să se înfiripeze o conștiință românească, ce se concretizează în realizări cu formă și conținut românesc.

Acțiunile românești din aceste ținuturi, indiferent sub ce formă au apărut și sub egida cărei firme sunt puse de persoanele de care sunt conduse, se razimă pe aceleași convingeri și urmăresc aceleași scopuri ale românismului.

Între acțiunile acestea se încadrează și activitatea Ligii Antirevizioniste Române.

Preocupările Ligii sunt condiționate de împrejurările specifice ale vieții în mijlocul căreia trebuie să activeze. Pe primul plan al preocupărilor se găsește ideea pentru reînvierea formelor de viață românească și încadrarea acestor forme și a românilor secuizați în formele vieții românești de azi. În Secuime, acțiunea românească se desfășoară în locuri și între oameni, cari multă vreme au trăit în spiritul și tradițiile românești. O datorie elementară a conștiinței românești impune lupta pentru

încadrarea românilor secuizați în statul nostru.

Procesul psihologic și social de reînviere a vechilor forme de viață românească, trebuie să fie însoțit de procesul de înfiripare a conștiinței românești. Odată conștiința românească reînviată în sufletele românilor pe cari o soarte vrăjmașe i-a înstrăinat de limba și tradițiile românești, procesul de încadrare în formele de viață românească va fi o concluzie firească a conștiinței românești reînviată. Pentru a ajunge aici, se urmărește: întărirea sentimentelor de solidaritate între români și răspândirea încrederii în tot ce este faptă și gând românesc. De aceea Liga se găsește alături de toate acțiunile cari afirmă spiritul creator românesc și cari caută să reîntroneze în vechile lor rosturi valorile sufletești ce au trăit altădată în sufletul strămoșilor din aceste locuri.

Lupta Ligii, în cadrul acțiunii românești, este bine definită. Ea se desfășoară pe două planuri: pe un plan negativ și pe un plan constructiv.

Pe planul negativ urmărește: destrămarea tuturor formelor de viață pe cari un trecut neprielnic și dușman le-a lăsat ca un balast în drumul de afirmare de sine al vieții românești, și mai ales

destrămarea acelei mentalități, bolnave anacronice, ce este incapabilă să se adapteze la condițiile vieții de azi și să se pună de acord cu statul român, și care ține încă departe unii oameni de realitățile vremii.

Pe planul constructiv urmărește: întărirea credinței în actuala ordine de fapte; intensificarea credinței, că statul român de azi este un rezultat firesc și logic al unui proces istoric, pe care lumea românească de pe ambele versante ale Carpaților l-a străbătut în cad-

rul de evoluție generală a Europei moderne.

Liga, în acțiunea sa, se conduce după normele morale și naționale și ea are toate atributele morale și naționale. Desigur, că o luptă când se justifică, într'un colț de țară, prin rostul ei adânc moral, nimeni și nimic nu-i poate sta în cale. Ea merge înainte prin muncă sinceră și desinteresată, la nevoie prin jertfă, pentru împlinirea imperativelor românismului și pentru conservarea statului român.

Ion Banu

Dela sărmanii noștri frați din raiul hortist

În n-rele din 16 și 18 Febr. crt. ale gazetei budapestane „Magyarság” (organ al latifundiarilor), s'a publicat sub semnătura Izsáky Margit o descriere ca din „Infernul” lui Dante a mizeriei ce o 'ndură populația Ungariei depe granița dinspre Salonta: locuitorii dela Șercad și Micărechi (Sarkad, Méhkerék).

Ne interesează și mai mult aceste descrieri ale cumplitei mizerii din raiul hortist decât cele apărute în n-rul nostru trecut, deoarece de astă dată e vorba de-o populație românească sau în cea mai mare parte românească. **(La Micărechi românii sunt după statistica dela 1930 în număr de 2116 — deci 93.5 procente — din totalul de 2263 al populației; cf.**

Hollósi St. în „Magyarság” din 14 Aprilie 1934, — vezi „Gazeta Antirev.”, an. I, no. 10, pag. 7).

În n-rul din 16 Febr. al lui „Magyarság”, în care e descrisă mizeria dela Șercad, se arată între altele următoarele:

„Am auzit dela femei îngrozite că-și țin copiii câte 5 și 6 în lăzi umplute cu paie, ca pe porcei”, ca să nu degereze.

Lucrul acesta să nu surprindă pe nimeni. Nu e 'ntâia oară când auzim din Ungaria asemenea grozăvie: Precum s'a arătat tot în ziarul „Magyarság”, la 29 Martie 1935 (vezi „Gazeta Antirevizionistă” an II, no. 14, pag. 2), preotul Pass a destăinuit la o audinare din Dobrițin, că sunt în acel oraș case de-arândul unde copiii sunt ținuți ca porceii în

lăzi cu paie, ca să nu înghețe.

Tot în descrierea mizeriei dela Șercad, din n-rul dela 16 Febr. al lui „Magyarság”, se arată după declarațiile înseși ale dascăliței, că „copiii leșină la școală de foame”.

Descrierea din n-rul dela 18. II se referă la un sat apoape 'n întregime românesc: la Micărechi, despre care autoarea arată că are o populație de 2263 locuitori, dintre cari 186 capi și 503 membri de familie erau declarați la 1932 muritori de foame, avizați la ajutor public. „De-atunci — spune autoarea — numărul celor avizați la sprijin a crescut îngrozitor. Trebuie multă bunăvoință ca să mărginești la 40 la sută numărul celor avizați la o ajuto-rare grabnică”.

Izsáky Margit a colindat de-a rândul casele, și a găsit o mizerie infernală. La unul Pajden (Pădean), care are o simbrie anuală de un chintal de grâu și 4 kgr. de slănină, la o familie de 6 inși, a găsit toată casa bolnavă de tuberculoză. La Bordás Todor a găsit o mâncare de napi ce nu era bună nici de dat la porci. Pentru o căscioară plătește impozit de 45 de pengő (circa 1350 lei). „Aci — spune autoarea — am auzit întâiaioară vorbă valahă de când sunt aici; femeia m'a salutat românește, dar, repede a dat-o apoi pe ungurește. Dacă nu mă făceau de cu bună vreme atență că majoritatea satului sunt de limbă valahă, nici n'aș fi băgat lucrul acesta în seamă, bărbății vorbesc o ungurească așa de frumoasă, plină de vieață, iar valahește n'am auzit nici pe copii să zică un măc”.

În toate casele prin cari a intrat, a găsit numai pâine de tă-

râțe. A gustat din ea, și i s'a părut că mușcă dintr'o pâine de nisip.

În casa lui Gheorghe Balint și-a dat seama de un lucru: în satul acesta toată lumea-i împietrită. Copiii înșiși, oricât a 'ncercat să ie provoace un zâmbet, aveau privirea înghețată. În toată casa acestui locuitor n'a găsit decât o pernă, cu care era acoperit copilașul din leagăn. Căznindu-se să-l facă pe copilaș să râdă, i-a fost de geaba. „Sfinte Dumnezeule! — îmi dau acum seama (spune autoarea) — în satul acesta copiii nu zâmbesc. Pân'acuma n'am văzut niciunul decât cu privire neagră, cu fața împietrită”.

Trecând la altă casă, a lui Gheorghe Cefan, bagă de seamă că nevasta adună niște așchii; erau din niște pomi din grădină, tăiați ca să facă foc cu ei. „În-lăuntru, în casa lui Gheorghe Cefan, nu mai e nicio mobilă, scaune, laițe ca 'n palmă, ci numai un frig ce te 'nghiață; masă nu-i de-asemena; în mijlocul casei e o covată acoperită, în care biata mamă a spălat în apă rece, fără săpun, hainele copiilor!” Nevasta i-a spus plângând că de două zile întreaga familie (6 inși) n'a băgat în gură o bucătică de mâncare. Dela vecini nu poate cere, pentrucă nici a-cea n'au. Copiii-s înghețați de le năvălește sângele pe nas. Doi n'au în picioare nimic.

„Ies din casa asta cu dinții încleștați, amețită... Aș vrea să-mi rup carnea depe mine, să-mi sfășii ciorapii de mătase depe picioare și blana depe umeri. Mi-i rușine că-s om” — așa-și încheie autoarea descrierea din Micărechi.

Cele două reportaje ale sale au făcut vâlvă, dar nu la ministerul de interne, care de când s'a dat alarma în luna trecută asupra mizeriei infernale din părțile Seghedinului, adresează mereu apeluri la cetățeni să vină 'n ajutorul lumii nevoiașe din părțile acelea. Fiindcă nevoiașii aceștia sunt valahi sau în cea mai mare parte valahi, despre ajutorarea lor nu e vorbă.

Au făcut în schimb vâlvă cele două reportaje la autoritățile din partea locului. Prefectul „Bihorului mutilat“ s'a năpustit cu amenințări asupra celor cari au dat redactoarei informații sau declarații. Gazeta „Sarkadi Hírek“ a numit alarma gazetei latifundiarilor dela Pesta simplă demagogie, și a scos vinovați tot pe sârmanii nefericiți, spunându-le că-s leneși.

În urma atacurilor ce i s'au adus redactoarei, un măcelar din Șercad, Andrei Szekeres, a trimis lui „Magyarság“ o scrisoare deschisă (apărută în numărul din 28 II), în care declară că răspunde în fața lui Dumnezeu și a justiției că d-na Izsáky nu numai că n'a exagerat, dar a atenuat stările de lucruri. „Contrar oricărei declarații a prefectului — spune acest cetățean — adevărul este că la școala din Ujtelek (colonie

a Șercadului, despre care vorbea redactorea — n. tr.) copiii leșină de foame, asta o știe oricine în Șercad afară de autorități. E lucru deasemenea știut îndeobște că femeile plâng la moară după câte-un kilogram de țărățe de porumb, și e fericită familia care poate cumpăra cinci, zece kilograme de țărățe de porumb.

„Adevărul este, că femeile căzute la pat, fac foc cu paiele de sub ele, ca să nu le înghețe copiii.“

Cetățeanul acesta cinstit se miră 'n încheierea scrisorii sale deschise, că în vreme ce prefectul dela Ciongrad dă alarma și face pe toată lumea să sară 'n ajutorul flămânzilor din județul său, cel din „Bihorul mutilat“, în loc să dea o mână de ajutor, sare pe bieții nevoiași cu amenințări.

Noi nu ne mirăm. La Ciongrad sunt unguri, deci autoritățile pot să organizeze o asistență, mai cu seamă că-i vorba de apărarea latifundiilor în contra unei răscuale. La Micărechi și în celelalte părți românești rămase la Ungaria, trebuie însă umplută cu pumnul gura care n'a mâncat de zile 'ntregi, fiindcă asta-i din veac soarta valahului în țara ungurească.

CĂRȚI REVISTE ZIARE

Șt. Manciușea: Românii și minoritățile etnice din Nord-Vestul țării, Sibiu, 1935
Bibl. Astra no. 19. (Conferință ținută la Sătmar la adunarea generală din anul trecut a Astrei.)

Urmărind etnicul ținutului nord-vestic al României întregite dela 'nceputul ivirii lui în documente, eminentul istoriograf al graniței noastre etnice dela apus ne 'nfățișează în această broșură dovezi nerăsturnabile, în primul rând ungurești, că românii apar în diplome în tot ținutul sătmărean și sălăgean și până la Tisa cu secole 'nainte de altor popoare, și-anume cu organizația lor străveche, sub cneji și voivozi. Granița etnică nu ni-a fost nici acolo unde e astăzi și nici unde era acum câteva decenii, când măghiarizarea silnică ni-a răpit așezările ce se știa că le aveam în părțile Nirului sau Dobriținului, ci se întindea până la Tisa, iar de-acolo mai departe spre Tatra, spre Moravia, Silesia, Galizia și Polonia. D. Manciușea aduce și 'n privința acelor îndepărtați români carpațini, stăruiți în legea lor până târziu, ca și 'n privința românilor din părțile Tisei, documente nouă. Urmărește apoi infiltrațiile străine în părțile Sătmarului, arătându-ni-o pe epoci, pe neamuri pe

sate, până aproape de zilele noastre.

E o lectură nu numai înviorătoare această miezoasă broșură, ci totodată avertizătoare ca să ne facem toată datoria față de ținutul nord-vestic al țării, cel mai slăbit dintre ținuturile ungurene de ofensiva foarte conștientă a dușmanilor noștri.

Inrudită abisiniano-maghiară? — Sub titlul acesta, atenuat cu semnul întrebării, s'a atras atenția în n-rul dela 1 Martie crt. al gazetei budapestane „Magyarság“ asupra unei nostime de tot reeditări a descoperirii făcute 'n secolul trecut de Horváth Mihály (cel cu naționalitatea ungurească a lui Adam și-a Evei, a lui Nabucodonosor, a lui Moise, a Faraonilor, a lui Alexandru Macedon și-a Dumnezeu știe câtor altora), că ungurii au legături de sânge cu tribul **Galas** din Abisinia.

„Conștiința de rasă ungurească — spune articolul de care vorbim al gazetei budapestane — s'a zburlit multă vreme în fața constatării aceleia științifice după care noi suntem rudele popoarelor nomade „cu miros de pește“ dela miază-noapte, dar mai apoi s'a împăcat totuși cumva cu aceasta, corectând-o însă 'n sensul că din punct de vedere limvistic suntem, nu-i

vorbă, mai apropiați de fin-ugri, dar ca rasă suntem turci. Scriitorul acestor rânduri s'a 'mpăcat încă din tinerețe cu înrudirea, în chipul de mai sus, cu fin-ugrii și cu turco-tătarii, dar mulți dintre contemporanii săi, în special în epoca mai cu temperament a tinereței, s'au răscolat și s'au răscolit în contra acestei înrudiri, neltebuindu-le nici înrudirea mirositoare a pește și nici cumetria cu păgânii cu concii, fiindcă aceștia din urmă au făcut veacuri de-a rândul mult rău nației noastre.

Unii lingviști romantici, în căutarea lor după rude distinse, nu ni-au constatat înrudirea cu englezii, sau cu spaniolii, sau cu scoțienii sau cu slovacii, ci înrudirea cu etruscii, cu aztecii, cu dravizii, cu sumirii, cu caucazienii, cu grecii, ba un prieten al meu din tinerețe, care era istoric de meserie iar ca ocupație civilă arhivar la arhivele statului, a descoperit tocma 'n Abisinia patria străbună a unor triburi ale unghurimii cuceritoare de țară.

Alexandru Horvath (nume predestinat — n. tr.) a fost un istoric foarte pregătit, dar școala sistemelor sale filologice, precum se va vedea din rândurile de mai jos, n'a corăspuns direcției supracritice a vremii. Alexandru Horvath a publicat adecă în anul 1923 o broșurică de câteva pagini, al cărei titlu a fost: „Patria și limba străveche a câtorva triburi ale noastre cuceritoare de țară. Studiu istoric. De Alexandru Horvath. B. p. 1923. Editura și proprietatea autorului. Toate drepturile-inclusiv al traducerii, rezervate“.

Ținând seamă de-această apărare în toate direcțiile a drepturilor, trebuie să tratăm broșurica

cu prudență, nu e recomandabil a o traduce în limbi străine, ba și reproducerea ar fi încercare periculoasă. De aceea nici noi nu-i putem arăta scurtul studiu istoric decât pe scurt.

În cronică măiestrului Simion de Keza e amintită deja Etiopia, căreia i se zice și India Minoră, și anume ca țară străbună a unei familii maghiare. Alexandru Horvath, pe baza textului, respectiv a traducerii lui Physiologus de Aethiopia, socoate „în chip mai presus de îndoială“ că afirmația de mai sus a lui Kéza nu e poveste prostească, ci într'adevăr patria străbună a unghurimii, a unei însemnate părți a triburilor cuceritoare de țară, a fost Etiopia, Nubia, Abisinia. Iar acei atât de des amintiți Saraceni, Ismaelitae, despre cari Ioan Karácsonyi a scris un studiu prețios, nu-s de fapt altceva decât un trib din poporul etiopian (abisinian) amintit de Keza. După Alexandru Horvath aceștia nu-s imigranți izolați, ci au venit în țară odată cu cuceritorii patriei, dar că dintre triburile saracene, kalize, izraelite, etc. care-i cel din Etiopia, nu o poate încă spune. Acești abisinieni apoi au avut așezări în afară de județele Fejér, Baranya, Pest, Veszprém, Sopron și Szabolcs în toată țara. Ioan Karácsonyi greșește când afirmă că năvala tătarească a extirpat această ginte, pentru că Alexandru Horvath știe despre familia de-ale noastre de azi, dintre cele mai distinse, că-s abisiniene. Știe asta despre familia nu mai mică ca a contelui Apponyi, ca Szerecsen de Mesztergyő, ca Tisza, ca a conților Csáky, ca Batthyány, ca Soos de Soovar, ca Messer din neamul Bő, ca

Szapáry, ca Nadányi, Kállay, Rangha, Káldy, Katona, etc. Numele principelui Gheza e și el un cuvânt abisinian, însemnând călătorie, trecere, — deci s'a născut pe vremea unei peregrinări din patria străbună. Numele ginșii Boksa, Baksa (ai familiei bănățene, românești, Bocșa, de dinaintea de tătari, declarată de istoricii unguri maghiară deși în onomastica ungurească numele acesta e inexistent — n. tr.), a fost în patria străbună o întreagă provincie deosebită. De acolo am adus și numele Macsó. Răurile noastre cele mai de seamă, Dunărea, Tisa, Vag, sunt deasemenea amintiri sfinte a e patriei străbune. Dar și cuvântul de origine jidovească rém l-am luat și l-am adus cu noi din limba abisiniană. Cuvântul acesta, anume, înseamnă în *Physilogus* de Abisinia: cu un corn, rinocer.

După afirmația lui Alexandru Horváth o întreagă serie de cuvinte ale noastre ce se încep cu **g**, sau cu **gy**, sunt de origine abisiniană. Astfel sunt Gyál, Gyád, Gyón, Galla, Gyalla, Gamás, Gamasza, Gyála, Gyálakuta, Gyálóka, Gyepüfüzes, Gyertyámos, Algyő, Felgyő, Gyevimamajor, Kigyos, Perjámos, pădurea Kangyagyakra, etc.*) Deasemenea s cuvinte abisiniene varangy, vargánya, jobbágy, iar numele de botez Bela a însemnat la ei domn.

Aceasta-i esența scurtelor sale demonstrații. Studiul său n'a provocat pe vremea aceea vr'un interes mai mare, fiindcă abisiniinii

steteau liniștiți. Acum însă, fiindcă abisiniinii au ajuns să intereseze mai presus de orice, nu strică să luăm cunoștință că a fost un savant maghiar care a ajuns în cercetările sale pe cale greșită și ni-a căutat neamuri acolo unde cu sistem științific nu s'ar fi putut ajunge niciodată.

Limba ungurească rămâne invariabil și după studiul lingvistic nebuiesc al lui Alexandru Horváth limbă ural-altaică, rudă a limbilor fin-ugrice și turco-tătare.

Cine-ar și vrea să fie neam cu abisiniinii? Mai cu seamă astăzi?"

Punerea la punct din ziarul „Magyarság” e de sigur binevenită, acum îndeosebi după înfrângerile abisiniene. N'o putem însă considera decât ca o simplă descotorosire politică oportunistă. Fiindcă chestia cu originea ural-altaică tot nu-i încă definitivată. Sau a uitat „Magyarság” că nu mai departe decât în anul trecut s'a scris la Budapesta negru pe alb, că ungiurii n'au venit la Budapesta de nicăieri ci i-a pus Dumnezeu unguresc de-adreptul acolo, ca întâi locuitori ai raiului care și el era tot unde e Budapesta?

Politica urbanistică și revizionismul maghiar.

Ziarul „Universul” arată n n-rul din 26 II, că „ungurii au găsit prilejul să exploateze și chestiunile urbanistice în scop de propagandă împotriva statelor vecine și a tratatului dela Trianon.

Intr'un raport adresat *Uniunii internaționale a orașelor*, se pretinde că atât orașele din teritoriile atribuite țărilor vecine — Bratislava, Orade, Cluj, Salonta-Mare, Arad, Timișoara, Alba-Iulia

*) Reținem dintre numele de mai sus: Gyál (Deal), Gyertyámos (Cărpiniș), Kigyós (Chideuș), Perjámos (Periam). — cari sunt simple unguirizări de-acum câteva decenii depe românește.

Tg. Mureș, Sighișoara, ș. a., — cât și cele din Ungaria, în frunte cu Budapesta, ar suferi grozav în urma schimbărilor teritoriale ce au intervenit după încheierea păcii, atât din punctul de vedere economic și cultural, cât și din cel urbanistic

În această Uniune internațională probabil că sunt și delegații ai orașelor din România. Nu știm dacă ei au luat cunoștință de raportul în chestiune; iar dacă au luat, au atras sau nu atenția comitetului Uniunii internaționale, că nu delegații Ungariei au căderea și dreptul să se ocupe de chestiuni ce ne privesc pe noi și numai pe noi, și dacă acest organ poate să tolereze propaganda revizionistă maghiară în cadrul activității și al programului său? Să trecem acum la cuprinsul raportului delegației maghiare.

În raportul adresat Uniunii internaționale a orașelor, se mai spune, că tot din cauza noilor frontiere, orașele ce au rămas Ungariei nu pot să se dezvolte, fiind sleite de mijloace financiare.

În același raport se constată însă, că Budapesta este „unul din cele mai bogate orașe din Europa, care nu se resimte din cauza distrugerii industriei și comerțului său”; iar împrumuturile celor 56 de orașe maghiare, se ridică la cocheta sumă de 561.946.942 pengő.

Atunci, cum ar fi influențat la distrugerea mijloacelor de existență ale orașelor din Ungaria tratatul dela Trianon?”

Figuri arădane — se ’ntitulează colecția de portrete biografice din trecutul Aradului ce o inaugurează ’n luna aceasta tână-

rul cărturar arădan *Octavian Lupas*, neobositul cercetător al trecutului românesc al acestui ținut de graniță.

Colecția se inaugurează cu o broșură despre Mircea Stănescu, una dintre cele mai entuziaste figuri de luptători ce le-am avut la granița aceasta etnică.

Urăm acestui început toate izbânzile, ca să putem vedea des-gropate din uitare cât mai multe dintre figurile pilduitoare ale Aradului.

Buricul pământului e la Budapesta, — se știa asta

mai demult, nu numai din anul trecut, când un vegetarian trăsniț a scris în revista vegetarienilor din Ungaria că paradisul biblic era pe insula Csallóköz. După fiecare revizionist maghiar e mai convins despre asta decât de ori ce pe lume, e parcă nu știu cum să vezi că se găsesc oameni cari se mai trudesă să demonstreze lucrul acesta științificește. Inșu care și-a pierdut vremea cu demonstrarea aceasta se numește Urán B. András, de meserie inginer, inventator și autor de cărți neapărute, iar de naționalitate ungar repatriat din America. E în definitiv un mare nedreptățit de soarte acest om, deci să nu-i luăm trăsnaia prea în nume de rău. Ți-’nchipui: inventase ungarul nostru încă din 1916 filmul sonor, și ’n loc să-l fi luat în seamă și să se vadă azi în situația de-a se mândri că ei au fericit omenirea cu revoluționarea artei cinematografice, cei dela Budapesta și-au răs atunci de dânsul. Ni-o spune aceasta semioficiosul guvernului maghiar, „Budapesti Hirlap” din 26 I. crt.

care i-a luat un interview. Din interviewul lui Urán (ce nume celest!), mai aflăm că a prezentat la redacția semioficiosului guvernului un tratat științific intitulat: „E Budapesta centrul lumii?” și subîntitulat: „Influența puterilor pământesti statice și dinamice de natură electromagnetice asupra desvo țării fizice, intelectuale și spirituale a omului cult”. În cartea aceasta — spune „Budapesti Hirlep” — încearcă să dovedească că echilibrul capacităților fizice, intelectuale și spirituale ale popoarelor depe un anumit teritoriu al pământului e condiționat de faptul dacă este sau ba de partea cealaltă a globului pământesc, opusă țării respective, un teritoriu de pământ al cărui magnetism polar sudic să aibă putere conexătoare față de energiile solare negative ce radiază asupra pământului lor depe hemisfera nordică, cu înclinarea magnetică către polul nordic. Pentrucă în caz contrar, adecă dacă nu este sub un popor un uscat ci un ocean, atunci el trăiește într'un spațiu de puteri unipolare, și astfel luna și celelalte planete surori cu pământul, cari sunt de natură puternic pozitivă, absorb literalmente noaptea puterile de viață negative radiate peste zi dela soare”. N'avem un glob la îndemână ca să vedem ce-i sub Budapesta de cealaltă parte a pământului, dar fără îndoială că teza-i astfel pusă ca să nu desmintă chestia aia cu buricul. Așa că și fără să mai verificăm, să ne 'nchinăm în fața predestinării maghiare, ca Irod în fața buricului Salomeii.

Țara Bârsei, an. VIII, no.

2 (Martie-Aprilie 1936). — Ca de fiecare dată, atât de bogata revistă dela Brașov se dovedește un exemplu de urmat pentru revistele noastre regionale, prea puțin înțelegătoare că rostul unei reviste dintr'o regiune cu trecut românesc necercetat nu este ca să-și umplă paginile numai cu exerciții literare sau cu colectări de poezele de prin cafenelele literare ale capitalei. „Țara Bârsei” și-a făcut de mult un nume ca bătătoritoare de drumuri regionale necercetate. Număr de număr coloanele ei desgroapă figuri ce-au împlinit un rol în Țara Bârsei, sau aduc adăugiri nouă la lucrurile ce se știau despre trecutul românesc al aceluși ținut și al centrului de viață românească care-a fost Brașovul. Acum, încheind cu numărul de față monografia confratelui Horia Teculescu despre ziditorul de suflete Virgil Onițiu, „Țara Bârsei” ne anunță că inaugurează o serie de monografii sub titlul „Îndrumătorii dela Brașov”, făcând începutul în primăvara aceasta cu cartea despre Onițiu a d-lui Teculescu. Așteptăm colecția cu toată nerăbdarea.

Mai reținem din numărul de acum al revistei: Onisifor Ghibu: Morminte proaspete de vlădici români (caracterizări ale mitropolilor și vlădicilor decedați în vremea din urmă, cu un apel la viitorul episcop al Clujului să-și fixeze ca țintă unirea bisericilor românești, și c'un apel la M. S. Regele Carol ca să 'ntregească unirea politică realizată de Părințele Său cu o unire a bisericii românești desbinate); A. A. Mușeanu: Un document important relativ la geneza „Tribunei” din

Sibiu; C. Mușlea: Nicolae Băiul; Mihail Popescu: Dascălii ardeleni din Principate și mișcarea dela 1848; N. Porsenna: Spicuri lingvistice (o înșirare a cuvintelor cari au după 'nțelesuri și genuri mai multe forme).

„**Kincsestár**“ — biblioteca cu acest titlu a editurii „Magyar Szemle“ dela Budapesta a fostului prim-ministru Ștefan Bethlen, a invadat de-o vreme încoace în adevăratul înțeles al cuvântului vitrinele minoritare din România.

Am arătat în n-rul nostru trecut, în recensia cărții din această bibliotecă bethlenistă a arheologului Alföldi, că se face prin brosurile bibliotecii „Kincsestár“ o propagandă de cea mai iredentistă speță. Recomandăm de astă dată atenției autorităților cari au dat bibliotecii lui Ștefan Bethlen înțrare în țară, o altă broșură din colecția „Kincsestár“: „A magyar falu“, de Weis Istvan. Dela 'nceput până la capăt, broșura acestuia e plină de „Nagymagyarország“, de „csonkaország“, „csonkavármegye“, „havasi oláh“, „oláh falvak“ (p. 20), și 'n plus de instigații ca aceasta: „chestiunea muncitorească a făcut-o aici (în Ungaria) așa de arzătoare ruperea dela noi a latifundiilor din ținuturile **ocupate**“ (p. 35—36). Cum s'a admis în țară o asemenea carte, o asemenea bibliotecă?

S'a convertit... „Uj Idök“, revista președintelui Ligii Revizioniste Herczeg Ferenc, publică în n-rul din săptămâna trecută o bucată literară de Zilahy Lajos.

Zilahy acesta, dupăcum se știe, e capul secției din Ungaria a comitetului dela tripoul ziarștilor

din Orade care organizează împrietenirea prin literatură a românilor cu ungurii. Din pricina asta, președintele Ligii Revizioniste i-a tras prin „Pesti Hirlap“ un perdat fără glumă, la care d. Zilahy a răspuns: Mergem amândoi spre-aceeași țintă, d-ta cu mijloacele d-tale politice, eu cu ale mele scriitoricești!

Acum, precum se vede, convertirea-i făcută. Domnul care voia să ne 'mprietenească cu președintele Ligii Revizioniste, i s'a făcut întâi el colaborator.

Semnalări. — „Magyar-ság“ din 11 Martie crt. anunță că a apărut în franțuzește, în editura Institutului de științe de stat al Soc. maghiare de statistică, o carte de dr. Andrei Rónai, despre „biografia granițelor Europei centrale“, a celor de azi și din trecut.

— Același ziar, în n-rul dela 4 Febr., vestește că s'a publicat în editura „Nemzeti Kultura“ o bibliografie a cărților și articolelor de dinainte și de după război, în număr de 1500, referitoare la orașul și județul Bratislava. Titlul nearătat.

— „Budapesti Hirlap“ din 4 Martie arată că s'a pus sub tipar la Budapesta o biografie de dr. Andrei Veress a principelui ardelen și regelui polon Ștefan Bathory.

— „Bud. Hirlap“ din 2 Febr. anunță c'a apărut la Berlin o carte revizionistă nemțească, a publicistului maghiar Geza Lukács stabilit în Germania: „Der Neuaufbau Europas auf Grundlage der friedlichen Revision der Friedensverträge“. Editura nearătată.

— Același semioficios recen-

sează în pagina literară a n-ului din 8 crt. două cărți de propagandă ungurească: „Lumiere de Hongrie“ (Strălucirea Budapestei), a lui I. Hankiss, apărută acum la Budapesta în editura Vajna, pe seama vizitatorilor străini ai Ungariei, și „Hungary: The Land and its People“, de Clive Holland, London, John Miles Ltd., 356 pag.

Despre aceasta din urmă arată că-i scrisă plăcut, cu dragoste de unguri, dar are unele greșeli: afirmă că în Budapesta sunt numai 6% evrei, când se știe că Budapesta e numită altminteri Iudapest, și că pomenește în locul dinții dintre spitalele Budapestei cel dela Lipotmező, uitând în plus s'adauge că-i spital de nebuni. De vreme ce „Bud. Hirl.“ s'a supărat așa de tare încât a simțit nevoia acestei corectări, se vede că d. Clive Holland a făcut o glumă nu prea departe de realitate.

„Hotarul“ — eleganta revistă a Ateneului Popular din Arad, publică în n-ru l depe Febr.— Martie crt. un articol al păr. G. Ciuhandu: „Ce ne spune o prăvilă dela Arad“ — e vorba de o prăvilă târgovișteană dela 1652, ajunsă la biblioteca episcopiei ortodoxe a Aradului pela Ani-noasa și peste Bihor, și un altul al d-lui prof. Ed. I. Găvănescu, despre un studiu inedit al lui Vasile Goldiș, scris pe vremea Memorandului și mbrățișând problema naționalităților din fosta Ungarie până la dualism.

„Intâiul document de limbă hunică“, — sub titlul acesta se anunță în „Pesti Hirlap“ dela 1. II crt., că s'a găsit într'un

mormânt hunic dela Nagyszékső (regiunea Seghedinului), un fragment de inscripție hunică cu litere grecești, pe o cupă de aur. Dacă descoperirea e adevărată, avem de-a face cu intâiul document cunoscut până azi din limba lui Atila. Cupa cu inscripție a fost luată în cercetare de profesorul Iuliu Mészáros dela Seghedin, care a constatat că-i vorba de un dialect caucazian. Mészáros a ținut despre inscripția dela Nagyszékső o conferință la Societatea maghiară ante-asiatică, la 31 Ianuarie.

Cărți premiate de ziarul „Universul“. — *Au apărut zilele acestea în editura ziarului „Universul“ două foarte prețioase cărți referitoare la tratatele de pace: „Prineipiul naționalităților, studiu istoric și de drept internațional public“, de d. Romulus Seișanu, și „Prineipiul naționalităților în tratatele de pace din 1919—20“, de prof. G. Sofronie dela Uniuersitatea din Cluj, ambele premiate la concursul organizat de d. Stelian Popescu, directorul ziarului „Universul“ și președintele Ligii Antirevizioniste. Vom reveni cu recensii amănunfite în numărul viitor.*

A apărut n-ru l din Biblioteca arhivei antirevizioniste „Piatră de hotar“: „Intre unguri și români. Pe marginea jurnalului de călătorie prin România al lui Németh László“, de Isaia Tolan.

● PE ● RĂBOJUL ● VREMII

● Tratatul de la Paris pentru asocierea între ele a statelor din Europa centrală s'au continuat cu discuții la Belgrad și Viena, între d. Milan Hodza, președintele consiliului de miniștri cehoslovac, și între reprezentanții Iugoslaviei și Austriei. Era vorba și de-o vizită la Budapesta a d-lui Hodza, dar totatunci când trimbețau cu tobe și cu surle această vizită a lui Mahomet la munte, ungurii s'au grăbit să comunice: că cu ei nu-i chip de 'nțelegere decât dacă li se dă ceea ce cer la fiecă ocazie: revizuirea granițelor, egalitate de înarmare, drept de amestec în chestiile minoritare ale statelor succesoare. Tot atunci s'a aruncat o bombă, ca să se contracareze acțiunea d-lui Hodza: o conferință italo-austro-ungară la Roma, care ar fi fost să se țină în săptămâna ce vine, dar fiindcă au surprins-o evenimentele nemțești, conferința nu va mai avea loc. De altfel depe partea italiană ea nici n'avea menirea ce i-o destinau gazetele maghiare: avea să fie mai mult o demonstrație pe chestia abisiniană, care și ea evoluase până la înnoiri de propuneri de pace din partea Ligii Națiunilor, în urma uriașelor victorii italiene depe fronturile nordice din Etiopia.

S'a crezut astfel un moment că încercările d-lui Milan Hodza au

dat greș, mai cu seamă că în câteva zile după vizita la Belgrad d-sa a predat departamentul externelor, pe care-l deținea provizoriu, d-lui prof. Camil Krofta, secundantul din zece ani al d-lui Beneș la conducerea externelor cehoslovace și om cu bune legături — precum subliniau ziarele budapestane — cu Italia. A urmat însă vizita la Viena (dupăce 'ntre timp Austria fusese convinsă de evenimentele germane să primească mâna prietenească), și tratativele au dus la o 'nțelegere economică austro-cehoslovacă, urmată imediat de o 'noire de convenție comercială cehoslovacomaghiară.

● În toiul acestor evenimente central-europene a venit din extremul orient un ne mai pomenit răzbubuit de bombă. Militarii (și se dovedește acum că nu numai o seamă de inși, pentrucă o semiduzină de generali și 500 de ofițeri au trebuit până azi să-și dea demisia din cauză că erau amestecați în lovitura ce s'a încercat) au încercat în Japonia să pună mâna pe putere. Au fost omorâți trei miniștri, s'au ocupat o bună parte dintre oficiile publice ale capitalei, dar răscoala a fost apoi înăbușită. Urmează acum sancționările. Frământările continuă însă, pentrucă mișcarea aceasta bote-

zată fascistă are substraturi și pricini mult mai adânci, în primul rând sociale. S'au accentuat în vremea din urmă, din cauza îndeosebi a cheltuielilor uriașe avute cu înarmările și cu expansiunea în China, diferențierile sociale, ducând la biruințele electorale comuniste de proporții cum n'au mai fost în insulele nipone. Antidotul militarist, fiindcă se 'ndrepta și 'n contra marelui finanțe, n'a izbutit. Mai pot să vină surprize.

● Intre timp Italia a înfrânt pe fronturile din Abisinia armatele celor mai puternici patru rași: Seium, Kasa, Imru, Mulugheta, încât nu i-ar mai fi rămas negusului altă formație serioasă decât garda imperială. Liga Națiunilor s'a folosit de prilej ca să-și repete propunerile de pace. Ar fi urmat să se 'ntrunească săptămâna aceasta comitetul de împăciuire al Ligii, dar evenimentele germane au provocat o amânare a discuțiilor pentru săptămâna ce vine. Se așteaptă poate și 'nceputul (ce cade pe ziua de azi) al sezonului ploilor, ca să pună capăt ostilităților providența.

● Din extremitățile Europei au venit mereu zvonuri de neliniște: Rusia se alarma din pricina norilor iviți în extremul orient. În Grecia se repetă mereu semnele unui ajun de nouă răscoală. În Spania-s turburări comuniste.

● Europa n'a putut lua seamă la ele, fiindcă a covârșit orice alte preocupări noua lovitură a lui Hitler.

La sfârșitul lui Februarie Führerul nemțesc invita Franța printr'un interview dat unei gazete

franceze să stea cu el de vorbă pentru găsirea unor mijloace de definitivă împrietenire. Franța, deși nu-i venise invitația pe cale diplomatică, a dat imediat îndrumare reprezentantului său dela Berlin să facă cu Hitler pregătiri pentru începerea tratatelor de amicitie. Führerul a repetat că înțelege să încheie cu Franța o legătură de prietenie cât mai strânsă. Intre timp însă, pe ascuns, a trimis trupe în provincia de frontieră Renania, care după tratatul de pace și după tratatul de acum 12 ani dela Locarno, trebuie să rămână fără ostire nemțească. După ce apoi rupsese în chipul acesta un nou petec din tratatul dela Versailles și călcase în picioare iscălitura germană depe tratatul dela Locarno, a adus la cunoștință faptul împlinit al militarizării frontierei depe Rin, pretinzând că i-a impus această călcare a tratatelor tratatul încheiat luna trecută între Franța și Soviete (care nu numai că era provocat de anterioarele călcări nemțești ale tratatului dela Versailles, ci era totodată făcut cu respectarea tratatului dela Locarno), și oferind în schimb o reîntrare a Germaniei în Liga Națiunilor și-o încheiere de noi tratate de amicitie.

Lovitura a uluit toată lumea, nu numai pentru faptul în sine al călcării tratatelor, ci și pentru împrejurările neobișnuite între popoare civilizate în cari s'a întâmplat această călcare a cuvântului dat.

Franța a luat numai decât atitudinea cea mai energică. Prim-ministrul Sarraut a arătat lumii duplicitatea ne mai pomenită a Germaniei, a respins propunerile de 'ncheieri de noi tratate ară-

tând că nu se pot duce astfel de tratative cu cineva care a călcat un tratat existent, și a cerut Ligii Națiunilor să aplice Germaniei sancțiuni dacă nu-și retrage trupele din Renania. Franța a trimis ca siguranță trupe noi în cetățile dela graniță, iar Germania a răspuns trimițându și avioanele să inspecteze fortificațiile nemțești.

Marti s'au întrunit la Paris puterile cari au semnat tratatul dela Locarno: Franța, Belgia, Anglia, Italia (afară, bineînțeles, de Germania), și au dat chestia în mâna Societății Națiunilor, al cărei consiliu și-a început desbaterile alaltăieri la Londra, alegându și în locul Genevei această reședință, pentruca Germania, care e retrasă sine die din Ligă, să și poată trimite un observator cu care eventual să se ducă tratative.

● Gestul Germaniei n'a rămas, firește, fără efect la bunii păstrători de pace dela Budapesta. Toate

gazetele din Ungaria aduc Germaniei osanale, arătându și de altă parte regretul că Ungaria a ales calea revizuirii pașnice, care nu-i aduce nimic, în loc să fi ales calea lui Hitler, a ruperii tratatelor. Regretul acesta, care vrea să fie o amenințare, și-l adresează în primul rând Angliei, cerându-i acesteia să sprijinească pretențiile ungurești. „Pesti Hirip” a tipărit la 11 crt. o a treia ediție engleză (în decurs de trei săptămâni), cerând englezilor să tempereze pe francezi, să facă pe statul europene să nghită cuminte isprava hitleristă, și totodată să deie și Ungariei „dreptatea” pe care Hitler și-a făcut-o singur.

Ca întotdeauna, pacificii dela Budapesta sunt deștepți nevoie mare. Rățoielile lor sunt o dovadă în plus că orice atingere adusă tratatelor de pace, duce la totala destrămare a tratatelor și a ordinei din Europa.

REDAȚIONALE

Numărul viitor al revistei „Piatră de hotar” apare în Vinerea Mare, la 10 Aprilie, pentruca să poată fi de Paști la destinație.

Rugăm deci pe onor. noștri colaboratori și pe toți câți vor să ne trimită material pentru acest număr, să ni-l trimită cât mai neîntârziat, încă în luna aceasta.

DELA ADMINISTRAȚIA REVISTEI

Aducem la cunoștința restanțierilor că cu începere dela n-rul depe Aprilie, revista „Piatră de hotar” nu se va mai trimite decât exclusiv celor cari își vor fi plătit abonamentul. N-rul viitor se va trimite numai celor cari vor fi la data de 8 Aprilie cu abonamentul în regulă.

Erată: La pag. 66, rândul 10 de sus, se va corecta: liturgiile dela Crișeu.